"Komünsüz Komünarlara"
HAYAT BİLGİSİ

Sorun Yayınları

TOLGA ERSOY

□

"Komünsüz Komünarlara"
HAYAT BİLGİSİ

Sorun Yayınları
K.K.H. Bilgisi F/1

Sorun Yayınları
□
Bilimsel İnceleme-Araştırma Dizisi: 4
Birinci Baskı : Ekiml 2001

© Yayın Hakkı : Sorun Yayınları
Baskı : Huzur Ofset
Cilt : Güven
ISBN 975-431-119-6

TOLGA ERSOY

"Komünsüz Komünarlara"

HAYAT BİLGİSİ

Sorun Yayınları

Alemdar Cad. Güzel Sanatlar Sk. No.: 5/2 Cağaloğlu-İstanbul-34410
Telefon: (0212) 511 08 29 Fax: (0212) 519 05 60
e.posta: sorunyay @ hotmail. com

Dr. Tolga Ersoy'un Yayınlanmış Eserleri:

1. SİNOP'UN HANI
   SİNOP HAPİŞHANESİ'NİN TARİHİ
   VE EDEBİYATTAKİ YERİ/1997-Araştırma
2. TIP TARİHİ METAFOR/1996-Araştırma
3. KOMPLO VE PROVOKASYON TARİHİ/1998
   Araştırma/Anonim
4. TÜRKİYE'DE DARBELER
   VE PROVOKASYONLAR/1998-Araştırma/Anonim
5. YOL'A DURDU ÖYKÜLER/1997-Öykü
6. DÖNENCE AĞITLARI/1998-Öykü
7. TIP TARİHİ İÇİN MATERYALİST NOTLAR/1998-İnceleme
8. İATOKRASİ-TIP VE KÜLTÜR/1998-İnceleme
9. ULU ÖNDER ŞEF LİDER KRAL
   BİR FETİŞİN KÖKENLERİ/2000-İnceleme
10. MUVAZAA PARTİLERİ/2000-İnceleme
11. "KOMÜNSÜZ KOMÜNARLARA"
    HAYAT BİLGİSİ/2001-Deneme

İÇİNDEKİLER

– BAŞLARKEN 7

I. BÖLÜM

– ÖZGÜR ZAMAN VE TEMBELLİK HAKKI ÜZERİNE 11
– GEREKSİNİMLERİMİZ 19
– İŞ (VE ÜTOPYA) 25
– "REZERV ORDU İÇİN NOTLAR 29
– VERİMLİLİK 33
– TASARRUF YA DA TUTUMLU OLMAK ÜZERİNE 37
– ERĞONOMİ ÜZERİNE 43
– SAĞLIKLI BESLENME VE KÖŞELİ PARANTEZLER 51
– SİGORTA-GELECEĞİN GARANTİSİ (Mİ) 57
– YENİDEN ZAMAN ÜZERİNE: ZAMAN'IN GÜCÜ VE BASKISI 61

II. BÖLÜM

– "YENİ" BİR DEMOKRASİ TANIMININ OLUŞTURULMASINI SAĞLAYACAK "YENİ" KAVRAMLAR NELER OLMALIDIR 69
– "ÜTOPİK" (OLMAYAN) BİR YÖNETİM(SİZLİK) MODELİ OLARAK KENT KOMÜNLERİ-KOMÜNLER 81
– "KOMÜNSÜZ KOMÜNARLAR" İÇİN SÖZLÜK OLUŞTURMA ÇABASI 107

BAŞLARKEN

Bu küçük deneme kitabının giriş yazısını, bir hafta sonu tatilinin huzursuz griliğinde kaleme alıyorum. Grilik kuşkusuz sadece hava şartlarının olumsuzluğundan ileri gelmiyor. Zaten havanın griliği hafta başında yeniden işe başlayacak olmanın kara(n)lığı yanında ne kalır ki?

Hafta sonu tatillerinin bir buçuk gün olduğu zamanları anımsıyorum. (Cumartesiler: _...) İlkokul öğrencisiydim sanırım; komik bir harita üzerinden yurt arayışını, Osmanlının yükselişini - ama asla çöküşünü ve bunun nedenlerini değil- ya da başkomutanlık meydan muharebesini, vergi vermek, askere gitmek, seçimlerde oy kullanarak huzura kavuşmak gibi temel yurttaşlık görevlerini okuyor ya da öyle söylendiği için ezberliyor olmamız lazım. O yıllarda ne öğrendiğimi doğal olarak anımsamıyorum, doğal olarak, çünkü ezberci ve öğretmekten çok, henüz sorgulamaya körelmemiş beyinleri tümüyle dumura uğratmaya koşullanmış "eğitimin" verdiğini sandığımız "şeyler" ölümcül bir çığ gibi kendini tekrarlayarak çoğalıyordu, üstelik, geride öğrenilen zamana ait hiçbir anı kalmamacasına gerekli özeni göstererek !

Bu şekilde yol alan zamanla birlikte hafta sonu tatilleri önce fakülte, ardından "memuriyet" yıllarında anlamını buldu. Özellikle ancak karın doyuracak kadar bir ücret karşılığı çalıştığımız ve devletin bekası için çok çalışmamız gerektiğine yemin ederek işe başladığımız "beyaz yakalı" memurluk yıllarında bu "hafta sonu"ların bir tatil değil bir lütuf olduğunu öğrendik. Yüzyıllardır

kanımız pahasına kazandığımız ya da öyle zannettiğimiz, haftada kırk saatlik çalışma hakkından (!) geriye kalan bu bir iki gün ancak amir konumundaki devleti temsil eden çirkin bir zatı-ı muhteremin, alt ve üst olmak üzere iki dudağı arasından çıkacak bir çift lafa bağlı olarak kısıtlanabiliyor ya da gasp edilebiliyordu. "İş" yapmak, "iş" yaparken verimli olmak zorundaydık. Sıfatımız olan "memur" kelimesinin emir alan kişi anlamına geldiğini böyle zamanlarda bir kez daha öğreniyorduk. [Ve bu arada örnek olsun 36 saatlik bir iş haftası için mücadelenin de devrimcilik olduğu sanrısına kapılabiliyorduk.] Böylece hak saydığımız bilumum tatillerinde bir izin ya da icazet gerektirdiğini yani ulu devletimizin ve ona canı gönülden bağlı devlet adamlarımızın keyfiyetine bağlı olduğunu da anlamış bulunuyorduk. Asli görevimiz çalışmak ya da bitmek tükenmek bilmeyen kriz dönemlerinde hep söylendiği gibi "daha çok çalışmak" idi. Çalışmak, çalışmak... Patronların devleti için çalışmakta kurtuluş savaşının bir başka şekli değil miydi? Pek bir şey "üretmesek" de çalıştığımız sürece yoksulluğumuzun ve yoksunluğumuzun farkına varabilecek durumda olmuyorduk en azından! Ufak tefek ancak şartlandırıldığımız "gereksinimlerimiz" sağlandığı ölçüde mutlu olmamız öğütleniyordu. Kimi zamanlarda ise yalnızca karnımızın doyduğuna şükretmemiz...!

Çalışmak ve oyalanmak tanımları müthiş bir şekilde örtüşerek beklenen yararın ortaya çıkmasını sağlıyordu: her şeye karşın suskunluk!

Suskunluk!

Suskunluğumuzun bir nedeni de kendi kavramlarımıza sahip olmamaktan-olamamaktan geliyordu. Birçok kavram sistemin idealize ettiği şekilde anlaşılıyor, benimseniyor ve hatta onların söylediği biçimde kullanılıyordu. Kavramları onların söylediği biçimde kullanmak ve anlam yüklemek ideolojik bulanıklaşmanın, yabancılaşmanın da göstergesiydi kanımca. Diğer taraftan mücadeleye de daha başından yenik başlamış olmuyor muyduk? Kavramları onların tanımladığı şekilde ele aldığımız ve bu bağlamda tartıştığımız sürece onların sahasındaydık. Ve her şeye olduğu gi-

bi günlük yaşamımıza giren tüm kavramları yeniden tanımlamak zorundayız. Tanımlarımızın kabulünün devrim anlamına geldiğini bilerek. Az önce söz ettiğim yabancılaşma kimi zaman öyle boyutlara ulaşabiliyor ki, sistemin tanımladığı ve kapitalizmin kendisini yeniden ürettiği tanımlamalara sosyalistlerin, kraldan çok kralcı sahip çıktıkları görülebilmekte. Neyi temsil ettiği çok iyi bilinen bir kişinin ağzından dökülen öteki-beriki edebiyatı bile dile yerleşebilmekte, onların unuttukları, aylarca ortalıkta (sosyalist olduğu iddiasındaki yazılarda) dolaşabilmektedir. Oysa öteki beriki gibi sınıfı bulanıklaştıran söylemler yerine yüzyıllık tanımlamaları kullanmamak için hiçbir gerekçe yoktur -aslında vardır: sosyalist olmamak-olamamak-. Örnek olsun; biz öteki değiliz, biz emekçiyiz, komünistiz. Ve örnekleri alabildiğine çoğaltmak ne yazık ki olanaklı...

Bu çalışmada, iş ve işle ilgili bazı kavramlar bu bağlamda kısa deneme yazılarıyla tartışmaya açılmıştır. Kısa denemeler bütünü olarak düşünülen çalışmayı oluşturan metinlerin tümü sosyalist yazının temel kitaplarını okurken aldığım notların yeniden kurgulanmasıyla oluşmuştur. Dolayısıyla söylenenler yeni ve bilinmedik değildir, tekrarı boldur, ancak söz ettiğim nedenlerden ötürü "zorunlu bir anımsatma" ve bu şekliyle de bir "deneme" olarak değerlendirilmelidir. Çalışmanın birinci bölümünde yer alan yazılar doğrudan "işle" ilgilidir. İkinci bölümde yer alan iki yazı ise demokrasi, eşitlik, yönetim gibi kavramları ele almaktadır. Çalışmayı kısa bir sözlükle sonlandırmayı uygun buldum. Bu sözlük yeni bir çalışmanın başlangıcı da olabilir, diğer taraftan uyarıcı işlevi olacağını da düşünüyorum.

Kavramların, işçiler tarafından yeniden tanımlanacağı günlere...

Tolga Ersoy

Temmuz 2001

I. BÖLÜM
İŞ ZAMAN GEREKSİNİM VESAİRE
ÖZGÜR ZAMAN VE "TEMBELLİK HAKKI" ÜZERİNE

Sümerli din adamları (kuşkusuz tanrı adına çalışıyorlardı!), zigguratlarının üsten bir alt katında, insanlar üzerine egemenlik kurmanın yolunu "zaman "üzerine edindikleri bilgilerin kendilerine verdiği güçte buluyorlardı. Bu aynı zamanda "bilginin" bir egemenlik aracı olmasının da önemli bir aşamasını oluşturmaktaydı. Yıldız hareketlerini ve bu hareketlerin mevsimler, dolayısıyla sel baskınları, ekim mevsimi vb. günün insanını yakından ilgilendiren olaylarla bağlantısını sezinleyen ya da bulan Sümerli-Mısırlı rahipler bilgileriyle insanı yönlendiriyor ve "yönlendirme" unsurunun doğal olarak verdiği güçle yönetiyordu. "Zaman" kavramının üst sınıflara özgü okunmasının kendisine verdiği güçle yola çıkanlar insanların zamanı kullanma şekli üzerine baskı geliştiriyor ve insanlar; önce tanrılar, sonra yarattıkları tanrıların temsilcileri rahipler ve şefler olmak üzere piramidin tepesinden aşağı doğru inecek şekilde, var olan "sınıflar" adına çalışmakla yükümlü kılınıyordu. Çalışma hayatının yanında, insanın zamanını nasıl kullanacağı da böylece giderek yazısız ve yazılı yasalarla denetlenir duruma getiriliyor ve adına "ahit" ya da "bağlayıcı vaat" deniyordu. Tanrıların bile evreni yaratmak için altı gün çalışıp yedinci gün dinlendiği düşünülürse, insanlarında bir gün -o da gerektiğinde gasbedilmek üzere- dinlenmesinden daha doğal ne olabilirdi? Tartışma yalnızca hangi gün dinlenileceği üzerine yoğunlaşıyor, altı gün köleliğin insanca olup olmadığı söz konusu dahi edilmiyordu.

İnsanın zamanı, tanrılar adına görev yüklendiği söylenen bazı kimseler tarafından böylesine dilimlere bölünür ve kişinin zamanını kullanma hakkı erk sahibi tarafından baskıyla kontrol altında tutulurken, çalışma sonucu ortaya çıkan artı-değere aynı baskının verdiği güçle el koyuluyor ve diğer taraftan insanlar, tanrılarını ya da tanrısını, çalışarak ve hatta tüm zamanını onun için harcayarak mutlu ettiği sanrısıyla huzur buluyordu! Kuşkusuz hem alanın hem de "satan"ın mutlu olduğu bir düzen kurulmuştu.

Çok sonraları, 20.yüzyılın ortalarına doğru yapılan antropolojik araştırmalarda ortaya çıkacağı gibi "ilkel" olarak tanımlanan insanlar gereksinimlerini karşıladıkları çok kısa bir zaman aralığı dışında geri kalan geniş ve "boş" zamanlarını yiyerek, sevişerek, dinlenerek, fakat belki de daha önemlisi sanatla uğraşarak geçiriyorlardı ve yasalarla belirlenmiş ya da belirlenmemiş borçları ya da çalışma yükümlülükleri yoktu; tıpkı köleleri sayesinde felsefeyi ve sanatı üreten -ve tüketen- Grek ya da Romalı aristokratlar gibi! İlkeller kendi zamanları üzerinde tembellik hakkını kullana dursunlar, "uygar" toplumlarda çalışma ve çalışmanın denetimi tüm hızı ve vahşiliği ile devam ediyordu. Aristokrasinin yerini feodal beyler alırken çalışmanın durumunda bir değişiklik olmuyor ve din, çalışma zamanı dışındaki çok kısa ve hiç de insanca olmayan dinlenme süresine (24 saatlik gün biriminde 5-6 saat) müdahalenin yollarını arıyordu. Arayış ilkellerden esinlenerek son bulacak bitmek tükenmek bilmez ibadet yolları uydurulacaktı.

1789'da, Fransa'da burjuva, Jakobenler aracılığıyla iktidarı ele geçirdiğinde, Muhammed'in ya da İsevilerin yaptıkları gibi kendi milatlarını, kendi takvim ve zaman birimlerini uygulamaya soktular. (Karl Marx'ın "18 Brumaire"ini anımsayın) Bu yalnızca kilise ve onun değerlerine karşı bir saldırı değildi. Diğer taraftan "hafta" birimini yedi günden on güne çıkararak kapital için gerekli olan daha fazla işgününü de uygulanabilir şekle sokuyorlardı. Böylece, eşitlik, özgürlük gibi kavramların, sloganların arkasında çalışma fetişizminin yeni çağlara uyan tohumları atılıyor, halkın zamanını değerlendirmesi, kullanması üzerine denetim kurma hakkı burjuva erkine geçiyordu. Bir süre sonra, takvim konusu da

aralarında olmak üzere birçok konuda eski düzenle uzlaşan burjuva, kendi varlığı için gerekli olan yabancılaşmanın en önemli kanallarından birisini böylece açıyordu. Örtülü bir baskı aracı olarak, zaman olgusunun öneminin farkına varılması, tüm burjuva devlet modellerinin insana yönelik hedeflerinden birisini, onun zamanı üzerine dikta kurmasını oluşturmanın yolunu açtı.

Burjuvazi, böylesine bir yapılanmayı kurmasının gerekçelerinden birini, onun "gereksinim çok zaman yok" şeklide özetleyebileceğimiz retoriği oluşturur. Kapitalizm varlığını, bu gereksinimlerin burjuvalar adına tüm emekçilerin sömürülecek şekilde değerlendirilmesinde bulur. O halde düzenin devamının olmazsa olmaz koşulu emekçinin çalışması ve daha fazla çalışmasıdır. Bu süreçte ortaya çıkan en büyük farklılaşma emekçilerle burjuvazinin "gereksinimleri" arasındadır. Emekçilerin, halkın gereksinimlerinin belirlenmesi ise yine kapitalizmin vazgeçilmez manüplasyonları arasında yer alır. Böylece çalışma günlerini, çalışma saatlerini serbestçe belirleyen burjuva geride kalan ve doğaya aykırı boş zamana müdahaleyi de zorunlu görür. (Dinler boş zamanı şeytanın eğlence aralığı olarak görmemişler midir?) Bu zorunluluğunu ulaşabildiği alanlarda kendi etik alanını ve bu alanın yönlendirmelerini kullanarak yerine getirirken, ulaşamadığı alanlarda ise yasalarla, gerektiğinde zor kullanarak müdahale eder. (Ve kuşkusuz o düzenini yıkmaya yönelik düşüncelerin boş zamanlarda daha iyi serpilip gelişeceğini çok iyi bilir.) Yasalarını kullanarak, insanları, kendi belirlediği değerler üzerinden zamanlarını satmaya zorlar. Bu belirleme süreci de, onun "zorunu" en yetkin bir şekilde kullanmasını gösterir. Ne var ki ödenen ücretin emeğe karşılık olduğu propagandası yapılırken, satın alınan zaman hiçe sayılır. Böylece, emekçinin yalnızca emeği değil tüm bir zamanı, kısaca yaşamı kapitalist tarafından satın alınmış olur. Öyle ki boş zamanını değerlendirebilecek olanakları dahi bu kıstırılmışlığın içinde yok sayılır, yok saydırılır. Bu yabancılaşma süreci içinde, emekçinin çalışma ve (süresi yine kendisi dışında belirlenen) dinlenme süresi ("Sağlıklı yaşam için sekiz saat uyku" sloganını anımsayın; kuşkusuz sekiz saat uyuyan ya da yorularak uyutulan emekçi bur-

juvanın işine gelir!) dışında kalan özgür zaman kullanımının da şablonlara döküldüğü görülür. Bu zamanın önemli bir kısmı sermayeye geri dönmelidir; dolayısıyla onun belirlediği tüketim davranışları devreye sokulur. "Eğlence" yine bu kalıpların içinde kendisine yer bulur; hafta sonu tatilleri ya da zorunlu yoksullaşma süreci sonucu neredeyse unutulan yıllık "yaz tatilleri" birer fetiş haline getirilerek tüm çalışma zamanının amacı olur. Bu indirgeme yaşamın en uç, en özel alanlarına baskı kuracak şekilde düzenlenebilir. Hatta, hiç de uç bir örnek değil, sevişme zamanını bile bu kalıplar belirler. ("Saturday night fever"; Cuma ya da Cumartesi geceleri "çıkılır" veya sevişilir -ki çalışma günlerinde dinç olunabilsin -her nedense sevişen insanın yorgun olacağı düşünülür-!)

Sonuçta, çalışma-özgür zaman bağlamında ele alındığında, günün 24 saat olduğuna, işgününün 8 saat olduğuna (uzun ve zorlu mücadeleler sonucu elde edilmiş bile olsa) ya da yılda yirmi gün ve ancak yaz mevsiminde tatil yapılacağına, 65 yaşında "işe yaramaz" hale gelip emekli olunacağına karar veren ve bu kararını yasalarıyla koruyan kapitalisttir. Üstelik bu durumu beğenmiyorsan, karşılığında sana sunulan işsizlik ve ölümüne açlık olacaktır. Özgür zamanın bu durumda dilediğince çoğalacaktır tabii yaşayabilirsen!

Zaman kullanılarak kurulan bu kıskaçtan kurtulmanın ilk adımı onu özgür birimlere bölmek olmalıdır. 1917 Sovyet Devrimi, diğer büyük dönüşümlerin aksine kendi takvimini yaratmayı denemedi. Bugün sosyalistler kendi milatlarını saptamalı; bu Komünist Manifesto'nun yazılışı, Paris Komünü ya da Ekim Devrimi ya da başka bir tarih olabilir, fark etmez. Ve bu takvim bireylerin onayıyla bireye inecek şekilde özgür birimlere bölünmeli.

Oysa, kendi takvimini kuramayan sosyalist sistem, emperyalist saldırıdan korunmanın yolunu da "çalışmakta" buldu. "Çalışma, daha çok çalışma" sistemin dayanağı durumuna getirilirken, bireyin kendisini geliştirmesinin özgür zamana bağımlı koşulları geliştirilmedi. "En gelişmiş tekniğe ulaşma" ve "doğanın evcilleştirilmesi" amaçları planlı ekonomilerle birleştiğinde önce göz ardı

edilebilir sapmalar ortaya çıktı. (Bu bağlamda "kapitalizmle yarış" unsuru "o halde niçin kapitalizm değil" sorusunun bireysel bazda sorgulanmasına yol açmış olabilir.) Sosyalist ahlak, çalışma potasında boğuldu gitti. Oysa "ütopyamız", yeni değerlerle, yeni estetikle yeni insanların üreteceği bütünüyle sanat eseri sayılabilecek bir toplumda ve bunun da gereklerinden biri geri planlara itilen yeterli çalışma çoğalmış özgür zamandı ve bu hiç de ütopya değildi aslında. (Zorunlulukları unutup eleştiride katı olmama kaydıyla...) Sovyet devriminden yüzlerce yıl önce bile insanlık, günde 2-3 saatlik çalışmanın insanca yaşamak için yeterli olduğunu söylememiş miydi? (Tekrar etmekte yarar var; günümüz "ilkellerine" ait gözlemler yapan antropoloğlarda çoğu kez aynı zaman birimini not ediyorlar)

***

Marksizmin bence en önemli yazınlarından birisi de Paul Lafargue'ın "Tembellik Hakkı" oluşturuyor. Lafargue, Marx'ın damadı olmasının ötesinde, çok yönlü sosyalist bir militan olarak tanımlanıyor. "Tembellik Hakkı", onun önemli bir düşünce jimnastiği ve işçiye daha fazla boş zaman hakkının ilk savunusu. Kitap aynı zamanda ilginç kehanetler içeriyor, öyle ki, bu kehanetlerin bugün yeniden okunması kitabın gerektiği gibi okunmadığı sonucunu da ortaya çıkarıyor. Antropolojiyle de ilgilenen yazar "Paeppig'in deyimiyle "uygarlığın zehirli soluğu" ile" kirlenmemiş "ilkel" insanların zaman kullanımı konusundaki engin rahatlıklarından ve hoşgörüsünden yararlanarak kurguladığı ütopyasını sosyalist sistemle kaynaştırıyor. Sosyalist sistemin ayrılmaz parçası olacak bu yaklaşım sistemin en can alıcı yerinde yer almasına rağmen, kimi zaman "gerçekçilik" olarak ta tanımlanan oportünizm tarafından göz ardı ediliyor. Ve, Lafargue'ın kapitalizm için söyledikleri sosyalist uygulamalarda ortaya çıkıyor, "işçi sınıfı, bütün uygar ulusların üreticilerini bağrında toplayan o büyük sınıf, bağımsızlaşarak insanlığı kölece çalışmadan kurtaracak ve insan-hayvanı özgür bir varlık durumuna getirecek olan işçi sınıfı, tarihsel görevini unutup içgüdülerine ihanet ederek, kendini çalışma dogmasına kurban ediyor"

Devletin ideolojik aygıtları tarafından, çalışarak -ne demeksetoplumsal zenginliğe katkıda bulunması öğütlenen işçilerin, bu yolu izledikleri taktirde "üretken sermayenin birikimine katkıda bulunarak, kendilerini er geç ücretlerinin bir bölümünden yoksun bırakacak olaya yardım etmiş olacaklarını" belirten Lafargue, işçileri buna karşı çıkarak "çalışma" üzerine kurulu sistemi ve ona ait tüm burjuva değerleri yıkmaya çağırıyor: "İşçi sınıfı kendi gücünün bilincine varmak için, Hıristiyan ahlakının, ekonominin, liberal düşüncenin önyargılarını ayaklar altına almalıdır. Doğal içgüdülerine dönmeli; burjuva devriminin metafizikçi savunucularının hazırladığı veremli "insan haklarından" bin ve bin kez daha kutsal olan Tembellik Hakkı'nı ilan etmeli; günde üç saatten çok çalışmamaya kendini zorlamalı, günün ve gecenin geri kalan saatlerinde tembellik etmeli, tıka basa yemeli."

Emekçi, çalışarak, daha çok çalışarak yalnızca "aşırı tüketime yazgılı" burjuvanın göbeğini şişirmekle kalmıyor, ondan çok daha önemlisi tek tek birey olarak ve bu bireylerin bütünü devasa bir sınıf olarak tüm insani değerlerini kaybediyor. "İşçiler... aşırı ölçüde çalışarak, kendilerinin ve çoluk çocuklarının gücünü tüketmekteler; tükene tükene vaktinden önce hiç çalışamaz olacaklar; bir tek sapkınlığa kendilerini kaptıra kaptıra aptallaşıp, artık birer insan müsveddesi haline gelecekler; o kudurgan çalışma çılgınlıklarını hababam ha ayakta tutmak için kendilerini, bütün yetilerini öldürecekler." Ve daha da acısı çok çalışarak yalnızca burjuvayı değil, insana ait değerlerin anımsanmasına engel olacak "polislerin, yargıçların, zindancıların ve ordunun" beslenmesi için de üretiyor olacaklar.

Bu satırların ardından Lafargue, sosyalist sistemin zaman kullanımına yönelik "ütopyasının" temellerini atıyor.

Başkası için çalışma zorunluluğundan kurtulan emekçiyi alabildiğine özgür bir zaman beklemektedir artık. Lafargue'ın "özgür zaman çokluğu" üzerine kurulu ütopyası aslında hedeflenmesi gereken komünist toplumdan başkası değildir. "Eğer işçi sınıfı, kendine egemen olan ve özünü alçaltan kusuru söküp atarak o kor-

kunç gücü ile ayaklanır ve bunu kapitalist sömürüden başka bir şey olmayan insan haklarını, sefalet hakkından başka bir şey olmayan Çalışma Hakkı'nı istemek için değil de, her insana günde üç saatten fazla çalışmayı yasaklayan çelik gibi bükülmez bir yasa koymak için yaparsa,dünya, yaşlı dünya sevinçten titreye titreye içinde yeni bir evrenin zıpladığını duyacaktır." Ve şöyle tamamlar sözlerini: "Ama, kapitalist ahlakın yoldan çıkardığı bir proletaryadan, mert bir karar nasıl istenebilir?"

Lafargue'a yanıt ise onu tekrar okuyarak ve sosyalist devrimde tembellik hakkının savunulmasıyla verilebilir.

* Bu bölümdeki alıntılar için sırasıyla: Paul Lefargue: *Tembellik Hakkı*, Çev:Vedat Günyol, Telos Yy., 1.Baskı, 1991, s. 22,30, 50, 58

Bir başkası için üretmeye bir başkası için tüketmeye şartlandırılmış yaşantımız, birçoklarının "kader" dediği kölelik döngüsünde sürüp giderken, çoğu zaman yalnızca "şükretme" ekseninde dayatılmışlıkları kabullenmemiz, kuşkusuz sessizce ya da isyan etmeksizin kabullenmemiz isteniyor. İstenilenin yerine gelme başarısı, istenilenleri kayıtsız şartsız yerine getirmesi gerekenlerin yabancılaşmasıyla koşut olarak gelişiyor. Bu yabancılaşma öyle bir boyuta ulaşabiliyor ki, bireyin ya da toplumun neye gereksinimi olup olmadığına egemenler tarafından karar veriliyor ve verilen kararlarla paralel olarak tüketim kalıpları insanlara sunuluyor. Var olan durumu eleştirmekten, sorgulamaktan yoksun insancıklar modelleri benimseyerek tükettikleri ölçüde mutlu olabilecekleri sanal dünyalarında çoğu zaman fark etmeksizin ve doğal olarak nedenini anlamaksızın acılarını yaşıyorlar. Çünkü onlara gereksinimlerin sonsuz, ancak kaynakların sınırlı olduğu öğretiliyor...

Hemen tüm sözlükler gereksinim ya da "eski türkçeyle" ihtiyacı "insan yaşamının sürmesi için var olması zorunlu olan maddi-manevi unsurlar" olarak tanımlıyor. Tek tek bireylerin bu tanıma uygun gereksinimlerinin ötesinde bireylerden oluşan toplumların, bireysel gereksinimleri aşan bir gereksinimi olduğunun da bu tanıma eklenmesi gerekiyor.

Nedir insanın temel gereksinimi? Temel gereksinim sözcüğü yaşayabilmemiz için gereklilikleri açıklıyor, bir hayvandan farksız olmayarak beslenme, doğa ile mücadelede önemli bir mevzi sağlayan barınma ve birde insan olduğumuz için(!) giyinme temel maddi unsurları oluşturuyor. Hayvanlardan ayrım bu unsurların sağlanabildiği yerde başlıyor. Bu unsurların sağlandığı noktada insana ait tanımlara onun "sosyal bir varlık olduğu" yaklaşımı egemen oluyor. Gereksinimlerin böylece sosyal boyutu ortaya çıkıyor. Sosyal gereksinimlerin sağlanması ise doğal olarak "sosyal"in var olmasına doğrudan bağlı. Bu bağlılık, gereksinimlerin

şekillenmesinin doğrudan nedenini oluşturuyor. Çünkü altyapıdan ve bu altyapı ile bağdaşık olması gereken ideolojiden bağımsız olmayarak şekillenen sosyal formasyon, toplumun gereksinimlerinin belirlenmesini ve sağlanmasını etkiliyor. Eğitim, sağlık vs. temel unsurlar bu kapsamda bir gereksinim olarak kendisini gösterirken, kapitalizmde özel ya da özgül bir mücadele alanı olabiliyor. Ve kapitalizm, sağlık gibi gereksinimlerin sağlanmasını, örgütlenmesinin bir sorunu ya da bireysel-toplumsal bir gereksinim unsuru olarak görmezken doğrudan tüketimi kışkırtan metaları, örnek olsun -son yılların en popüler "gereksinimi" iletişimi sağlayan- cep telefonunu zorunlu bir gereksinim maddesi olarak pazarlayabiliyor -ya da son günlerde olduğu gibi, bir ülkenin -abartısız- yüzyıllık sağlık refahına karşılık olarak helikoptere gereksinimi olduğunu düşünebiliyor- ve kuşkusuz çok başarılı da oluyor. Başarısı, lüks tüketimlerin (cep!) ve bu lüks tüketimlerin güvencesi zorunlu tüketimlerin (helikopter ya da tank) birincil gereksinim olarak sunulmasında yatıyor.

Örneğimizi devam ettirelim: beslenmeden yoksun, çoğu zamanını gerçek anlamda aç geçiren küçükburjuvalar ve emekçiler bir cep telefonuna sahip olduklarında, kendilerini yaşamlarının bir amacına daha ulaşmış sayıyorlar. Bir din haline dönüşen bu sanrılar bütünü toplumun afyonu oluyor. (Afyonun yarattığı sanrıdan çıkılması işte o helikopter ya da tanklarla sağlanıyor.) Sanrılar bütününün kapitalist için anlamı üretilenin gereksinim olup olmadığına bakılmaksızın en geniş haliyle tüketilmesi ve bu tüketim sürecinin temel tüketimleri maskeleyebilecek ideolojik saldırıyı kapsamasıdır. İnsanların -en azından- düşünmesinin engellenmesi bu sürecin sağlıklı bir şekilde gelişebilmesi için zorunlu bir müdahaleyi içerir. Bu kuşkusuz zamana yayılmış bir müdahaledir ve kapitalist sanılanın aksine kimi zamanlarda oldukça sabırlı olabilir! Sürecin adı: yabancılaşmadır ve tekrarlarsak eğer, konumuz bağlamında yabancılaşmanın tanımı, gereksinimlerimizin egemen tarafından belirlenmesi ve asıl önemlisi edilgenleri tarafından, onun öyle sanılmasıdır.Bireysel ve toplumsal gereksinimlerimizin üstünde ve erk tarafından şekillendirilmiş üretim, kapitalizmi ya

da onun fetişe edilen "daha çok üretme", "daha çok çalışma" gibi "değerlerini" tanımlar. Bu aynı zamanda yaşamı en geniş kapsamıyla işgal etmeninde bir aracıdır. Böylece hiç de gerekli olmadığı halde gerekiyormuş gibi sanma durumu ortaya çıkar ve bunun sonucunda temel insani eylemliliklerden uzaklaşılır. Bireysel ve toplumsal tüm gereksinimlerin karşılanması için bir-iki saatlik çalışmanın yeterli olabileceği sorgulanmaksızın kendisine dikte ettirilmiş sözde gereksinimleri karşılamak ya da kapitalistin kazancını daha da arttırabilmek amacıyla çalışılır durulur. Ve düşünmeye, ve eğlenmeye, dinlenmeye ve yaratmaya, insan için üretmeye gittikçe daha az zaman ayrılarak kapitalistin kazanç hanesine her gün milyonlarca daha çentik atılır. Ve artık yabancılaşma öyle bir noktaya varır ki, önerilen tüketim kalıplarından bir ikisine ulaşmak kişiye mutluluk verir. Durumu farklı bir mazoşizm olarak adlandırmak da olanaklı: "Cep telefonum var, refah düzeyim biraz daha arttı"! Refah toplumsal bir olgu olmaktan çıkartılıp bireyselliğe indirgendikçe sistemin sahiplerinin kazancı garanti altında demektir. Örneğimizi izleyelim; cep telefonunun toplumsal bir gereksinim haline gelmesi onun ancak toplumsal gerekirliliğinin kanıtlanması ve eşit ve bir başkasına üstünlük-erk sağlamadan ulaşılabilirliğinin sağlanması ile olanaklıdır ve bu kuşkusuz tüm metalar için geçerlidir, geçerli olmak zorundadır. Ve örnek olsun helikopter bu geçerliliği ya da bu gerçekliliği kırma aracıdır ve salt bu işleviyle devlet tanımın tam ortasında yer alan, zorunlu bir gereksinim maddesi haline gelmek zorundadır.

Ve kırma-kırılma mücadelesinde bu geçerlilik durumu manevi olgular içinde zorunlu olmalıdır. Örneğin tüm insanlar için sanatsal gereklilik lüks değil zorunluluk olarak algılanmalıdır. Çünkü burjuva için lüks ancak emeğin sömürülmesi ile olanaklıdır ve bu anlamıyla sanat kimi zamanlarda bu sürecin bir parçası haline gelebilmektedir. Sanatsal kaygı eşit olmayan eğitimin sonucunda ortaya çıkan negatif bir unsurdur, eşit olmayan eğitim ise eşitsiz paylaşımın birebir göstergesidir. Sürecin sonunda insanlık için üretilmiş bir sanat eserine, örneğin bir resme burjuva yüksek paralar ödeyerek sahip olurken onun gerçek sahipleri için resim lüks

olgusunun dahi çok uzağında bir gereksinim olmaktan uzaktır. Sorun bir sanat eserini tüm insanlığın malı konumuna getirerek önce onun bir gereksinim olarak algılanmasını sağlayacak düzeni kurmakta yatar. Herkesin herkeseliği gereksinim olgusunu da ortadan kaldıracaktır. Böylece, örnek olsun, bilim, kapitalizmin sömürüsünü arttıran onun varlığını garanti altına alan bir araç, bir erk aracı değil, insanlığın kolektif üretiminin bir parçası olabilecektir. Bilimin ve sanatın ve diğerlerinin ancak bu yolla özgürleşmesi sağlanabilir ve özgürleşme ancak onların eşit paylaşımı ve onların içselleştirilerek gereksinim olmaktan çıkarılması sürecinin başlatılması ile olanaklıdır. Gereksinimlerin sağlanması, insanların üretim güçlerinden ve üretimlerinin nicel öneminden daha öncelikli olması gerekliliği bu sürecin başlamasını sağlamada önemli bir düşünsel dönüşümü tanımlar. Bu, aynı zamanda kapitalist değerlerinde (!) dışlanmasını beraberinde getireceği için de o hep söylenen ancak çoğu kez bu değerlere(!) sadık kalındığı için yaratılmasında pek de başarılı olunmayan "yeni insanın" oluşmasını kolaylaştıracaktır.

Bu süreçte, gereksinimlerin saptanması ile onların üretilmesi ve yaratılması koşut gelişen unsurlar olarak ele alınmak zorundadır. Önemli olan "kaynakların sınırlı olduğu" düşüncesinin dayandığı gerçek dışılığı göstermektir. Kuşkusuz kaynaklar sınırsızdır ve bu sınırsızlığın sınırı kaynakların eşit paylaşımı ile daha da genişlemektedir. Kaynakların eşit paylaşımının bir koşulu ise gereksinimlerin eşitliğini sağlayacak hiç de ütopik olmayan dünyaların yaratılmasından geçmektedir.

Gereksinimlerin farklılaşması, farklılaştırılması kendi zor'unu potansiyel olarak taşır. Bu zor ise artı-değer baskısından kaynaklanır. Bir başkası ve bir başkasının, bizim için ulaşılmaz gereksinimlerinin sağlanması için ürettiğimiz sürece bu baskının katlanarak artacağını biliyoruz. Bu baskının artışı diğer taraftan yoksulluğun da artışını gösterir. Ve nasıl ki yoksulluğun olduğu yerde "her türlü" varsıllık haksızlığı-ahlaksızlığı gösterirse, örnek olsun, burjuvanın bir gecede yemeğe harcadığı milyara varan paralar binlerce emekçinin açlığı pahasınadır -ve hiç kuşkunuz olmasın o bun-

dan hiçbir şekilde vicdani rahatsızlık duymaz!-. Böylece en doğal gereksinim maddelerimiz an be an bir diğer sınıfın baskı aracına dönüşürken, bir taraftan da sahte doyumlarla onların ekmeğine yağ sürmekten de geri durmayız. Çünkü tüm üretimlerimiz onlar içindir ve onların gösterdiği şekilde tüketerek "onlar için" olma durumunu sürdürmekteyiz. "Üreten biziz yöneten de biz olacağız" sloganını bu bağlamda daha geliştirmenin zorunlu olduğunu düşünüyorum; ve "üreten biziz tüketen de biz olacağız" yaklaşımının da kaba bir popülizm olmadığına inanıyorum. Kanımca sorun "yönetme" aşamasının biraz daha ötesinde; ortakça, eşit ve özgür tüketebilme gücüne ulaşabilmekte. Kapitalist için üretilmediği sürece -"devlet kapitalizmi" olgusunu da anımsayarak- buna ulaşabilmenin de olanaklı olduğunu sanırım kimse yadsımayacaktır. Böylece kapitalist için üretim ile insan için üretim arasındaki fark, belki de yabancılaşmanın etkisinden tümüyle kurtulabilinildiğinde ancak anlaşılabilecektir. Bu, insanın ve insanlığın gerçek gereksinimlerinin ne olduğunun net bir şekilde görülmesi anlamına da gelecektir.

İŞ (VE ÜTOPYA)

*"Niye çalışıyorsunuz? Yaşamak ve mutlu olmak için değil mi? Ama sadece daha fazla çalışmak için çalışıyorsanız mutluluk ne zaman çalar kapınızı? Yaşamak için çalışıyorsunuz. Ama yaşam güzelliklerden ve şarkılardan yapılma değil mi? Sonra aranızda ozan yok diye acı çekiyorsunuz, nerede kaldı onca çabanın meyvesi? Şarkısız iş, bitmeyen yorucu bir yolculuk gibidir. Böyleyse eğer, ölüm daha hoş olmaz mı?"**

İş: kendimizin ya da bir başkasının gereksinimlerinin karşılanması için gösterilen çaba...!

Ne var ki iş'in iş olabilmesi için bu çabanın öncelikle akılcı, planlı ve bir hedefe yönelik olması gerektiği söyleniyor. Dolayısıyla psikotik bir durumdan bir "iş" çıkabileceği yadsınıyor. Aynı yadsımanın hayvanlar dünyasındaki eylemlilikler için de geçerli olduğunu görüyoruz. Örneğin, av, ekonomistlerce "akılcı" olmadığı yalnızca içgüdülere dayandığı için "iş" sayılmıyor. Eylemliliklerinin "iş" sayılmamasından ötürü hayvanların bir şey kaybettiklerini, hele hele gocunduklarını ya da daha ileri giderek kendilerini aşağılanmış hissettiklerini hiç sanmıyorum. Aksine burada, kendimizi onlardan ayırdığımız için bu bağlamda insan için bir sorunun oluşmaya başladığını düşünüyorum.

Sorun hayvanlıktan-maymunluktan insanlığa geçiş sürecinde emeğin başat bir rol oynamasıyla başlıyor. Zorunlu sürecin sonucu yeni bir sorunun da başlangıcını oluşturuyor. Çünkü, insanın doğadaki konumlanışındaki başat rolü ve bunun insanlığın oluşumu için zorunluluğu, onun, sosyal yapının oluşumunda veya belirlenmesindeki etkinliğini de birebir gösteriyor. Böylece, Marksist yazında iş kavramının tanımlanmasında önemli bir yeri olan insan-doğa ikilemi, insan-insan ikilemine indirgenmiş oluyor ve bu indirgenme bir taraftan fiziksel emek-entelektüel emek zıtlaşmasını yaratırken diğer taraftan, kuşkusuz daha önemlisi, onun satın

* Hovard Philips Lovecraft. *İranon'un Yolculuğu/ Uyku Duvarının Ötesinde*, Çev:Kozan Demircan, Altıkırkbeş Yy., 1.Baskı, 2000, s.181.

alınabilirliğini de ortaya çıkarıyor. Ancak tüm bu ilişkiler içinde onun zorunlu olarak görülmesi ve bu zorunluluğun mutlaklığının düşünülmesi kanımca en derin bir şekilde "sorunu" insanın karşısına çıkarıyor ve sunulan ilişkiler ağı içinde bu sorun, çözülemezliği ile yüceltiliyor. Bu yüceltme "iş"i fetişleştirirken, kölelikten işçiliğe tüm emek biçimlerini de olağanlaştırıyor. Ve bu olağanlaştırma süreci sınırsız eşitsizliği besliyor.

Dolayısıyla işin özgürleşmesi ya da işin iş olmaktan çıkması ancak bu eşitsizliğin kırılmasıyla başlayacak tersine sürecin işlemesiyle olanaklı hale gelebilecek. Böylece iş, angarya ya da eziyet olmaktan çıkıp, doğal gereksinimlerimizin ve insansal estetiğin (bunun olmazsa olmaz bir zorunluluk olarak görülmesi gerekiyor ve bu ideolojik bir sorun oluşturuyor!) karşılanması, yerine getirilmesi için gerekli, zevkli eylemliliğe dönüşecek. Eylemliliğin bu dönüşümü, bireysel yaratıcılıkla, toplumsal gereksinimler arasında koşutluğun kurulması sonucunun da doğmasına yol açacak ve kuşkusuz bu sonucun ortaya çıkması iş'e indirgenmiş haliyle ancak eşitsizliğin ortadan kalkmasıyla olanaklı olacak. Eşitsizliğin döngüler halinde kırılması yaşamın her alanının ortak paylaşılması sonucunu getirirken "iş" tanımın da unutulmasına neden olacak. Bahsettiğim bir ütopya değil, tümüyle gerçekleştirilebilir bir toplum düzeni, yüzyıllardır dile getirilen, insana yeniden dönüşün özlemi ve içinde insan olduğu için, öznesi insan olduğu için de bir ütopya değil.

Tüm konularda olduğu gibi iş konusunda insanın ne düşündüğünün neyi özlemlediğinin bilinmesi bunu bir ütopya olmaktan çıkarıyor. Belki de özgürleşme, ütopya kavramını sözlüklerimizden silmek ile başlıyor. En fantezi kurgularımız, en olmaz düşlerimiz bile insana ait oldukları için ütopyanın ötesinde-gerçekte duruyor. İnsan bir şeyi düşündüğü ya da düşlediği andan itibaren o olgu, dünyanın ve o andan ve o insandan başlamak üzere gerçekliğin bir parçası oluyor. Ve bu parçaların oluşumu ve onların bütünleşmesi insanı özgürlüğe bir adım daha yaklaştırıyor. Özgürlüğe yaklaşma da diğer tüm paralellikler gibi "iş"in kolektifleşmesiyle koşut gelişiyor.

Ancak "iş"in kolektifleştirilmesi, sorunun bu bağlamda çözümü için yalnızca bir aşama, her şey değil. Bu süreç emeğin değerlendirilmesini, dolayısıyla "iş"in ortadan kaldırılması beraberinde getirmek zorunda, aksi halde "iş"in birbaşkasınalığı var olmaya devam edecek ve bu var olma durumu potansiyel olarak varlığını sürdüren "eski olumsuzlukları" yeniden ortaya çıkaracak erkin doğmasına yol açabilir. Sorun her bir insanın ve insanlardan oluşmuş toplumların eşit değerde oldukları yapılanmanın fiziksel ve kültürel gerçekleşmesi. Bu kanımca, erk ile iş arasındaki çelişki ve koşutluktan doğan düalist ilişkiyi ortadan kaldıracak, öncelikle erke -ardından diğerine- son verecek başlıca dönüşümü tanımlıyor. Ne herhangi bir emek erkin oluşmasına yol açmalı ne de herhangi bir erk emeğin değerini belirleyebilmeli. Böylece ancak bir bütün olarak ele alabileceğimiz insanlar ve onların eylemlilikleri arasında koşulsuz bir eşitliği sağlayabiliriz.

Bu eşitlik "sermaye" için üretime son verecektir. Sermaye için üretmek ya da üretim aşamasında yer almak aslında iş tanımlarında yer alan akılcılığın en başından yadsınması anlamına da gelir. Bu "yadsınma düzeninde" insan makinenin dişlisinden farksız bir konumdadır. Emeğine ve giderek insanlığına yabancılaşmış durumdadır çünkü. Bu yabancılaşmanın en olumsuz yanı da diğerlerinin varlığının yok sayılmasını ortaya çıkarmasıdır. Sistem bunu işin bölünmesi ya da işin uzmanlaştırılması ile kolaylaştırır. Bu şekliyle sorgulanmayan ilişkiler "iş"in daha iyi yürümesini sağlar. İyi yürüyen "iş", eşitsizliğin tanrısal bir zorunluluk olduğunun (bu "zorunluluk" düşüncesinin, işin ona dışarıdan verildiğinin gizlenmesinde önemli işlevi vardır), iş ortamında her geçen an -ki bu an'ın olabildiğince uzun olması ideolojik bir argümandır- köreltilen beyinlere kazınmasına bağlıdır. Ve burada da erk sorunu değişen şekillerle tekrar önümüze gelir. Erk, "iş" söz konusu olduğunda, en geniş anlamıyla işverendir. Bu da bizi yeni bir "iş" tanımı yapmaya zorlamalıdır. Örneğin, "eşit gereksinimlerimizin doğa ile düştüğü çelişkileri her iki taraf (doğa/insan-toplum) lehine olacak şekilde çözümleme eylemi" yeni bir tanım olabilir. Aynı örnek tanım üzerinden hareket edersek; kavramın bu şekilde tanımlanma-

sının başlıca koşulunun "özgürlük" olduğunu görürüz. Konumuz bağlamında özgürlük çalışma özgürlüğüdür ki, bu "çözümleme eylemi" anında o bireyin duracağı yeri çalışmayı seçme özgürlüğünü de zorunlu olarak kapsar. Bu aynı zamanda iş'in birey üzerinde bir egemenlik kurma aracı olma durumuna da son verilmesini gösterir...

"İş" kavramı üzerinden, içinde çelişkilerini de barındıran bir düşünce jimnastiği yapmaya çalıştım. Sorunun yanıtını ise okuyucuya bırakıyorum: ne dersiniz bir ütopya mı?

***

Auschwitz'deki toplama kampının girişinde "Arbeit macht frei/Çalışmak özgürleştirir" yazar. Kanımca herhangi bir erk sistemini iyi anlatan bir cümledir ve bir soykırım kampının kapısına da oldukça yakışmaktadır! Bu yazıyı alalım günümüzdeki bir fabrikanın ya da işliğin kapısına asalım, ne değişir? Hiç bir şey. İnsanın emeğinden- üretiminden yabancılaşmasının insan bağlamında soykırımdan ne farkı vardır. Artık kapitalizm öldürmek yerine çalıştırarak ya da daha fazla sömürerek yok etmeyi tercih ediyor. Daha da indirgemeci bir yaklaşımla artı-değer üreten tüm çalışmaların insan ve ona ait değerler açısından bir soykırım olduğunu söylemek olanaklı.

İşgünü 12-16 saatten -büyük mücadeleler sonunda- 8 saate indiğinde asıl kazananın kapitalistler olduğunu tarih gösterdi. Çünkü artı-değer üretiminde anlamlı bir artı sağlanmıştı. Ya, süreğenleştirilmiş faşizmin ülkemizde yeni bir evreye girdiği şu günlerde, "hemen devrim" sloganı yerine "altı saatlik işgünü" (-ya da- ile artı-değer üretimine katkıyı) devrimci mücadelelerinin tam ortasına yerleştirenlere ne demeli? (Yoksa anti-mc donaldscılığın komünistlik sayıldığı bir ülkede doğal mı karşılamalı?)

Bir kısım "nimetlerinden" yararlansak da bugün, bilimsel teknoloji, kapitalizmin egemenlik ve baskı araçlarından en önemlisi haline gelmiştir. O, doğrudan ya da dolaylı müdahaleleriyle sistemin hem koruyucusu hem yapıcısı olmakla kalmayıp ideolojinin yeniden üretimine yaptığı katkıyla da sistemin yarınının garantisidir de. Patlamak üzere olan bir kazanın emniyet sübabı, uçuruma doğru ilerlerken lastiği patlayan son model bir arabanın stepnesi...

Onun sisteme yönelik en önemli katkılarından birisi de insan iş gücüne olan gereksinimi azaltması ve böylece kapitalin iş gücü üzerindeki denetimini ya da doğrudan baskısını arttırabilme yeteneğini organize edebilmesi oluşturur. Nüfus artışından yakınan kapitalistin her nedense iş gücü artışından yakındığı görülmemiştir. İstenilen şartlarda üretecek insan sayısının her an el altında tutulabilecek olması sistemin kendisini yeniden üretmesi için yeterlidir. Milyonlarca, milyarlarca işsiz bunun için zorunludur ve kapitalizm var oldukça işsizlikte var olacak hatta kurumlaşacaktır. İşsizlerin önemli bir bölümü üretime her katılacakmış gibi psikofiziksel bir hazırlık içinde tutulur. Böylece çoğu kez "aynı yollardan geçmiş" aktif üreticiler ya da daha doğru bir tanımlamayla işçi sınıfı üzerinde de bir baskı kurulmuş olmaktadır. Yedeğin psişik durumunun olumluluğu ile aktif çalışanın psişik durumunun olumsuzluğunun -ya da tam tersinin- birbirini dengeleyecek-nötrleyecek şekilde ayarlanması kapitalizmin teknokrat ideologlarının en önemli görevlerinden biridir. Üstelik bu denge "kriz" anlarıyla çalışanların sayısı arasındaki denge ile de kuşkusuz yakın ilişkidedir. Bu nedenle bir kapitalist işsizleri de kendi malı gibi görme eğilimi içine rahatlıkla girer hatta bunu bir hak sayacak kadar ileri gidenlerine -kimileri bunlara görgüsüz diyor- rastlanılır.

Diğer taraftan rezerv ordu, ordu tanımlamasının da tam yerinde olduğu gibi, çalışan aktif nüfus-işçi sınıfı üzerine bir tehdit aracı olarak da kullanılacaktır. Onun varlığının, var edilmesinin asıl sebebi budur. Rezerv, her zaman emeğe daha ucuz, çok daha ucuz el konulmasını sağlayacak hem de çalışanların yapacağı bir takım

uygunsuz hareketlerde onların üstüne gerekirse silahlandırılarak gönderilecektir. Hele ki o ülkede, milliyetçilik başat ideolojiyse değme faşisttin bu rezerv ordu içinden çıkması -ya da hiç de paradokssal olmaya bir şekilde rezerv orduların faşist deposu olmasıkaçınılmazdır. Dolayısıyla rezerv ordu sadece çalışanlara karşı değil sistemin egemenliğini sarsacak diğer unsurlara karşı da etkin bir ordudur!

Kapitalizmin yasalarında olduğu gibi; sömürü düzeyinin o andaki gereksinimlerine yanıt vermek üzere elde tutulan ve niceliği bu yasalara göre belirlenen rezerv ordu faşizan gücünün niceliğinin-niteliğinin gücü de bu yasalar tarafından belirlenir. Ancak, rezerv orduyu faşist bir odak olarak görmekte sosyalist mücadeleyi kısırlaştırıcı etki yapar. O, faşizmin beslenme alanlarından birisidir ancak hiç de çelişik olmayarak devrimci bir gücüde kimi zaman potansiyel çoğu zaman ise aktif olarak içerebilir özellikleri de bünyesinde barındırır. Çünkü "rezerv ordu" yalnızca sanayi için yedekte iş bekleyen nüfusu içermez. Bunun dışında kır emekçilerini ve her an kente göçüp proletarlaşacak kırsal nüfusu, sanayi üretimi dışında hiçbir özellik gerektirmeyen "iş"lerde hiçbir güvencesi olmaksızın çalışanları, gerektiğinde "kullanılmak" üzere anımsanan çocuk ve yaşlıları hatta giderek, işsiz kalan hekim, mühendis gibi "kalifiye" elemanları da içerir. Kuşkusuz o, bu özellikleri, bu kapsamıyla devrimin de rezerv ordusudur. (Belki de buradan yola çıkılarak devrimin birbirini kapsayan dört ordusundan söz edilebilir: Proleter ordu, önder kadro, militarize ordu, birde kapitalizmin yedek ordusu!)

***

"...Emekçi nüfusu kendi yarattığı sermaye birikimi ile birlikte, kendisini nispi ölçüde fazlalık haline getiren, nispi artı-nüfus haline çeviren araçları üretmiş olur... Emekçi artı-nüfus, birikimin ya da kapitalist temele dayanan zenginliğin gelişmesinin zorunlu bir ürünü olduğu gibi, tersine olarak da, bu artı-nüfus, kapitalist birikimin kaldıracı ve hatta bu üretim biçiminin varlık koşulu halini de alır. Bu artı-nüfus, her an el altında bulunan yedek bir sanayi ordusu oluşturur ve bu ordu, tıpkı bütün masrafları sermaye

tarafından karşılanarak beslenen bir ordu gibi tümüyle sermayeye aittir... Yedek sanayi ordusu, duraklama ve ortalama gönenç dönemlerinde faal emek ordusunu baskı altında tutar, aşırı üretim ve coşkunluk dönemlerinde bu faal ordunun isteklerini dizginler. İşte bu nedenle nispi artı-nüfus, emeğin arz ve talep yasasının üzerinde döndüğü eksendir."

***

Son birkaç yıl içinde iyiden iyiye ivme kazanan ve tüm gizlenme çabalarına karşın gerçek niteliği anlaşılmaya başlanan "özelleştirme" politikaları, "5 Nisan" kararları ve "28 Şubat" darbesi, "21 Şubat krizi" ile yeni açılımları önümüze getirmiştir. Global kriz provaları bu sürecin her an savaşa dönüşebileceğinin potansiyel riskini düzen için taşımaktadır.

Küçük işletmeleri de sayarsak bu dönemde işsiz kalan nüfus milyonu bulmakta ve bu sayının gün geçtikçe katlanarak artacağı düzene hizmet eden "bilim" adamlarınca şimdilik satır aralarında da olsa dile getiriliyor. Diğer taraftan özellikle büyük sanayide işten çıkarmaları takiben görülen arz talep dengelerine müdahale ve ücret indirimleri tekelci kapitalizmin vahşi yüzünü didaktik bir şekilde gösteriyor, tanımamızı sağlıyor. Kim bilir, belki de yetmişli yılların "Büyük Grev"ine karşılık gelen "Büyük Lokavt"la tanışacağız ve kuşkusuz faşizmin yenilenmiş yüzüyle!

Ve bu yeni ortaya çıkan milyonluk işsiz ordusu tekelci kapitalizmin zorunlu ve kaçınılmaz bir sonucu olarak görülse de, sermayenin günümüzdeki niteliği göz önüne alındığında "bir başka kriz"in göstergesi olma özelliğini de taşır. Sermaye yeniden üretebilme özelliğini kaybettiği ölçüde, işsizlikle beraber hâlâ çalışma şansına sahip olanların ücretlerine baskı kurmanın en katı yollarını da arar. Bu bir bakıma, devlet kontrollü soygunun, uygulama şekillerinden birisidir ve ancak faşizmin sürekliliğinde uygulanabilme şansına (!) sahiptir. 12 Eylül sürecinde görüldüğü gibi bu durum bir taraftan soygunu legalize eder ve ona uygun hukuku inşa ederken, diğer taraftan da kapitalist işleyişi biraz daha devam ettirebilmek için, göreceli artı-nüfus adı verilen, kabaca sefalete itilen işsiz nüfusu da arttıracaktır. Bu, bunalımın tekrarlama aralı-

ğının kısalması ancak faşist baskının artması anlamına gelir.

Yaratılan işsiz nüfus, ya da tekelci kapitalist düzenin bu rezerv ordusu, krizin, düzen için tehlikeli bir sonucu olabilecekken paradokssal olarak sistemin varlığının da güvencesi olabilmektedir. Çalışan ve üreten kitleye göre göreceli olarak sınıf bilincinden yoksun olduğu düşünülen bu kitlenin hazır bir işgücü olacağı beklenmekte, umulmaktadır. Bu özellikleriyle onlar, kapitalizmin ücretsiz emekçilerini, destekçilerini sonuçta kölelerini oluştururlar. Daha öncede söz edildiği gibi yalnızca işçilere özgü bir durum değildir bu. Örneğin ülkemizde hekim açığından söz edilirken çok sayıda işsiz hekimin varlığı "rezerv ordu" mentalitesinin daha iyi anlaşılmasını sağlar, tıpkı inşaat sektöründe ithal işçi çalıştırılması gibi.

Sürekliliğine rağmen kriz dönemlerinde daha açık bir şekilde ortaya çıkan işsizlik ve beraberinde rezerv işgücü olgusu, devrimcilerin karşısına sorumluluk taşıyan bir çalışma alanı çıkarır. Devlet bir taraftan bu alanı sindirmeye çalışırken oluşabilecek hareketlenmeleri önceden silah zoru ile durdurmayı da planlar. Ülkemizde rezervin öğütülmesi işi islami faşizme ve devlet aygıtının oldukça güvenilir birer parçası olan sendikalara verilmiştir. Türk-İş, DİSK, Hak-İş bu zorunlu görevlerini çoğu kez başarıyla yerine getirmiştir. Bunların yanında, doğası gereği hızlı lumpenleşme, devrimciler için önemli bir sorun olma özelliğini taşımaktadır. Bunu da içinde barındıran diğer bir sorun ise zamandır. Sorunlar kararlı ve ciddi çalışmalarla aşılabilir. Emekçi sınıfın içinden gelen bu kitlenin varolan siyasi ve ekonomik durumda devrimin itici güçlerinden biri olacağı bizim yasamızdır.

Ve, sabır isteyen, yenilgilere açık bir çalışma alanı olması bu kitlenin göz ardı edilmesini haklı çıkarmaz. İşsiz kesimlerin devrimci motivasyonu ile, kapitalistlerin vazgeçilmez ve zorunlu rezerv ordusunun, devrimci ordu haline gelmesi, yaşanılan "kriz"den sosyalist devrime geçişi kolaylaştıracak önemli bir aşamanın kazanılarak geçilmesini sağlayacaktır.

* Karl Marx: *Kapital, I.Cilt*, Çev:Alaattin Bilgi, Sol Yy., 3.Baskı, 1986, s. 648, 649, 656 .

VERİMLİLİK

Verimlilik nedir? Çalışma hayatında verimliliğin önemi nedir?

Bu sorular, üretim ortamında emekçiyi olabildiğince yabancılaştırıp sömürüyü arttırabilmenin adlarından biri olan "toptan kalite" kavramı üzerinde saplantısı olan bir kamu kuruluşunun (TODAİE) eğitim programına girişte sözlü sınav sorusu olarak sorulduğunda, nasıl bir yanıt vermem gerektiği konusunda oldukça tedirgin olmuştum. YÖK bağımlı üniversitelerimiz/akademilerimiz ile biat etmiş, unvanları satırlara sığmayan, üniversite için mücadele denince akla maaş arttırmak için yürüyüş gelen (maaş uğruna kamaralar karşısında ağlamayı bile ihmal etmeyen) hocalarımız akılıma geliyordu. Sözlü sınav jürisinin siyasi niteliği hakkında bilgi sahibi olmamam soruyu doğrudan, Marksist yaklaşımın verdiği şekilde, "verimlilik eşittir üretken emek" bağlamından biraz uzaklaşıp, onun sözlük anlamından yola çıkarak yanıtlama yolunu seçtim.

TDK sözlüğü kelimeyi "verimi iyi olan, randımanlı, mümbit, müsmir" olarak tanımlıyor. Bu arada "meyve veren ağaç" anlamına da gelen müsmir kelimesinin semer köküne dayandığını, mümbitin ise bitek anlamına gelip nebatla aynı kökten geldiğini daha önceki bir çalışmam sırasında "hoş bir rastlantı" sonucu öğrenmiştim. Şimdi sınavda bana nebat, semer ve emekçi kelimelerini yan yana nasıl getirebileceğime dair bir soru soruluyordu. Son derece kısa ve terminolojiden uzak, günlük bir dille yanıtlama yolunu seçtim.

Anımsadığım kadarıyla yanıtım yaklaşık olarak şöyleydi: "Öncelikle verimliliğin kime ve ne için olduğunu tanımlamak gerekir. Devlet erki ya da onu destekleyen unsurlar ya da daha genel tanımlamayla altyapı ilişkileri için verimlilik artıdeğerin artışı ya da sermaye birikiminin sorunsuz olarak gelişmesi anlamına gelir. Burada bu tanım ideolojik bir argüman olarak karşımıza çıkar. Bu bağlamda verimlilik, üretici güçlerin, emekçilerin daha fazla üretmesinin sağlanması ve bu süreçte kâr edinimine ait manüplasyon-

ların yapılmasıdır. Yönetimde verimlilik ise, bu düzeneğin daha sorunsuz daha kolay işleyebilmesinin sağlanması için gerekli "kolaylıkların" bulunması ve uygulanması anlamına gelir ve bunlar mutlaka sistem içinde gerçekleştirilir. Bu ilişkide üreten insan yabancılaşmayla bir meta düzeyine indirgenir...

Bunun dışına çıkarsak ya da konuyu üretim araçlarının sahipleri ve üretenler arasındaki ilişkinin dışına çıkartırsak ya da konuyu kanımca alabildiğince soyutlarsak yanıt daha farklı olur; Bir ülkede verimlilik sağlayan önlemlerin ekonomide ve yönetimde benimsenmesi doğrudan ülke gelişmesini hızlandırıcı bir faktör olacaktır. Burada işin içine sosyal devlet anlayışı girmek zorundadır. Çünkü verimli çalışmanın desteklenmesi ancak çalışmanın karşılığının "hiç olmazsa" alınması koşuluyla anlamını bulacaktır. Ya da yeniden başa dönersek, çalışan-yöneten bireylerin gerek tek tek gerekse bir topluluk olarak üretime olan katkılarından dolayı onanması ya da motivasyonu ve verimlilik önlemleri adı verilen yaklaşımlar girifttir ve bu şekliyle de verimlilik bir alt-kültürel unsur olarak karşımıza çıkar." Beş altı dakika içinde herkesin beğeneceği şeyler söylemeye çalışmıştım (sınavı kazanmam kendi verimlilik anlayışımı bir süreliğine de olsa hayata geçirmem açısından önemliydi çünkü) ve gereğinden fazla kafa karıştırmış olmalıyım ki sonuç oldukça verimli (!) olmuştu.

Bu kısa denemeyi yazarken, semerle üretken emek arasındaki ilişkiyi anımsamak beni bir kez daha rahatsız etti. Verimlilik ya da üretken emek üretim sürecinde artıdeğer üretmek amacıyla emekçilerin sırtına vurulan bir semer miydi ya da onun bir nebat-bitki haline gelmesini sağlayan bir sürecin adı mıydı?

Bu soruların yanıtlarını hemen bütün Marksist literatürde bulmak mümkün, burada konunun yabancılaşma olgusu ile ilişkisine bir kez daha dikkat çekmek istiyorum. Çünkü günümüzde daha belirgin olmak üzere sınıflı toplumlara geçişten bu yana üretici üretiminden gittikçe uzaklaştırılmış diğer taraftan "üretmeyen" ancak üretim süreci için verimliliği olmazsa olmaz bir memur grubu, özellikle de kapitalist sistemin önemli dayanaklarından biri

haline getirilmiştir. Ancak kapitalist açısından bu iki kanal içinde verimlilik önemini korumaktadır çünkü her ikisi de sermayenin kâr etmesinin aracıdırlar. Marksist literatürdeki tartışmaların tümüyle dışında bir yol izleyerek salt yabancılaşma paydasında konuyu bir iki satırla irdeleme düşüncem beni yine *Kapital*'e götürüyor. İnsanlık tarihinde insan-emek-üretim ilişkilerinden yola çıkan Marx, üretken emeğin, ürünlerin ancak yeni bir ürünün üretim araçları olarak kullanılmasıyla, değerlerin bu yolla yeni bir ürüne aktarılmasıyla gerçekleşebileceğine işaret ediyor. Böylece her ürün yeni bir ürünün oluşmasını kolaylaştırır, hızlandırırken verimliliğinde artmasına neden oluyor. Kuşkusuz kol ve beyin gücünün sahibi olarak emekçi tüm bu değerlerin hem sahibi hem öznesi iken üretim araçlarının sahibi olan sınıf, verimlilik adı verilen emek yaratıcılığını, işçiyi bu sürecin dışına çıkartmada kullanabilme gücünüde eline geçiriyor. Marx'ın deyimiyle "emeğin bu lütfunun farkına bile varmayan" kapitalist bu sürecin sistemde yarattığı tıkanma ile farkına varıyor ve ardından onu da "diğer birçok şey gibi" kullanmaya başlıyor. Emekçiyi ürettiğinden uzaklaştıracak tüm modeller, dolayısıyla onu yabancılaştıracak tüm uygulamalar bu "kullanmayı" tanımlıyor. Artık emekçi, emeğinin üretkenliğini ya da verimliliğini algılayamaz hatta giderek ürettiğini tanıyamaz bir ortamda üretmeye zorlanıyor. Aslında bu yabancılaşma emekçinin "kendisi için değil sermaye için" üretmeye başladığı ve "bu nedenle yalnızca üretmesi yetmez, artı-değer üretmek de zorunda olduğu" andan itibaren başlıyor. En iyisi yine *Kapital*'den devam edelim:

"Bir tek, kapitalist için artı-değer üreten, böylece sermayenin kendisini genişletmesi için çalışan emekçi üretkendir. Maddi nesneler üretiminin dışında kalan bir alandan örnek alırsak, bir öğretmen, öğrencilerinin kafaları üzerinde emek harcamasının yanı sıra, eğer okul sahibini zenginleştirmek için de eşek gibi çalışıyorsa, üretken bir emekçi sayılır. Okul sahibinin, sermayesini, sosis fabrikası yerine öğretim fabrikasına yatırmış olması hiç bir şeyi değiştirmez. Demek oluyor ki, üretken emekçi kavramı, yalnızca, iş ile yararlı etki arasındaki, emekçi ile emek ürünü arasındaki bir

ilişkiyi anlatmakla kalmıyor, aynı zamanda tarihsel gelişmeden doğan ve işçiye, doğrudan doğruya artı-değer yaratma aracı damgasını vuran özgül bir toplumsal üretim ilişkisini de anlatıyor. Bu nedenle üretken emekçi olmak talih değil talihsizlik eseridir." *

Ve "Ergonomi" başlığında da değineceğimiz Japonya örneği ile sonlayalım. Burjuva basınının sıkça örneklediği bir çalışma tarzı vardır Japon işçisinin. İşine ve patronuna son derece bağımlıdır, başlıca amacı üretmek, daha çok üretmek, bir önceki günden fazla üretmektir. Gerekirse kendini şartlar, başaramazsa -ya da verimliliği düşerse- intihar eder ya da bu durumda intihar etmesinin onurlu bir davranış şekli olduğu kendisine aşılanmıştır ve binlerce yıldan beri var olan bir gelenek, kültürel bir olgu, kapitalist verimliliğin arttırılması için bir araç durumuna indirgenmiştir. İşçi verimli olmak ve sermayenin kârına her geçen gün daha fazla katkıda bulunmak için her şeyi ama her şeyi yapar. Gerekirse kendini öldürür gerekirse insanlığına son verebilir; işe başlamadan patronu ve işi için saygı duruşunda bulunur ya da onları öven, fetişe eden kendisini ve insan olma durumunu yok sayan marşlar söyler. Hipnotize olur ve işe başlar... Ardından daha fazla verim alma uğruna kural dışı üretim yapılan bir nükleer santralda bir iş kazasına uğradığında kimseyi suçlayacak, hesap soracak cesareti ve maddi gücü doğal olarak bulamaz!

* Karl Marx: *Kapital, I.Cilt*, Çev:Alaattin Bilgi, Sol Yy., 3.Baskı, 1986, s. 520.

TASARRUF YA DA TUTUMLU OLMAK ÜZERİNE!

Tasarruf, kuşağımızın en çok duyduğu kelimelerin başında gelir. Ancak onu diğerlerinden, yani, çok sık duyduğumuz kelime ve tanımlamalardan ayıran bir özelliği vardır: göreceliliği. Bu, çok yönlü bir göreceliliktir üstelik, birçok değişkeni vardır. Zamana bağlıdır örneğin, hangi zaman aralığında dile getirilmişse taşıdığı anlam da ona göre değişmiştir ya da dile getiren özneye ya da böylesine bir eylemden duyulan hedefe bağlı olarak da anlamda değişiklik olabilir. Ne var ki, bu kelimenin taşıdığı anlam ondan kazanç sağlayanlar açısından pek değişmez. Anlam değişikliği yalnızca, bu eylemin öğütlendiği ya da yasal yollarla zorlandığı sınıflar için geçerlidir. Bu değişimin hissedilebilmesi ise sınıfsal konumun farkına varılmasıyla ya da siyasal "jargonda" söylendiği gibi sınıf bilincinin oluşumunun düzeyi ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda değişmeyen ortak bir payda vardır "tasarruf eylemi" için. O da sistemin kendisidir. İlk değişkenimize dönersek; A zamanında tasarruf eyleminin benim için anlamı ya da ifade ettiği şey ile B zamanındaki arasında fark vardır. Aynı fark iki zaman arasında bu eylemin bana getirdikleri ile götürdükleri arasında da ortaya çıkar. (Aslında bir başkası tarafından değerlendirildiği sürece tasarrufun bir emekçiye getirisi de olamaz.) Diğer taraftan sistem (ya da bir başkası) için anlamda -onun için "anlam" bu eylemin ona getirdiği kârdır- o halde getirdiklerinde bir değişiklik olmayacaktır.

"80" kuşağını bir kenara bırakırsak; bugünlerde otuzlu ve daha yukarı yaşlarda olan hemen hemen herkes ilk hatta orta öğrenim yıllarındaki "yerli malları ve tutumluluk" haftalarını ve bu haftalık kutlamalarda yapılan ilkel ritüelleri anımsayacaktır. Ve cebimizde "beslenme saatimizi" bile iyi kötü bir şekilde geçiştirmemize yetecek para yokken bir karabasan gibi sık sık karşımıza çıkan ve hangi atanın ya da babanın söylediği çok iyi belli olan "damlaya damlaya göl olur" atasözünü anımsamamak mümkün mü? Arttırabildiğimiz "bozuk" paralarımızı "paramızın ve istikbalimizin emniyeti" olduğunu söyleyen bir bankanın, ilkel bir bilim

kurgu filminden fırlamış gibi duran soğuk metalik kumbarasına atıp günün birinde çok para sahibi olmayı, kim bilir belki de, zavallı Dolgorukiy gibi bir Rosthchild olmayı düşlediğimizi ya da böyle bir düşü görmeye zorlandığımızı anımsamamak mümkün mü? (Bir bankanın istikbalimiz olduğunu iddia etmesinin gerçek nedenini ise daha sonra anlayabilecektik!) O günlerden anımsadığım bir şey daha var; ilkokul öğretmenim, karşımıza çıkıp özenle karatahtaya yazdığı bu söz diziminin doğrulanması için bize bir ev ödevi de verirdi. Her zaman bozuk olan, damlayan bir musluk altına koyacağımız kovanın bir süre sonra dolduğunu görecektik.! Şimdi bunu bize öğütleyen öğretmenin katıksız türden bir salak olabileceğini düşünüyor ve beş seneyi daha fazla zarar görmeden atlattığım için -ya da öyle sandığım için- kendimi şanslı görüyorum. (Acaba eğitim adını verdikleri "şeyde" beyinlerimizi körelterek burjuvazinin tasarruflarına bir katkıda bulunuyor mu?)

[Tasarruf köreltir. Hele ki 2001 yılında karşımıza çıkan, kurtuluş savaşı retoriğinin arkasına gizleniyorsa köreltmekle de kalmaz sonunu hazırlar. Yapacağımız "har vurup harman savurmaktır". Bizim, emekçilerin har ve harmanı olmadığına ve savrulacak har ve harman ortada olduğuna göre...!]

Evde bir kova ile musluk altında dolaşırken diğer taraftan anahtarı her nedense bizde değil de veren bankada olan soğuk metal kumbaralara attığım her paranın ardından kaybedilmişliğe dair bir duygunun da ayrımına vardığımı anımsıyorum. Nereden bilebilirdim ki, kumbaranın dar ağzından zorlukla atabildiğim birkaç kuruşun daha dibe vurmadan değerinden kaybettiğini ya da bir başkasının cebinde kat be kat değer kazandığını ya da doğrudan devletimizin güvenli ellerinde sermaye denen ahlaksızlığa teslim edildiğini? Ya da nereden bilebilirdim ki, dünya savaşının karneli yıllarında "devletçe tasarruf" için halktan toplanan alyansların ve altınların yolsuzluklara kurban edilip günümüzün birçok "ünlü" işadamının doğmasına neden olduğunu? Ya da tıpkı vergi denilen "resmi" (h)araçta olduğu gibi; herkesten "eşit" şekilde toplanan vergilerin "eşitler" arasında yeniden paylaşıldığını; kendi verdikleriyle beraber benimde verdiğimi geri alarak asalaklılığını -hem

de en ölümcülünden- devam ettirmenin yolunu bulduğunu... Öyle değil mi?

[Küçükken çocuktum çünkü!]

Ve aslında sadece bir sözlüğe bakarak bu gizi çözmenin mümkün olduğunu nereden bilebilirdim?

Kumbaraların birer idol olduğu günlerde yayımlanan bir sözlükte tasarruf maddesinin karşılığı olarak "kullanma" verilmekte. Kapsayıcı anlamı ise "kullanma yeterliliği" olarak gösterilmekte. İkinci ve üçüncü anlamlarını ise, parasını kendi haline göre kullanma ve para biriktirme oluşturmakta. Ama, sanırım en vurucu anlamı "tasarruf serbestisi" alt maddesinin karşılığında, çünkü sistemin tasarruftan ne anladığını anlatıyor: harcama özgürlüğü. Aynı sözlük "tutum"u ise, tutulan yol ve gelir gider dengesi içinde gereksinimlerin verimlilik ilkesine göre karşılanması olarak tanımlıyor. Dolayısıyla burada da bir ilkesellik göze çarpıyor. Bir yerlerden belirlenen ve yasalarla korunabilen bir ilkesellik bu. Harcama özgürlüğü ile paranın verimlilik ilkesine göre harcanması bir araya geldiğinde bir kez daha "sistem" karşımıza çıkıyor.

Sözlük bilgilerinin verdiği küçük güvencelerle kaldığımız yerden anılarımıza dönelim. 70'li yılların kumbaraları 80'li yıllarda yeni dünya düzenine ulaşmamızı sağlayacak ve bizi 2000'li yıllara taşıyacak bitmek tükenmek bilmeyen ve her biri doğal olarak bir öncekinden büyük ve önemli "ekonomik reformlarla" çöpe atıldı. Yeniden yapılanma çağında devlet tasarruf eylemini kan dökerek, işkence yaparak vs. garanti altına almaya çalışırken, emekçilerden, halktan alınan paranın doğrudan sermayeye aktarımını sağlayacak yollar legalize edildi. Devletin ve milletin bölünmez bütünlüğünün korunması için yapılması gerekenlerden birisi de tasarruftu ve herkesin biraz özveride bulunması gerekiyordu. (Tıpkı "milenyum" denen şeye girerken ya da devamında sermayenin daha fazla kan emmesinin inceltilmiş adı olan süregiden "krizlerde" yapmak zorunda zor'la bırakıldığımız bin bir çeşit "tasarruf" gibi.) Bu dönemde tasarruf ya da özveri denen şey, ücretlere zorla el konmasının adıydı. Sermaye ve onun devleti, kumba-

raların dolmasını onların bankada açılıp hesaba yatırılmasını vs. bekleyemeyecek kadar açtı. Yüksek faiz ve batıklar, çok çeşit arsızlıklar, yolsuzluklar ve hırsızlıklar, sermaye oluşumunu garantileyen devlet politikasıydı ve batan yalnızca parasını büyük devlet adamlarının dostları olan bankerlere ya da bankacılara kaptıran emekçiler ve küçükburjuva oluyordu.

Bu sürecin en ilginç örneklerinden birisini de "tasarrufu teşvik fonu" oluşturur. Reel ücretlerinde önemli bir azalma olan emekçilerden şimdi de yine yasa -12 Eylül'ün süngüsü de unutulmasın!- zoruyla tasarruf etmeleri bekleniyordu. Biriken paralar -sözüm ona bir fonda toplanacak buradan da- sermayeye aktarılacaktı. Devletin bir tasarruf şekli olarak sunulan "fon"ların gerçek yüzü bu süreçte daha iyi anlaşıldı. "Fon" her şeyi ile bir devlet eylemiydi. Sonuçta sistem sömürüsünü değişik başlıklar altında sürdürüyordu ve bu başlıklardan biri tasarruf adını alırken "tutumlu olma" eylemi alabildiğine idealize ediliyordu. Bu, hiç de garip olmayan bir şekilde karşıtı ile birlikte gelişen süreçti. Örnek olsun; aptal sömürülenlerin tapınma araçlarından biri haline gelen televizyonlarda lüks ve safahat içinde yaşayanların yaşam biçimleri bir taraftan, sesini kaybetmiş çoğunluğu hipnotize etme amacıyla kullanılırken diğer taraftan da aynı görüntülerin altına saklanmaya çalışılan "tutumlu olursanız bu ahlaksızlıktan uzak durma şansınız var" mesajı verilebiliyordu. Hiç kuşku yok ki, bu ikilemle sunulan tasarruf olgusu devletin gerçek niteliğinin bu bağlamda gizlenmesine de yardım ediyordu. Çünkü o göz kamaştırıcı lüks ve safahatın, ve aynı zamanda bu ortamda serpilip yaşam alanı bulan kışkırtıcı ahlaksızlığın temelinde, emekçilerden şu ya da bu şekilde gasbedilen değerler yer alır. Gaspın aracısı devlettir ve devlet yalnızca "insanlık tarihinin en uzun sürmüş, en pahalı, en gaddar ve en korkunç hesap hatası" değil, aynı zamanda her şekliyle ahlaksızlığın aracısı ve taşıyıcısıdır.

Eğretilemeden yalın gerçeğe dönelim; bir kapitalist için sermaye kullanımında tasarruf ne anlama gelir? Bu bağlamda tasarruf emekçi için neyi tanımlar. Ya da bir emekçi nasıl tasarruf yapar ya da bir emekçide bu duygu, tasarruf yapma ya da tutumlu ol-

ma duygusu nasıl uyanır? Kuşkusuz sermaye için tasarruf, sermaye aktarımını kolaylaştıran ve kârı arttıran her türlü önlemi kapsar ve bu kapsam alanı alabildiğine geniştir ve üretimi durdurmadan üretim yöntemini değiştirmeye dek genişleyen bir alanı tanımlar. Kapitalist için tasarruf alanı insana ait hiçbir değeri içermez ve bu nedenle tasarruf adı altında işten çıkarmalar yaşanır ve toplumlar açlığa, sefalete mahkum edilir. İnsan sarfiyatı ile sağlanan tasarrufların güvencesini insan rezervleri oluşturur. Aslında üretim sürecinden üretim sürecinin dışına itilmeye dek her alandaki kitlesellik kapitalist tasarrufun en önemli dayanağıdır. Emeğin toplumsallaşması bu bağlamda paradokssal bir durumun ortaya çıkmasına da neden olmaktadır. Çünkü emeğin toplumsallaşması aynı zamanda emeğin iktidar sürecinin de iteleyici unsurlarından birisidir. Diğer taraftan emeğin birleştirilmesi ve bu olgunun üretim teknolojileriyle desteklenmesi, üretim sürecinin her bir aşamasında olmak üzere artıdeğerin artışına yol açmaktadır. Emek dünyası, üretim araçlarının sahibi olan kapitalisttin daha fazla tasarruf adına üretim teknolojileriyle, işçinin hayatı pahasına oynadığını ve bunun sonuçlarını görmeden tek bir gün bile geçirmemektedir. Ne var ki kapitalist salt üretim alanındaki tasarrufla yetinecek kadar tok gözlü de değildir! Başlangıçta söz ettiğimiz örnekler yalnızca ufak bir ayrıntıdır, o, yaşamımızın her anından kendisi için tasarruf kaynakları yaratır, çünkü onun varlığı bu alanların genişliği ile orantılıdır. Tasarruf adına çevreyi yağmalar, suyumuzu keser ya da aç bırakır...

Oysa emekçiler için tasarrufun tümüyle farklı bir olguyu tanımladığı ortada. Ve bunun önemli bir yanılsama olduğunu da saptamamız gerekiyor. Emekçiye, hangi düşünce ile yaparsa yapsın tasarrufunun doğrudan sermayenin kâr hanesine yazıldığını anlatmak gerekiyor. Ya da emekçinin bir ömür boyu ekmeğinden büyük özverilerde bulunarak işvereninin bankasına yatırdığı paranın işverenin onun emeğinden, yalnızca ve yalnızca emeğinden elde ettiği kârın küçük bir kısmı olduğunu da göstermek gerekiyor. Fakat gösterilmesi gereken bir şey, birçok şey daha var: onun bu bin bir fedakârlıkla yaptığı birikimlerin onun sömürülmesi için ye-

ni kaynaklar yarattığı. Kendinizi düşünün; size verilen ücretle neler yapabileceğinizi. Ufak tefek birikimlerinizin(!), hiç gereksinim duymadığınız halde nasıl olupta şartlandırılmış tüketimlerinize yöneldiğini ya da buna üstü örtülü bir şeklide zorlandığınızı. Emekli sandıkları ya da sosyal sigorta kurumlarına adınıza kesilen paraların sömürü için kredi olanaklarını nasıl geliştirdiğini... Ya da örneğimize popülist bir renk verelim: bir aylık çalışma -ya da sömürülme- karşılığı aldığınız paranın, duruma göre burjuvanın bir tabak yemek karşılığı olduğunu...

Kanımca emekçilerin yapabileceği tek bir tasarruf şekli kalıyor geriye; o da durdurulamaz büyük dönüşümlerin, devrimin ateşleyicisi: sınıf kinleri...

* Dostoyevski'nin "*Delikanlı*" adlı romanının baş kişisi.
Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Pars Yy., 1972, İstanbul.

O hiç eskimeyen klasiklere dönerek konumuza başlayalım. Tıp tarihini yeniden okumak isteyenlerin temel başvuru kitaplarından biriyle; Engels'in *İngiltere'de İşçi Sınıfının Durumunu* anlattığı kitabından birkaç gözlemle;

*"Fabrikalarda çalışan insanlar arasındaki omurga hastalığı çok sıktı. Bir kısmı yalnızca çalışmanın sonucuydu; bazıları doğuştan zayıf ya da kötü gıda nedeniyle zayıf olan bedenlerde, çalışma sonucu ortaya çıkmıştı...Bu aşırı çalışmadan başka tür deformasyonlarda oluşmuştu, özellikle düz tabanlık... Ustasının dükkanında, toprak tabanda çıplak ayağıyla çalışan çırak çocuk bile, görünümünü fabrika işçisi çocuklardan çok daha iyi korur... yaşayanların harabolmuş bedenlerinden hastalıklı bir kuşak ortaya çıkacağı fikri çok güçlüdür... Bir fabrikada daldırma odasında saralı ve had derece kolikli dört erkek ve birçoğu saralı on bir çocuk bulundu. Kısacası, bu korkutucu hastalık, bu mesleği (porselen sanayii) yaygın biçimde izliyor; tabi burjuvazinin parasal kazancının daha daha büyümesini de !"**

Bunlar 19.yüzyılın ilk yarısından ya da kapitalizmin olgunlaşmaya başladığı yıllardan fabrika ya da sanayii birimlerine ait görüntülerden birkaçı. Bir burjuva için üretim her şeyin önünde gelir, çünkü milyonlarca emekçi yoksulluk içinde kısa sürede ölmektense emeğini, bedenini ve ruhunu satarak yavaş yavaş ölmeyi tercih ediyor. Bu liberalizmin eşitlik anlayışının olmazsa olmaz bir zorunluluğu, bu zorunluluk aynı zamanda burjuvazinin daha da "özgürleşmesini" sağlıyor. Ve bu türden bir özgürleşme emekçilerin ölesiye çalışmayı tercih etmelerine koşut olarak gelişiyor. Üstelik böylesine bir tercih sürecinin bile, kendisini daha da yoksullaştıracak ve burjuvanın sermeye birikimini kat be kat artıracak bir kısır döngünün -tabii ki işçi için- parçası olduğunu bilmeden. Üstelik sınıfı için en ahlaksız bir olguyu gündeme getirerek; me-

* Friedrich Engels: *İngiltere'de Emekçi Sınıfın Durumu*, Çev:Yurdakul Fincancı, 1.Baskı, 1997 s.72

talaştırdığı insanlar arasında "iş" için rekabeti ya da patrona emeğini, bedenini, ruhunu satmak için rekabeti onların yaşamının, bilinç üstlerinin ve bilinçaltlarının bir parçası haline getirerek...

Her neyse konumuza geri dönelim!

Yukarıdaki satırların yazıldığı tarihlerde üretim birimlerinde işçi çalıştıran burjuva için, iş ve işyeri koşulları nedeniyle işçinin sakatlanmasının, hastalanmasının ya da ölmesinin hiçbir önemi yoktu. (Sakatlanan işçinin üretim sahasından uzaklaşana kadar geçecek zamanda ortaya çıkacak üretim kaybından başka!) Onun için önemli olan yapılacak en az harcama ile en büyük kârın elde edilmesiydi ve bu durum böyle devam ettiği sürece de "koşulların iyileştirilmesi" ya da "çalışma ortamının daha çalışılabilir hale getirilmesi" gibi bir düşüncesi de doğal olarak yoktu. Sakatlanarak ya da hastalanarak ölüme terk edilenin ya da iş koşulları nedeniyle işyerinde ölenin yerini almayı ölüme susamış bir aç gözlülükle bekleyen milyonlarca yoksul sıradaydı. Aslında kapitalizme kadar insanlığında gündeminde, işyeri koşulları nedeniyle hastalanmak ya da ölmek diye bir şey yoktu. Balık avlayıp rahat bir hamakta uyumanın ya da dilediğince tarlasını sürüp akşamları kendi ürettiği şarapla sızmanın pek bir zararını görmemişlerdi. Kuşkusuz yoksullarda, burjuva için değilse bile bir başkası için çalışıyorlardı, ancak aynı çağdan bir başka örnek veren Engels'e göre de fabrika işçilerinden daha sağlıklıydılar:

"İşte böylece, çalışanlar oldukça rahattılar, (çiftçiler) dindar, dürüst, namuslu ve barışçıl bir yaşam içindeydiler; maddi konumları ardıllarından çok daha iyiydi. Aşırı çalışmaları gerekmiyordu; çalışmak istedikleri kadar çalışıyorlar ve gereksindikleri parayı kazanıyorlardı. Bahçede ya da tarlada sağlıkları için yararlı olan çalışma yapacak kadar boş zamanları vardı; bu çalışmanın kendisi, onlar için bir tür dinlenme oluyordu; bunun yanı sıra komşularının eğlencelerine ve oyunlarına da katılabiliyorlardı; ve bütün bu oyunlar -bowling, kriket, futbol, vb.- beden sağlıklarına dinç kalmalarına yardım ediyordu. Çoğu güçlü-kuvvetli, yapılı insanlardı; komşu köylülerden pek farklı bir görünümde değillerdi.

Çocukları temiz kır havasında büyüyordu; çalışmada ana-babalarına yardım ederlerse, bu ancak ara sıra olurdu; onlar için sekiz ya da on iki saat çalışma diye bir şey söz konusu değildi." *

Kuşkusuz hiçbir yoksulluk ve adaletsizlik kalıcı değildir. Mutlaka kırılır, devam etmez. (Hernekadar ülkemizin şu anda içinde bulunduğu suskunluğu ve teslimiyeti anlamakta zorlanıyorsak da...) Zamanla, kurulu düzeni yerinden sarsan, düzen sahipleri için "yıkıcı ve yok edici" düşüncelerin yol göstericiliğinde yükselen emekçi mücadele önemli kazanımlar elde etmeye başladı. Çalışma saatlerinin sınırlandırılması ve "daha yaşanılabilir bir ücret", bu kimi zaman kolaylıkla geri alınan, gasp edilen kazanımların başında gelir. Sistem verimi, üretimi ve dolayısıyla kârı arttıracak her türlü olanağa sahipti ve bunları fütursuzca kullanabiliyordu. Ard arda gelen emperyalist paylaşım savaşları ve iki savaş arasında yaşanan ekonomik bunalım yeni üretim biçimlerinin ortaya çıkmasını sağlarken bugün artık çok iyi algılanan-anlaşılan yabancılaşma olgusu ücretli köleliğin olmazsa olmaz gereklerinden biri haline getiriliyordu. Bu bağlamda fordist üretim bir dönüm noktası sayılabilir ve bu yapılanma, iyi bir maske takmış yeni bir kavramında işyeri gündemine girmesine neden oldu: ergonomi.

Yunanca kökenli iki kelimeden; ergon/iş ve nomos/yasa'dan türeyen ergonominin pratiğini önce ABD'nde bulması bir rastlantı değildir. Nasıl ki üretimin/iş'in her aşaması birbirinden uzaklaştırılıp giderek bağımsızlaştırılıyorsa, bu süreçteki her bir an'ın ayrı ayrı değerlendirilip birim ölçeğinde üretimi arttırmaya yönelik müdahaleler gözden geçiriliyordu. Bu kuşkusuz işçinin işten soyutlanmasını sağlamada sisteme önemli katkılar sağlamaktaydı. Giderek, işçinin tüm eğitimi çok kısa bir sürecin düzenlenmesine göre verilecekti ve işçi ürettiği metanın bütünüyle pazarda karşılaşacak -belki de hiç karşılaşamayacak- ancak çok büyük bir olasılıkla onu -ve ona verdiği emeği- hiç tanımayacaktı. İş'in yasası ergonomi bu şekliyle düzenin koruyucusu olacaktı.

Ancak bu katı yapılanmayı gizleyecek uygun bir cila gereki-

* Engels, *age.*

yordu ve cilalamakta oportünizmin üstüne yoktur. İşte ergonominin tanımı:

Çalışanların anatomik, fizyolojik ve psikolojik özellikleriyle iş yeri ortamı arasındaki uyumu araştıran ve insana uygun çalışma koşullarının yaratılması için tasarılar sunan karma bir bilim dalı... Ana Britannica ise ergonomiyi şöyle tanımlıyor:*

İnsanların makineler ile çeşitli iş ve çevre koşullarına ilişkin bedensel ve ruhsal özelliklerini, eğilimlerini, yeteneklerini, sınırlılıklarını araştıran, elde ettiği veriler ile geliştirdiği ilkeleri makinelerin, makine sistemlerinin, iş ve çevre koşullarının tasarımına ve düzenlenmesine uygulayan mühendislik dalı. Temel aracı tüketim ve üretim alanlarında insan öğesinin güvenliğini, üretkenliğini arttırmak ve iş koşullarını iyileştirmektir.

Genel ve özel olmak üzere sunduğumuz bu iki tanımdan yola çıkarak öncelikle bir saptama yapabiliriz: Ergonomi, emekçinin üretim yerinde daha uygun koşullar içinde çalışmasını sağlayarak üretimim artmasını hedefliyor. Bu şekliyle de emekçi mücadelesinin bir ürünü olmaktan çok "kapitalizm için bilimlerin" üretimi arttırma gereçlerinden birisi haline geliyor. Üretim yeri dışında emekçinin yaşamı ile ilgili bir sıkıntısı doğal olarak yok. Uygun işyeri ve çalışma koşullarının hazırlanması ile uğraşan ergonomi, üretim alanı dışındaki yaşamı, üretilen, kapitalistin dilediğince tüketildiği sürece yok sayıyor. Örneğin; ağır sanayii işçilerini ele alalım. İşyerindeki gürültünün, uygun olmayan anatomik pozisyonlarda çalışmanın, genel sağlık sorunlarının, radyasyonun vs. giderilmesi, daha doğrusu üretimi düşürmeyecek ve bu işler için yapılan yatırımların kazancı engellemeyecek şekilde azaltılması için çaba gösteren ergonomi, işçi, fabrikası ya da üretim alanı dışına çıktığı andan itibaren ergonominin hedef öznesi olma durumunun dışına çıkar. Ergonominin "üretimin daha rahat sağlanması ve örnek olsun, işçinin sağlığını bozmayan uygun aydınlatma" dediği durum -aslında bu kârdan özveri gerektirmeyen minimum aydınlatma anlamında olup- işçinin evinde yine kapitalistlerce saptanmış bedeli zorlukla ödenebilen kör karanlık anlamına gelir.

* *Ana Britannica Ansiklopedisi*, Ergonomi, Hürriyet Yy., 11.Cilt, s.322.

Daha fazla üretim -dolayısıyla daha fazla kâr- için uygun ısı için de benzer örneği verebiliriz.

Birçoğumuz, büyük işletmelerde, örnek olsun diyetisyenlerin çalışmasını işverenin çağdaşlığına (ve insancıllığına!) bağlar ve ona bu davranışından ötürü alkış tutarız. Hatta bunu sarılığını göremediğimiz sendikamızın -sendika paşalarının!- başarılı mücadelelerine bağlarız. Diyetisyenin ve ergonomistin işyerindeki birlikte görevi işçinin üretim süreci içinde harcadığı kaloriyi, üretimi aksatmaması için tamamlayacak şekilde yerine konmasının sağlanmasıdır. Oysa işçinin aldığı ücret en iyimser tahminlerle bile küçük ailesinin "sağlıklı beslenmesini" karşılamaktan çok uzaktır. Kuşkusuz bu durumu ergonomist ve diyetisyen iyi bilir ancak bu olgu onların görev alanının dışındadır! Acaba bu kişiler işçinin kendisine verilen bu gıdadan önemli bir kısmını evine götürdüğünü bilir mi?

İşyeri, eğer insan bir başkası için çalışıyorsa, o kişi için her şeyden önce bir stres ortamıdır. Çünkü, insan üretim alanına bir başka insanın ya da bir başka "şey"in sermayesine katkıda bulunmak için girdiği andan itibaren, ondan insana ait özelliklerinden uzaklaşması beklenir, sistem için o, düzenekteki bir parça ya da üretim araçlarından birisi, ancak canlı olanıdır. Bu nedenle onun işle uyumunu arttıracak "canlılık" özelliklerine ayrıca dikkat edilecektir. Ağır işler için, bin yıllardan bu yana gelenekselleştiği şekilde kas gücüne ve fiziksel yapıya dikkat edilecektir. Öyle ya, bir demir-çelik fabrikasında ya da bir kömür madeninde çalışmak için ergonomiden de önce güçlü kuvvetli olmak gerekir. (Ne var ki "bunalım" dönemlerinde örnek olsun çocuk işçilerin anılan işletmelerde çalışmalarını saygın bilim adamlarımız "koşullar böyle gerektirdiği için" görmezlikten gelebileceklerdir.) Yaş, cinsiyet, beden yapısı gibi kişisel özelliklerle aç kalmamak ya da yaşayabilmek için ilk elemeleri aşıp bir işe giren işçi çoğu kez yapacağını kısa ve göstermelik bir eğitim sonrası öğrenir. O artık işinin üretiminin başındadır. Eğer işverenin üretime yönelik ya da kâr'a yönelik bir kaygısı yoksa (kesinlikle "insancıl" bir kaygı olmadığını tekrar anımsatalım) o inanılmaz bir şekilde "uygunsuz koşul-

lar" altında çalışacak ve çoğu kez bu koşullar altında yok olup gidecektir. Makinelerin insandan daha değerli olduğu bir düzende başka ne beklenebilir ki? Bu şartlarda "ergonomi", kolunu makineye kaptıran işçinin kopan kolunun makineye verdiği zararın, işçiden tahsilatı için bir tehdit unsurudur.

Emekçinin yaşamı, ancak bir bütün olarak düşünüldüğünde "işyerinin doğrudan varlığının bir stres ortamı olduğu" yaklaşımı daha bir anlaşılabilirlilik kazanır. İşyerindeki stres yapan unsurlara fiziksel karşı koyuşla daha iyi bir üretim hedefleyen ergonominin müdahalesi bu bağlamda en sinsi yabancılaşmayı da beraberinde getirir. Bu, aynı zamanda, hem üreten hem de yöneten olmalarının önünü maskeleyen mistik eylemler bütününün bilimsel adı olabilmektedir. Bugün birçok ergonomistin Kabe'si sayılan Japonya örneği ya da örnekleri, aslında kapitalizmdeki yanılsamalardan ergonomi adını alanı tanımlar. Örneğimizi izlemeye devam edelim; bir Japon avuç içi kadar mekânlarda yaşam sürmek zorundadır, beslenme programı alım gücüne karşı zorunlu olarak düzenlenmiştir -ve ne yazık ki çoğunun bundan haberi bile yoktur, üretim alanına ulaşabilmek için yaşamdan zorunlu olarak ayırması sağlandığı zamanının önemli bir bölümünü yollarda geçirmek zorundadır. Ama o üretim yerinde son derece "uygun" koşullar altında çalışır, başarılı olacağını -tıpkı eğitim modellerinde olduğu gibi- alnına yazarak şartlanır -ancak bu başarının kimin için olduğunu sorgulamaz ya da sorgulayamaz- hatta "başarısızlık" karşısında, örneğin patronu beklenen kâr oranına o mali dönem içinde ulaşamadığında intihar bile eder. Ve o, her sabah işe başlarken patronu ile birlikte daha başarılı olacağına dair marşlar söyler... Sonra evli evine! Buna ergonomi diyenler vardır, doğrudur da!

Konuya daha "sosyalist" açıdan yaklaşanlar ise ergonomiyi emekçiyi "meslek risklerinden" koruyacak bir bilimler bütünü olarak görme eğilimi içine girerler. Daha önce de tekrarladığımız "kimin için meslek riski" ve benzeri soruları pek sormamaya özen gösterirler. Denenmiş sosyalizmlerdeki çalışma fetişizminin nedenlerinden birisini de kanımca burada aramak gerekir. Ergonomi burada bir buluşma noktasını oluşturur. Ve ergonomi bir başkası

için üretimin insanca argümanlarından birisi haline gelir. Sonuçta, işyerindeki insan ve "diğerleri" ya da "fiziksel ortam" uyumunun en ideal şekle getirilmesi üretimi arttırır ve o üretimden artı-değer sağlayacak olanı da kuşkusuz mutlu eder ancak ne iş kazalarını ne de -örnek olsun- meslek hastalıklarını sıfırlar. Kişinin tüm bir yaşamına ait mutsuzluğunu da giderebilecek başat bir etkiye de sahip değildir. Ve bir başkası için üretmek, bir başkası olduğu sürece, üreten bir sınıf da olacağı için, böyle bir sınıfa ait olmanın getirdiği yükümlülüklere bağlı stresi de azaltmaz. Kuşkusuz tartışma uzar gider ve işçimiz ister kuştüyü koltuklarda otursun, ister 24 derece santigratta maksimum temiz havalı ortamlarda çalışıp üretimini aksatmayacak mükemmel ve dengeli (!) bir şekilde beslensin, ergonomi, bir başkası için olduğu sürece, onu, bu stresin yaratacağı ister işyerine isterse "dışarıdaki" yaşamına ait streslerden-baskılardan ve hiç de insanca olmayan olumsuzluklardan kurtaramayacaktır.

İnsanlığın hiç de unutacağını sanmıyorum; bir hamağa uzanmış doğayı dinleyerek uyumaktan, ya da bir kır sofrasında dostlarla felsefe tartışarak beslenmekten, güzel bir müzik eşliğinde şiir okuyarak "insan"ı dinlendirmekten ya da gerçek anlamıyla tembellikten daha ergonomik olan hiçbir şey yoktur. [Ve böylesine bir "ergonomi", temel hırsızlık şekli mülkiyetin ve beraberinde en büyük suç örgütü devletin ortaya çıkışından bu yana sadece egemenler içindir.] Ve birileri, hiç kuşkunuz olmasın, bunun farkındadırlar ve üreticinin stresi üzerinde bu hakkı kendilerinde bulmaktadırlar. O halde ergonomi özü itibariyle emekçilerin-insanlığın "gerçek ergonomi"ye ulaşmalarının önünde bir maskeleyiciden başka bir şey değildir, teknik ve ideolojik bir yanılsama olma özelliğini de kazanmıştır. İnsanların kendileri ve toplumları için üretecekleri ve arta kalan zamanlarını insana ait "şeylere" harcayacakları zaman sistemin adı ne olursa olsun -ya da en doğrusu bir adı olmasın- ergonomi denen bir şeye gereksinim de duyulmayacak ancak bir kısım teknik adamın işi oldukça kolaylaşmakla beraber önemlice bir kısmı işsiz kalarak gerçek ergonomiyi tanıma şansını kazanacaklardır.

SAĞLIKLI BESLENME ve KÖŞELİ PARANTEZLER

Ne zaman, bir gazete ya da dergide, bir toplantı ya da bir seminerde "sağlıklı beslenme" kavramına ya da ona ait anıştırmalara rastlasam eski günleri anımsarım. Ülkemde faşizmin, 12 Eylül adını almasından hemen sonra başlayan "mercimek yeme" kampanyası ya da daha doğrusu kumpanyası ilk usuma gelenlerden; adı daha o günlerde "mercimekçiye" çıkmış yaşlı görünüşlü "YÖK profesörü", o günün şartlarına göre oldukça abartılı sayılan gösterişli haber reklamlarda boy gösteriyor ve yoksulluktan, açlıktan ve işkenceden, zulümden kırılmış halkı sağlıklı beslenebilmek adına mercimek yemeye çağırıyordu.

[Bir ülkede ne zaman olağan işler ya da olağan devlet yükümlülükleri kampanya adı verilen kumpanyalarla yürütülüyorsa orada insanlık açısından durum pek parlak olmasa da hırsızlar ve onların örgütlenişi açısından eğlenceli günler yaşanıyor demektir.]

Darbeden hemen sonra finansörlerini mutlu etmek için olsa gerek, ücretleri donduran faşist cunta bile bu kumpanyada rol almakta hiçbir sakınca görmüyordu. Öyle ya, "şimdiye kadar işçiler güldü, şimdi sıra bizde" diyen bir burjuva sözcüsünün emri üzerine halk açlığa mahkum edilmiş ve sermeye aktarımı bu kan ve ölüm günlerinde başarıyla yerine getirilmeye başlanmıştı. En ufak bir direniş en ağır cezalarla mahkum edilmeye çalışılırken aslında yapılmak istenen halkın açlığını suskunlukla karşılamasının sağlanmasıydı.

Et yemek kimin haddineydi. Bir kilo et için kaç gün çalışılacaktı ve geri kalan zamanda ne yenip ne içilecekti. [Sınıflı toplumlarda güzelliklerden ve yemeklerden tat almak -lezzet- ancak egemen sınıfların bir hakkı olarak görülür.] Ve kuşkusuz bunun da bir sınırı olmalıydı. İşte o sınıra yaklaşılan günlerde depolarda kurtlanmaya başlayan mercimek akıllara geldi. İkinci akla gelen ise, düzenin şaşırtıcı bir şekilde, büyük bir hızla, daha birkaç sene içinde, kendine hizmette kusur etmeyen "bilim adamlarının" yetişmiş olmasıydı. Daha dün, onlar, yüz binlerce kişinin işkence-

den geçirildiği günün akşamında cunta liderine -örnek olsun- hukuk doktoru unvanı vermiş üstelik tören sırasında en hafifi "yağcılık" olmak üzere akla gelebilecek her türlü onur kırıcı davranışı sergilememiş miydi? Bu yağdanlık çağında, "hayvani yağların" sağlık için zararlı olabileceği tartışılırken, şimdi mercimekle, kendilerine biat etmiş bilimin birleşmesindeydi iş. Anımsanacaktır, kolaylıkla başarıldı. Halk kurtlu mercimek yiyerek sağlıklı beslenmeye yüz binlerce sosyalist ise işkenceye mahkum edildi. [Sıradan beslendikçe halk, içerdekilerin niçin orada olduğunu sorgulayamaz oldu] Mercimekte alışıldık ve bol üretilen diğer küflü tahıllar gibi ucuz ve "besleyiciydi" -en az et kadar besleyici olduğu söylendi- Burjuvanın ise, her zaman kayıtsız şartsız cuntacı olmuş medya desteğinde "ne yediği" gözlerden hep saklandı. O "mercimek günlerinden" belleklerimizde, bir gazetenin sayfalarını süsleyen, mercimekçi profesörümüzün bir ziyafette "malı götürürken" çekilmiş çirkin fotoğrafı kaldı. Sofralarında mercimekle uzaktan yakından ilgisi olan herhangi bir şey olmadığını sanırım söylememe gerek yok!

Birkaç yıl içinde beslenmede sağlıklı olmak denince akla radyasyonlu çay geldi. Çernobil faciasından sonra Anadolu üzerine doğru akan radyasyon bulutları her türlü gereksinimini "yurt dışından" sağlayanlar için bir anlam taşımıyordu. Ne var ki, bulutlar onların kâr araçlarını da etkilemekte gecikmedi. Ülkemizde, giderek yoksulluğun başlıca zevk araçlarından biri olan çay bitkisi radyasyondan tehlikeli ölçüde etkilendi. Şimdi sorun, bu çayın halka içirilmesinin sağlanması gerekiyordu. Diğer birçok örnekte olduğu gibi, hemen ilgili kurumlar ve bu kurumlarda çalışan ve düzen için bilim üreten (!) bilim adamları harekete geçirildi. Bunların birçoğunun, bir bardak çay içerken verdikleri pozlar ve uzun televizyon röportajları hâlâ akıllardadır. (Belki de bu şekilde hayatlarında ilk defa cam bardakta çay içmişlerdir!) Bu beyin yıkamaktan da öte açıkça insanla alay etmenin ya da onu yok saymanın birer örneği olarak tarihe yazılmalıdır. Zamanın anapgil bakanlarından birisinin içtiği çayı kameraya yaklaştırıp "bakın... radyasyon var mı?" dediğini anımsıyorum. Gözükmeyen bir şeyin

tehlikeli olamayacağı yaklaşımının, bırakın soyutlama yapmayı somutu bile anlamaktan yoksun bırakılmış insanlar için ikna edici olabileceğini kuşkusuz yönetenler çok iyi biliyordu. Ve bu bilginin oluşmasında, yüzyıllardır sağlıksız beslenmeye, açlığa mahkum edilmiş insanların sağlıklı düşünmekten de yoksun olacağı gerçeğinin yönetenlerce bilinmesi önemli rol oynuyordu. Aynı yıllarda üretilen radyasyonlu fındığın ise nerelerde ve ne şekilde tüketildiği "anket prestijli" bir kurumumuzu yaralayacağı için gündeme dahi getirilmemiştir. Burada yönetenler için bir sonraki sorun, radyasyonla bu kadar içli dışlı olan insanların bu nedenle yakalandıkları hastalıkların gözlerden saklanması olmuştur ki, bu da neredeyse tümüyle kapitalizmin birer ideolojik argümanı haline gelen tıp bilimi için oldukça kolay olmuştur. O döneme ait yayınlanmış doğru dürüst bir araştırma dahi yoktur.

[Radyasyon günlerinde Karadeniz'in bir ilçesinde çalışırken, meydana gelen düşük, ölü doğum ve doğumsal anomalilerin sayısında dehşet verici yükselmeleri il sağlık müdürlüğüne rapor ettiğimizi anımsıyorum. Raporumuz hasır altı edilmenin de ötesinde gözlerimizin önünde imha edilmiş ve "doğru dürüst şeyler" yazmamız konusunda uyarılmıştık! Öyle ya tek sorun halkın sağlıklı beslenmesi olunca böylesine yıkıcılıklara ve hatta bölücülüklere hiç de gerek yoktu, üstelik memleketimizin huzuru henüz sağlanmış refahta ufukta şöyle bir gözükür olmuştu! Peki ya, radyasyonlu olduğu iddia edilen fındığın ne yapıldığı konusunda bir fikriniz var mı? En iyisi bu konuyu hiç açmayalım, doğrudan bir yıkıcı faaliyet olarak değerlendirilebilir!]

Mercimek ve radyasyonlu çay vartasını kahramanca ama çatışmadan atlatan çilekeş halkımız bir kez daha, aslında hep aç olduğunun farkına Özal'lı yılların ancak sonlarına doğru vardığında, vakit çoktan geçmiş halkı açlığa ya da "sağlıksız beslenmeye" mahkum edenler asıl hedeflerine ulaşmışlardı. Aç ve her yönüyle yalnızca ve yalnızca tıkınmaya gerekirse başkasının önündekini çalarak ve bu eylemini de bir erdem gibi göstermeye şartlanmış yeni bir kuşak yetiştirilmiş "eski" kuşaklar yeniden terbiye edilmişti. "Büyüklerimiz" , "Allah kimseyi açlıkla terbiye etmesin"

derken kuşkusuz açlıkla terbiyenin insanı nasıl olup ta insanlıktan çıkaracağını biliyorlardı, biz de öğrendik.

Bizler, öyküsünü ya da yolsuzluklarını ve hırsızlıklarını ancak romanlardan öğrendiğimiz büyük bir iş adamımızın hastalığı nedeniyle yalnızca patates yiyebildiğini öğrendiğimizde çocuksu bir haz duyarak geleneksel sefalet yemeğimiz sulu patatesten ya da bulgurdan üstün lezzetler çıkarmasını becere duralım atı alan üsküdarı çoktan geçmiş [kimin ne zaman dediği aslında çok belli olan atasözlerinin çokluklą mülkiyet ilişkilerini korumaya ve bu ilişkilerden doğan erki onamaya yönelik olduğuna dikkat edelim] ve sağlıklı beslenmelerini halkın açlığından sağlayanlar tüm gıda depolarını şiddete başvurmadan geri alınmaz bir şekilde ele geçirmişlerdi. Bu işgal bugünde sürüyor ve aç bırakılanlar açlıklarının nedenini doğru yerde aramadıkları ya da kurtuluşlarını bireysel tıkınmalarda bulmadıkları sürece devam edecek. Bu yetersizliğimizin farkında olan "onlar" ise artık patates, mercimek gibi masal ve kumpanyaları bir kenara bırakıp doğrudan saldırı hattında, açlığımızla eğlenme, "ve hatta dalga geçme" yolunu seçtiler. Aç sınıfın gelir durumu göz önüne alınarak hazırlanan beslenme önerileri kanımca bu eğlenme tarzının en adi şekillerinden birini oluşturuyor. Kolesterol örneğini ele alalım; çabuk bozulan ve bu "özelliği" nedeniyle de hafta geçmesin ki toplu zehirlenmelere neden olan, tatsız tuzsuz ancak kolesterolden fakir ve bu özelliği ile "sağlıklı" ancak -küçük bir ayrıntı olarak kabul edilen!- hormonlu tavuk etini yiye duralım. Kırmızı ancak "sağlıksız" etle beslenen burjuvanın yaşam ortalaması 80 yıl iken, tavuk etiyle, mercimekle, patates ya da bulabilirse kuru ekmekle beslenen -beslenme uzmanlarımız hepsinin son derece sağlıklı olduğunu her fırsatta dile getiriyor!- emekçilerin yaşam ortalaması ise 55 yıl. Aradaki yirmi beş yıl ise kuşkusuz salt sağlıklı beslenme ile açıklanamaz, yaşam koşullarının da payı var! Ancak burjuva lehine bir açıklama yapmak istersek bu yıl farkını rahatlıkla emekçinin kırmızı et ya da diğer sağlıksız ancak ulaşılmaz besinler için hiçbir şekilde savaşmamasıyla açıklayabiliriz. Sonuçta emekçilerin, yoksulların kalplerini besleyen damarlarda "sağlıklı beslendikle-

ri" için kolesterol birikmiyor olabilir. Asıl vurucu örnek ise proteinle karşımıza çıkıyor. Yüksek protein değerlerinin ancak pahalı dolayısıyla emekçi sınıf için gereksiz besinlerde olduğunu uçan kuşlar dahi -özellikle leş yiyici akbabalar- biliyor. Sorun "lanetlilerin" bunu öğrenmemesinde. Öğrenmemesinin yolu da proteinle zayıf beslenmeden geçiyor. Çünkü beyinsel faaliyetlerin oluşumda proteinlerin rolü kesin. Emekçilerin ise ancak sermaye için üretecek kadar beyinsel faaliyete gereksinimi olduğu düşünülüyor.

Bu kadarının fazlasıyla yeterli olduğu düşünülüyor. Bunun da bitkisel proteinlerle sağlanabileceği bilindiği için mercimek gibi bakliyat masalları pazarlanıyor. Bu geri zekalılaştırma operasyonunun bir parçası, üstelik oldukça "ince" düşünülmüş. Hayvansal proteinler ise burjuvaya. Bir tür sermaye aktarımı. Ve bu tablonun bizler için olumsuzluğu her geçen gün artarak devam ediyor. Aslında uzun lafa gerek yok sofralarımıza şöyle bir bakmak yeterli günden güne katmerleşen yoksulluğu, sefaleti görmek için. Burjuvalardan ya da onların devletinden maaş alan memur bilim adamlarımızın ünlü beslenme uzmanlarımızın "sağlıklı beslenme" konusunda söylediklerini tümüyle bir kenara bırakalım, unutalım. "Bilimsel" denen şeylerin bu haliyle bizim için hiç bir değeri olmadığını hep anımsayalım. Beslenme eğer bir sorunsa bu sorunun çözümü o sorunun ortaya çıkışını kolaylaştıran etkenlerin ortadan kaldırılmasında aranmalı ve bu sorunun çözümü için yaşamın her alanında olduğu gibi, beslenmede de eşitliğin kayıtsız şartsız uygulanmasını sağlamakta, bu "ortadan kaldırma" işiyle beraber sorunun çözümünün tek yolu olduğu unutulmamalı.

[Bu arada anımsanması gereken bir diğer unsuru, ortak bir paylaşım alanı ve eylemi olan yemek saatlerinin de kontrol altına alınması durumu oluşturuyor. Bir masa çevresinde oturup paylaşmayı içeren yemek eylemi aynı zamanda değerli sohbetlerin ve düşünce üretiminin alanı olduğu için de hiçleştiriliyor. Fabrikalarda, sözde işçiler lehine yemek saatleri kısaltılırken dışarıda robotlaştırmanın bir parçası olan fast food adı verilen değişik adilikler icat ediliyor.]

...

Kısacası "sağlıklı beslenme" denen şey istediğimiz her gıdayı tadabilmek, yeryüzü nimetlerinden sınırsızca yararlanabilmektir. Ve böylesine bir dünya için mücadele etmek...

***

SİGORTA-GELECEĞİN GARANTİSİ (Mİ)

17 Ağustos depreminden sonra moda olduğu üzere, malımı mülkümü kaybedeceğim korkusuyla -başlıca "mal ve mülkümü" kitaplarım ve alındığı gün eskimiş bilgisayarım oluşturuyor- hemen acentaları arayıp sigorta şartlarını öğrenerek "düşünsel geleceğimin" maddi temellerini garanti altına almanın yollarını aradım. Uzun hesapların ardından deprem klozu isteyip istemediğimi sordular. Böylece daha ilk anda hayatıma yeni bir kelime daha girmiş oldu. Ancak birçok büyük sözlükte yapmış olduğum taramalar henüz bir sonuca ulaşmadı ve yakın zamanda da olumlu bir sonuca ulaşması mümkün gözükmüyor. Dolayısıyla bu sorularına hemen "evet" yanıtı verdim. Onlarda bana, tabii ki yüklüce bir para karşılığı sigorta poliçemi küçük bir kitapçıkla birlikte verdiler. Kitapçık okunmaz okunsa dahi anlaşılmaz bir şekilde sanki özenle düzenlenmiş. Sabredip okunduğunda aslında birçok duruma karşı sigorta yaptırmamış olduğunuz ortaya çıkıyor, kızgınlıkla telefon açıp "nedenini" sorduğumda "onları boş verin, poliçeyi okuyun" dediler. Pek rahat olmasam da artık eşyalarım deprem, yangın, yanardağ patlaması, sel gibi birçok felaketin yanında, grev, lokavt, kargaşalık, halk hareketleri, kötü niyetli hareketler ve teröre karşı da korunuyor. Anlaşılan devletin bekasıyla paralel bir şekilde geleceğim en azından malımın mülkümün geleceği garanti altına alındı en azından şimdilik. (Adalet mülkün temeli değil miydi!) Sigorta poliçelerinde belirtilmeyen konu ise bu "olumsuzluklarda" taraf olup olmamanın sonucu nasıl etkileyeceği. Öyle kötü niyetli bir halk hareketinde kötü niyetli halktan yana tavır koydunuz, karşınızda ise iyi niyetli sermaye, iyi niyetli devlet ve sigorta şirketleri. Bu durumda mal ve mülkün korunmasında çelişkili bir durum ortaya çıkıyor. İster istemez bir olasılık daha akla geliyor; ya bu özel durumumdan ötürü mal ve mülküme zarar olanca iyi niyetine rağmen devlet tarafından (ya da dolaylı olarak sigorta şirketleri tarafından) veriliyorsa. Gerçekten eğlenceli bir durum ortaya çıkıyor (!) ve hemen insanın bir sigorta şirketi ile ilişkiye geçip hayat sigortası yaptırası geliyor. Eğer bu tarafgirlik

devam ederse, eğer cezaevlerine yolum düşerse ve eğer sıkça olduğu gibi bu tutsaklıkta birçok "kötü niyetli halk hareketlerine katılmış kötü niyetli 'teröristlere' yapıldığı gibi, kafama yakın plandan bir kurşun sıkılırsa ve eğer vücuduma aldığım çok sayıda yaranın yanı sıra kafama sıkılan bu kurşunla ölürsem, bana rahmet ve geride kalanlara başsağlığı dışında bir prim ödenecek mi? (kaldı ki bana ödenecek rahmetin, iyi niyetli mezar sahipleriyle paylaşacağımın garantisi var mı?) Geleceğime ait böylesine kaotik düşüncelerle dolup taşma durumunda, aslında hiç de huzurlu olmayarak poliçemi çekmecemin "değerli evraklar" bölümüne yerleştirdim. Geleceğim ne kadar garanti altındaydı? Emekçilerin, yoksulların ortalama elli beş yıl, burjuvaların ise ortalama seksen yıl yaşadığı bir ülkede, ikisinin arasında bir ortalama ömre en azından kağıt üzerinde sahip olmak, örnek olsun, geleceğe ait bir garantinin işareti sayılabilir miydi? Bu soruya "evet" diyebilmek çok zor yani acentadan deprem klozu istemek kadar kolay değil. Denilebilir mi? Bu soruya yanıt vermeden sigorta şirketlerinin kimin ve ne için olduğunu araştırmamız gerekli, en azından hemen tümünün banka sermayesi ile yakından ilişkili olduğunu biliyoruz. Yani tüm primlerimiz doğrudan finans kapitalin kasasına giriyor orada değerlendiriliyor ve "eğer" şartı ile bize geri verilebiliyor. İyi ama "biz" kimiz? Bu sorunun yanıtı da sigortacılığın tarihinde aranmalı ya da sigortacılığın doğduğu 15.yüzyıl avrupasının ticaret şehirlerinde. Ardından, sigortanın, kapitalistin "riziko" altındaki malını korumak amacıyla geliştirildiğini ve artı-değerden karşılanmaya başlandığını ya da deprem ya da halk hareketleri gibi herhangi bir riske karşı gerekli üretim araçlarının el altında tutulması için artı-değere artıdan üretimle katkıda bulunduğumuzu bilmek zorundayız. Bu durumda bizler yüzyıllardır sigorta şirketlerinin gerçek prim ödeyicisi durumundayız. Bunları bildiğimizde "biz kim?" sorusunun yanıtının da biz olmadığı açık. Ama dikkatli bir araştırmayla en azından ödediğimiz primlerin nereye gittiğini kesinkes olmasa bile öğrenebiliriz. Peki durum sigortacıların sigortacısında nasıl? İşte bu sorunun yanıtını vermekte bir öncekinde olduğu kadar rahat olamayız. Daha birkaç ay öncesinde geleceği-

mizin garantisi-sigortası saydığımız emeklilik için büyük yürüyüşler düzenlerken bunu sorgulamak aklımıza bile gelmedi. Oysa artı-değerimizde az önce söz ettiğim gibi kapitalistin riskleri için bir pay bulunurken diğer taraftan emeklilik kesintisi adı altında doğrudan doğruya ücretimizden yüklüce bir tutar kesiliyordu ve kesintilerin on yıllar boyu süren birikimi, devletler bütçesini çoktan geçmişti ve şimdi biz emekçilere bunun ödenemeyeceği yarım ağızla da olsa söylenmeye başlamıştı. Bu paranın nerede kullanıldığını sorgulamayan bizler geleceğimizin garantisinin elimizden uçup gidişini -belki de bize bunları anlatan doğru dürüst birilerinin olmayışından- şaşkın gözlerle izledik. Sigortacıların sigortası ayaktaydı ama ödediğimiz primler batmıştı beraberinde geleceğimizi de sürükleyerek. Ortalama elli beş sene yaşayan sınıfa altmış yıllık prim ödeme süresi zor'la dayatılmıştı. Kuşkusuz tüm bunlar sigorta acentasının iyiliği içindi. Ve kuşkusuz "devlet" yaptığı hesap hatalarının hesabını vermek zorunda da değildi! Zaten kesintilerin bir bölümünü de işveren ya da devlet ya da işveren devlet karşılamıyor muydu? Emekçi de kutsal devleti için çalıştığı sürece anında "örtülü ödeneğe" dönüşen bu kesintileri dilediğince harcama hakkını kendisinde görüyordu. Örneğin bu paralar, gelecek garantisi (!) ellerinden alınan emekçilerin bir kalkışmasında onları zor kullanarak durduracak "ilgili" birimlerinin güçlendirilmesinde ya da sınır ötesi operasyonların finansının sağlanmasında ya da sermaye birikimini güçlendirecek önceden batık olacağı kestirilebilen krediler gibi hukuk dışı aktarımlarda kullanılabilir. Sonuçta ödediğimiz her prim ve her vergi bize en kısa ve en etkin bir şekilde -ama sağlık ve eğitim olarak değil- geri dönmektedir ve dönecektir. Ta ki bizler ödediğimiz primlerin hesabını soracak güce erişene kadar. Hiç de ütopik değil, o gün geldiğinde ne geleceğe ait bir kaygımız ne de "irili ufaklı" sigorta şirketlerimiz olacak.

YENİDEN ZAMAN ÜZERİNE: ZAMAN'IN GÜCÜ VE BASKISI

Yıldız hareketleri ile doğanın ritmi arasındaki bağlantıyı çok iyi gözleyen ve bunu bir erk aracı haline dönüştüren rahip-şamanların astronomiye ait bilgilerini ve bu bilginin insan üzerinde birer egemenlik aracı olmasını belki de yüzyıllar sonra onları neredeyse birebir izleyen kitaplı dinlerin yaratıcıları-peygamberler ya da mistik ideologların kullanmazlık etmesi kuşkusuz düşünülemez.

Yaşanan "an" dışında zaman'a ve geleceğe ait belirsizliğin, bu soyut kavramlara dair bilgilere sahip olan kişilere tartışmasız bir üstünlük sağladığını gören peygamberlerin "vaat edilen zaman-gelecek"le "tehdit unsuru zaman-gelecek" arasında sorgulanmaya olanak vermeyen katı dogmalarla kurulu bir düzenek oluşturmaları kaçınılmazdı. Böylece yaşanan anla gelecek arasına konulan sınırın hakimi olundu. Geleceğe ait belirsizlikler bugüne ait kısıtlamalarla düzenlenmeye çalışılırken, bilinmezliklerle dolu ölüm sonrası geleceğe müdahalenin de yolu açılıyordu. Bu dünyada yaşananların boşluğu tanrı tarafından vaat edilen bir gelecekte doldurulacaktı(!):

"Fakat ey sevgililer şu bir şeyi unutmayın ki Rabbin indinde bir gün bin yıl, ve bin yıl bir gün gibidir. Bazılarının gecikmek zannettikleri gibi Rab vaadi hakkında gecikmez, fakat bazılarının helak olmalarını istemeyerek ancak bütün insanlar tövbeye dönsünler diye, sizin hakkınızda tahammül ediyor. Fakat Rabbin günü hırsız gibi gelecektir; onda gökler büyük gürültü ile zeval bulacaklar, ve unsurlar yanarak eriyecekler, ve yer ve onda olan işler yanıp biteceklerdir. Bütün bu şeyler böylece eriyeceğinden, Allahın gününün zuhurunu bekleyerek ve şiddetle arzulayarak bütün mukaddes yaşayış ve takvada sizin ne gibi adamlar olmanız lazımdır?" (Petrus'un İkinci Mektubu:3/8-12)[1]

Bir başkası için değer üretmeden bir başkası için ölmeye açılan ezilenlerin yaşam alanının zamansal sınırları, egemen olanın belirleyiciliğine terk edilmişti ve "kurulu" düzenin bir "saat gibi"

tıkır tıkır işleyebilmesi için bu zorunluydu. Vaat edilen son ile tehdit unsuru son'un üst üste çakışması da bu egemenliğin pekiştirilmesini sağlıyordu ve zamana ait sınırlar şeriata hapsedilerek tartışılma olanağından da yoksun bırakılmıştı.

"İmdi bir araya geldikleri zaman, ondan sorup dediler: Ya Rab, İsraile kırallığı bu zamanda mı iade edeceksin? Onlara dedi: Babanın kendi hakimiyeti altına koyduğu zamanları yahut anları bilmek size ait değildir. Ancak Ruhülkudüs üzerinize gelince, kudret alacaksınız; Yeruşalimde, bütün Yahudiyede, Samiriyede ve dünyanın en uzak yerine kadar şahitlerim olacaksınız" (Resullerin İşleri 1/6-8)[2] Bugüne hatta yaşanan an'a sahip olunarak geleceğe de sahip olunabilirdi. İki an arasındaki geçişin bilinmezliğini sorgudan uzak tutacak bir ideolojiye argüman yapmak insanlık tarihindeki en önemli yabancılaştırmalardan biriydi ve günümüze kadar da etkisini korudu. Astronomlarca bilinen yedi gezegene koşut olarak "yedi" sayısıyla yaşamı bölümlenen insana aslında çok daha önce dinlenme ve çalışma süreleri dayatılmış ve ancak tanrının bilebileceği bir zamana kalmadan elli yılda bir (yedi kere yedi artı bir) yapılan kötülüklerden kurtulma müjdesi verilebilecektir.

"Çünkü Rab gökleri, yeri ve denizi ve onlarda olan bütün şeyleri altı günde yarattı ve yedinci günde istirahat etti; bunun için Rab Sebt gününü mübarek kıldı, ve onu takdis etti" (Çıkış:20/11)[3]

Altı gün aralarında tanrısı da olmak üzere bir başkası için çalışan insana yedinci gün dinlenme hakkı verilirken, bugüne de "ibadet emredilerek" bir başkasının -ya da tanrının- gösterdiği sınırların dışına çıkılması neredeyse tümüyle engellenmiştir. (Levililer 23,24,25)[4] Böyle bir yaşamla kıyameti ya da çektiklerinin karşılığı olarak ödüllendirileceği günü bekleyen insanlık kadar egemenlerin hoşlanabileceği bir şey olamaz. Ne var ki burada küçük bir düzenleme yapmakta zorunlu olmuştur. Beklenen kıyamet tarihi kolayca ulaşılabilen bir gün olmaktan çıkarılmalı, düşlenmesi-düşünülmesi zor zamanlara ertelenmeli ya da özetle kıyametin zamanlamasına ait inisiyatif insandan alınmalıdır:

"Böylece sizde bütün bu şeyleri görünce bilin ki o yakındır,

kapılardadır. Doğrusu size derim: Bütün bu şeyler oluncaya kadar bu nesil geçmeyecektir. Gök ve yer geçecek, fakat benim sözlerim geçmeyecektir. Fakat o gün ve saat hakkında ne göklerin melekleri, ne de Oğul, yalnız Babadan başka kimse bir şey bilmez. Nuhun günleri nasıl idi ise, İnsanoğlunun gelişi de öyle olacaktır." (Matta: 25/33-37)[5] dedikten sonra daha katı bir ek yapma gereği duyulmuştur:

"O affedici, o rahmet sahibi Rabbin, onları, kazandıkları yüzünden hesaba çekseydi, kendileri için azabı mutlaka çabuklaştırırdı. Böyle olmamıştır, ama onlar için, hiçbir kaçıp kurtulma imkanı bulamayacakları bir hesap sorma zamanı öngörülmüştür. İşte sana bir yığın kent/medeniyet. Zulme saptıklarında onları helak ettik. Onları helak etmek için de bir süre belirlemiştik." (Kehf: 58-59) *"Biz seni, bütün insanlara bir müjdeci ve uyarıcı olarak gönderdik, başka değil. Ama insanların çokları bilmiyorlar. Diyorlar: "Doğru sözlülerseniz, bu tehdit ne zaman?" De ki: "Size bir gün vaat edilmiştir; ondan ne bir saat geri kalabilirsiniz, ne de ileri geçebilirsiniz."* (Sebe: 28-30)[6]

İnsanlığın yazgısı ve kıyamet günü, "din" tarafından belirlendiğinde, ve bu da aslında hiç de gizemli olmayan bir bilinmezlik kozasına sarmalandığında ortaya daha önce de söz ettiğimiz gibi ilahi güçler -ve tabii ki onların yeryüzündeki temsilcileri- tarafından korunan bir "ideoloji" çıkacaktır. Bu ideolojik yapı daha başlangıçta bile doğanın döngüleri ile insan yaşamının doğum, ölüm, ergenlik vs. döngülerini bağdaştırıp doğrudan insan vücuduna müdahale etme hakkını kazanmamış mıdır? Böylece daha başlangıçta insanın gerek doğadan gördüklerine gerekse kendi bedeninde oluşan değişikliklerle yorumladıklarına bağlı olarak sahip olduğu-olabildiği zaman kavramına neredeyse el konulmuş olmaktadır. İnsanın zamana sahip çıkmasının ve onun hakkında doğal olarak bilgi sahibi olmasının ve onu kullanma hakkını kendisinde görmesinin, özgürleşmeye yönelik en önemli adımlardan biri olduğunu kuşkusuz egemenler ilk başlarda keşfetmişlerdir. Egemenliğin en önemli dayanağı bilginin gaspında yatar. Daha önce de örnekledik; bu bilgi insanları bin yıllardır yedi günlük haftaya mahkûm

etmiştir ve kitaplı dinler reddeder gibi gözükseler de insan üzerine egemen olmalarını sağlayan her argümanda olduğu gibi "zaman"a ait olanları da kendilerinden öncekilerden almakta bir sakınca görmemişlerdir. Tek yaptıkları dinlenme ya da ibadet gününün belirlenmesindedir: Yahudiler için cumartesi-sebat, Hıristiyanlar için pazar-güneş günü, Müslümanlar içinse cuma; yine de bu günlerin birbirini izliyor olması anlamlıdır. Ancak yedi günlük bir birim yetersizdir. Altı gün çalışıp bir günü egemen ideolojiye hizmet etmesi istenen insanın üretiminin denetim altına alınması daha uzun zaman birimlerine gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Haftayı adlarını pagan tanrılardan alan aylar izler. Ayların gün uzunluğunun ayın dönümüne uymaması yıl kaygısının bir sonucu mudur? Güneşin dünya etrafında döndüğünün iddia edildiği yüzyıllarda "yıl" sadece feodal beylere ödenecek verginin zamanını belirlemekten başka bir işe yaramıyordu. Tabii bir de ideolojik ritüellerin düzenlenmesini sağlıyordu. Çoğu zaman tartışmalıda olsa, ikisi bir şekilde örtüşüyordu. Çünkü yılın ne zaman başladığı ya da başlayacağı sorusuna kolayca yanıt verilemiyordu. (Zaman ise "din"le başlıyordu: Miladi, Hicri ve Rumi takvimleri anımsayın!) Ancak bu tartışma oldukça akademikti; çünkü senyör-kilise için üreten insanı yılın ne zaman başladığı değil vergisini ne zaman ödeyeceği ilgilendiriyordu ve bu da tıpkı ibadet günü gibi bir zamansal düzeneğe bağlanmış herhangi bir aksiliğe neden olmamak için "otomatikleşmişti." Bu bağlamda egemenlere düşen insanların zamansal kurallara uyup uymadıklarının denetlenmesiydi ve bu da kuşkusuz "zor"la sağlanabilirdi. Zaman böylece zor'un kullanımının hem aracı hem de amacı haline getirildi.

İdeolojik zor o kadar güçlüdür ki, tıpkı Cumartesi gününün tanrısı Satürn gibi, kendi argümanlarını dahi yer! Sorun zamana ait denetimin, içeriğinin değişen zamanla birlikte değişebilecek bir yapıya kavuşturulmasında yatıyordu. Böyle bir yapının sağlamlığı ise otoritenin otoriterliği ile bağlantılıydı. Ve egemenliğin bir kez daha denetim altına alınması gerekiyordu. Zamana ait hukuki yaptırımlar, kilise çanları ya da namaz saatleri, oruç ayları vb. düzenlemelerle sağlamlaştırıldı. Oruç tutmayan ya da namaz

kılmayana verilen cezalar, sıkça örneklerine rastladığımız gibi düzen hukukunun da üzerine çıkarak toplumsallaştırıldı. Bu belki de denetimin en garantili yoluydu. Gelenekler çoğu zaman, insanlığın kapatıldığı en dar hücre olabiliyordu.

Toplumsallaşma-gelenekselleşme beraberinde yeni kavramları taşırken egemen olana zaman üzerine yeni düzenlemeler yapma fırsatını veriyordu. Ortaçağda başlayan "yeni dünya düzeni", kilise ya da din baskısına rağmen gelişen ticaretle birlikte zaman kavramının da yeniden ele alınmasını zorunlu kıldı. Matematik ve astronomi bilimindeki gelişmeler artık din adamlarından çok tüccarların işine yarıyordu. Yalnızca tüccarlara özgü bir eylem olan uzun seyahatlerde oruç tutmanın ya da namaz kılmanın zorunlu görülmemesi ideolojinin faydacı yanı için çok bilinen bir örnektir. Böylece zaman baskısı daha başından beri, kurulu düzenin sahipleri ya da onu besleyenler için değil, düzenin köleleri-sömürdükleri için kullanılan gerektiğinde şartlara göre düzenlenebilen bir unsur olageldi. Örneğin şehir kapıları belirlenen saatler dışında yalnızca bu yeni sınıf için açılıyordu. Ve kentler içine bir şekilde hapsedilen emekçilerin zamanları saat karşılığı satın alınıyordu. Saat köleliğin bir göstergesiydi ve çalışma saatleri de tıpkı çalışılan saat karşılığı ödenecek ücret gibi egemenler tarafından belirleniyordu. Liberalizm beden özgürlüğüyle birlikte bu bedenin satın alınabilme özgürlüğünü de yeni sınıfa armağan ederek retorik olarak köleliğe son vermemiş miydi?

İş ve zaman kavramlarının bu şekilde fetişleştirilmeye başlanması yeni bir gücün ve yabancılaşmanın oluşmasının önemli bir dönemecini oluşturdu. Öyle ki çalışma ya da üretim gerekli olduğunda zamana ait tüm dinsel söylemler yok sayılabiliyor kralın-kilisenin ya da çoklukla burjuvanın dedikleri kural haline geliyordu. Bu kurallar doğal olarak tarihin yeniden yazılması ve zaman kavramının da restorasyonu anlamını taşıyordu. Çalışma kutsallaştırılırken "kıyamet" erteleniyor ya da yeni egemenlerin yeni söylemlerine göre takvimler düzenleniyordu. Örneğin "Mali Yılbaşı" adı altında devlet soygununun realizasyonu bu yüzyıllarda yazılı hukuk haline dönüştürüldü. Belirlenmesinde ise artık kraldan çok

burjuvanın dediği oluyordu. Bununla birlikte kral da, geçen zamanla birlikte burjuvaziye destek sunacak manevi gücünü, nitelik ve nicelik olarak çok şey kaybetmiş de olsa korumaya özen gösteriyordu.

Dinlerin ardından, zaman üzerine egemenlik kurma düşüncesini en baskın bir şekilde geliştirenler jakobenler oldu. Eski değerlerin tümüyle reddi gibi devrimci bir düşünceyle yola çıkan jakobenler ilk iş olarak eski olanın en vurucu simgesi din'e yöneldiler Takvimi devrim anayasasının ilan edilmesinden sonra, 22 Ekim 1792'de yeniden başlattılar, kendi milatlarını kendileri belirlediler: I. Devrim Yılı 1 Brumaire.

Zaman kullanma hakkını daha da geliştirerek örnek olsun, ayların isimlerini yeniden belirlediler.(Devrim takviminin Marksist klasikler aracılığıyla bildiğimiz örneğini tekrarlamak istiyorum: 22-23 Ekim'de başlayıp 22-23 Kasım'da sonlanan yılın ikinci ayının adı Brumaire'dır.) Belki de en önemlisi kilisenin yedi günlük haftası on güne çıkartıldı. Eski düzenden kopuşu simgeleyen simgesel olmakla beraber bu çok önemli ayrıntılar "ezilenlerin" ya da devrimlerin gerçek sahiplerinin yaşamında önemli bir olumluluğa yol açmıyordu. On günlük hafta, toplamda çalışma günlerinin sayısının artmasına neden olmuş, burjuva için harcanan emek süresi fazlalaşmıştı. Bundan sonra emekçilerin mücadelesinde zamanın kullanımına ait kavramların önemli bir yeri olacaktır. Haftalık çalışma saatlerinin düzenlenmesi, günlük çalışma saatlerinin kısaltılması vs. Ne var ki, şu an'a kadar zamana ait kavramlar üzerinden yapılan mücadelelerde elde edilen başarılar oldukça görece kalmıştır. Haftalık tatil süresinin iki ya da üç güne çıkarılması ya da günlük çalışma sürelerinin altı ya da sekiz saate indirilmesi, emekçilerin canı pahasına harcanan büyük özverilere rağmen kapitalizmin gelişme sürecine darbe vurabilmiş değildir. Aksine bu gelişmelerin sermaye birikimine olumlu katkı yapabildiği de gözlenmiştir. Doğal olarak zaman üzerinde belirleyici olan -klasik Marksist terminolojiye göre söylersek- altyapıdır. 1917 Sovyet Devrimi'nin de varolan bin bir sorunun arasında zaman gibi oldukça "ayrıksı" bir kavramla uğraşmadığını da söyleyebiliyoruz.

Bunun da diğer birçok şey gibi bir "hata" olduğu düşünülebilir. Öyle düşünüyorum. Sosyalistlerin kendi milatlarına sahip çıkılması isteği kimilerine göre oldukça romantik ve bir o kadar da gereksiz gelebilir. Ancak sosyalizmin zamana müdahalesi ya da zamanın gücü'nü insanlaştırma-toplumsallaştırma çabasını onu diğerinden ayıran en önemli unsurlardan biridir-olmalıdır. Eğer emekçi tıpkı kapitalizmde olduğu gibi günde sekiz saatten haftada kırk sekiz saat çalışmaya zorlanırsa -olağanüstü durumlarda daha da fazla olmak üzere- bu zaman baskısı kurma yolundaki erkin el değiştirdiğinden başka bir anlama gelmez. Bu da, sosyalizm için belki de en tanımlayıcı durum olan, insanın sadece insan için üretecek kadar özgürleşmesini ortadan kaldıracaktır. Sosyalizm hiçbir şeyin fetişe edilmediği bir dünyanın adıysa eğer, kim ve ne için olursa olsun artı-değer üretecek hiçbir çalışmaya bu dünyada yer yoktur. Sosyalizmde artı-değere ayrılan zaman insan'a ya da sanat'a ya da daha öncede söz edildiği gibi tembelliğe olmalıdır. Sosyalist devrimler bunu başaramamıştır, belki de daha doğrusu başaracak kadar zamanları olmamıştır ya da kapitalizmdeki zaman'ın gücü ve baskısı sosyalist dünyaya bu hakkı tanımamıştır.

Kimi zaman haftada kırk sekiz kimi zaman ise günde sekiz saat çalıştığı için yevmiye alan işçi kapitalist üretim tekniklerinin gelişmesi üzerine kimi zamanda belirli bir zaman aralığında ürettiği "iş" üzerinden ücret almaya başladı. Bu zamanın yabancılaştırıcı giderek insanlıktan çıkarıcı gücünün kullanımı için önemli bir aşamayı oluşturur. Unutulmamalıdır Fordist ya da postfordist üretim tekniklerinin "sosyalist" ülkelerde uygulanmadığına dair hiçbir olumlu bilgi yoktur.

20'li 30'lu yıllar dünyanın her bir köşesinde zaman açısından farksız gelip geçerken zaman kavramının insanlaştırılması yönünde çok önemli bir adım atıldı. Bu adımın özünü "zamanın içselleştirilmesi" oluşturuyordu ve en önemli sahibi Einstein'dı. Einstein ile birlikte zaman soyut birer kavram olmaktan çıkarak dördüncü boyut olarak insanda somutlaştı. Zaman'ın evren yasalarıyla, dolayısıyla insanla bağlantılı olduğunun kanıtlanması kuşkusuz dinlerin zamandan gelen güçlerinin kırılmasında önemli iş-

lev üstlendi. Zaman'ın evrenle bağlantılı sonsuzluğunun öğrenilmesi özgürleşmeye doğru büyük bir adımdı. Dünyanın bir uzay-zaman devamlılığı olduğunun anlaşılması "tanrı-allah" kavramlarına büyük bir darbe indirirken, anarşik komünizmin önünde parlak bir yolun daha açılmasını sağlıyordu. Çünkü artık zamanın hiç bir gücü kalmamıştı ve o artık, özne insanın ve özne insanlardan oluşan toplulukların ve toplumların ayrılmaz parçasıydı ve hiçbir baskı unsuru içeremezdi, doğası gereği içermemeliydi.

Tekrar parantezi: Bugünkü yaşantımızı zamansal olarak betimlerken fundementalistlerin ve kapitalistlerin zaman simgelerinden kurtulmak için kendi "miladımızı" belirlemek zorundayız. Çeşitli öneriler olabilir; Komünist Manifesto'nun yayınlanmasını (1848) ya da Kapital'in yayımının başlamasını (1867), 1871 Paris Komünü'nü ya da 1917 Ekim Devrimini "0" yılı olarak almamızda hiç bir sakınca yok yeter ki gelecek yıllarda zamanı güç olarak görmeyen onu baskı aracı olarak kullanmayan ya da insanı özgürleştirmenin yoluna "şartlar gereği" eski düzenlerden miras kalan engelleri çıkartmayan bir dünya kurmanın çabasını gösterelim.)

1. *Kitabı Mukaddes-Eski Ve Yeni Ahit*, Kitabı Mukaddes Şirketi, İstanbul, 1993, s.249
2. *Kitabı Mukaddes*, s.119
3. *Kitabı Mukaddes*, s.74
4. *Kitabı Mukaddes*, s.122-127
5. *Kitabı Mukaddes*, s.29
6. *Kur'an-ı Kerim* Meali-Türkçe Çeviri/Yaşar Nuri Öztürk, Hürriyet yy., İstanbul, 1994, s.273, 397

II. BÖLÜM

"YENİ" BİR DEMOKRASİ TANIMININ OLUŞTURULMASINI SAĞLAYACAK "YENİ" KAVRAMLAR NELER OLMALIDIR !

-demokrasi tanımı üzerine bir deneme-

Çoğu zaman, sosyolojik olgulara ait tanımların ona uzaktan bakılarak yapıldığını düşünüyorum. Bu bakışın, olguyu tanımlama işine soyunanlara kolaylık sağladığı muhakkak, en azından kavrama ait alabildiğine soyutlamaya olanak sağlıyor ve bu bakışla yapılan tanımlama, tanımlama sürecinden aldığı güçle kavram üzerinden egemenlik oluşturmanın başat bir aracı durumuna gelebiliyor.

Bazı kavramlar, bu "uzaktan bakış" yerleştikçe ya da bu bakış, temelleri tanımlama aşamasında atılan soyut egemenlik ilişkisi üzerinden zamana yayıldıkça, o kavramın-tanımın nitelediği ile insan arasında bir "ayrılık" ya da uzaklık oluşuyor. İnsanın yarattığı ya da insana ait olması gereken bir duruma dair tanımlamaların, insandan öte, giderek ya da kimi zamanlarda da insanın karşısında olabilmesinin nedenlerinden en önemlisini kanımca bu süreç oluşturuyor. Tıpkı "demokrasi" gibi...!

Ya da tıpkı, üreticinin ürettiğine ve giderek emeğine yabancılaşması gibi, insana ait olan bir "şey" insanın dışında bir olguya dönüşebiliyor.

Bir kavramın insan üzerinde egemenleşmesi ve ardından kavramı oluşturan -ya da oluşturduğuna inanılan- "özgürlük" gibi argümanların, insanın özgürlüğünü kısıtlayacak bir yapının temel aracı olarak gösterilmesi kavramsal yabancılaşmanın örneğini oluşturur. Burada artık ikili bir yapı ortaya çıkmıştır ve bu yapı emeğe-üretime yönelik yabancılaşmadakinin, meta yabancılaşma-

sının neredeyse birebir benzeridir. Bir tarafta özgürlük, eşitlik vb. doğal olanı kavramlaştıran insan(lık) diğer tarafta bu kavramın insana karşı kullanıcıları vardır. Demokrasi kavramının yabancılaşması insanlık için özgürlüğün soyut bir olguya indirgenmesini ifade ederken, "diğerleri" için bu yabancılaşmanın tanımladığı, onun gerçekliğinin dışlanması ve sadece gereksinimlere uygun tanımlanma ve gereksinimlere uygun kullanımdır. Ve "demokrasi" kavramının tarihi bu yabancılaşmayla koşut gelişir. Sınıflı toplumlar oluştuğu andan itibaren, demokraside, benzer diğer kavramlar gibi egemenlik ilişkilerinin özüne zarar vermeyecek şekilde tanımlanacaktır. Öyle ki tanım, kimi zamanlarda, insanlığın en büyük düşmanı "devletin" başlıca dayanağı olabilecektir. Örneğin özgürlüğün ve eşitliğin ve benzeri insana ait değerlerin engellenemez ihtirasa yol açabileceğini bu nedenle devletin zorunluluğunu ileri süren Spinoza, güçlü devletin yeni mülkiyet ilişkilerinde demokrasiyi hangi çerçevede kullanacağının da işaretini veriyordu. Öncellerinden Aristo ise, "çoğunluğun yasalar çerçevesinde kurduğu yönetimin yozlaşmış şekli" olarak demokrasiyi tanımlarken, köleleri ve yurttaş olmayanları daha baştan dışlıyor ve yabancılaştırıcı tanımında yasa ve yönetim gibi, bu olguyu destekleyen iki kavramı belirliyordu. Böylece neredeyse daha ilk tanımcıdan itibaren "özgürlük" ve "eşitlik", insanın onu yeniden kazanması için mücadele vermesi gereken iki alan olarak ortaya çıkıyordu.

Sınırlayıcı tanımlar demokraside bireylerin neye haklarının olup neye olmadığını karar verecek bir gelişme gösterirken, "eskiyen" kavramlar olarak özgürlüğün ve eşitliğin kapsadığı alanları ya da sınırlarını, mülkiyet ilişkisi belirliyordu ve bu ilişki, bireysel zor alım mülkiyetten tanrısal mülkiyete, devlete kadar uzanabiliyordu. Dolayısıyla özgür olması gerekenler için özgürlük bir gereklilikti, ancak eşitlik bir huzursuzluk kaynağı olarak özgür olmaları gerekenlerin zararına sonuçlara yol açabilirdi. Hobbes'tan Rousseau'ya kadar tüm liberaller özgürlüğü deforme ederek eskitirken eşitliği yok sayma, ardından da sınırlı bir inayete dönüştürme yarışına girdiler. Bu gelişim bugünün "neo liberal demokrasi" tanımlarının da temelini oluşturmaktadır. Ve tüm demokrasi ta-

nımları bu bağlamda eşitsizliği mutlak kılacak şekilde bireyciliği ön plana çıkarmakta hiçbir sakınca görmemektedirler. Öyle ki bu eşitsizlik, demokrasinin varlığının birebir koşulu durumuna da gelebilmektedir. Birey bu haliyle toplumdan ayrı düşünülemezken, bireycilik her zaman toplumun önündedir. Buradaki maniplasyon, bireyciliğin toplum yararına olduğu şeklindeki müdahaleyi içerir. Özgürlük, böylece, "toplum için öncelikle bireysel yarar" ilkesi üzerinden bireysel özgürlüğün "sınıfsal" yorumuna bağımlılığa indirgenmiş olmaktadır. Bireyin bu şekliyle toplumun önüne geçişi ile, eşitsizliğin eşitlik olarak da adlandırılması, sınıf "teorisyenlerinin" başlıca görevlerinden biri olmuştur. Yeni oluşmuş bu şekliyle de eşitlik ancak "özgür" bireylerin oluşturduğu yasalarla sınırı çizilebilen bir eşitliktir. Herkes bu yasanın önünde eşittir (!) ya da herkesin eşit oy hakkı vardır vs... Tanımlar eğer bir egemenliği ya da bir erki, adını koyarsak: devleti gösteriyorsa, demokrasinin, "egemenliğin halk tarafından kullanılması" olarak tanımlanmasında hiç bir sakınca yoktur. Sorun yalnızca egemenliğe ait argümanların tartışılmaması şeklinde kendisini ortaya koyar. Ve bir kereliğine bile olsa, herhangi bir erk şekli demokrasi adına da olsa (!) kabul edildikten sonra insana ait değerleri tümüyle dışladığını kabul ettiğim erk, devlet, lider, temsil, ussal birey, denetim, güçlü bürokrasi, yönetici,vs. kavramları demokrasi ölçütleri içinde olumlamak ya da onları meşru kılmak olanaklı hale gelebilecektir. Artık demokrasi, iktidarı eline geçirenlerin, var olan koşulları ve erkin kendi döngüsünü sağlayacak hedeflerin olumlanmasını sağlayacak bir araçtır. Demokrasi, erkin "özgürlük" bildirgelerini dolduran yaldızlı bir sözcük ya da "teneke kafalılar" (think-thank) tarafından üretilen sınırlı ve kısıtlayıcı bir alanın ifadesi oldukça insandan uzaklaşacaktır. Bu haliyle de mülkiyetin -kimi zaman ona "ulusal bütünlük" ya da "devletin yüksek çıkarı" vs.de denebilir- başlıca koruyucularından biri olacaktır.

Demokrasi -hernekadar eşitliği ve özgürlüğü içerse de- kutsal bir mesaj olarak değerlendirilmesi, kavrama yönelik sınıfsal aidiyeti olan bir müdahaleyi içermektedir. Bu yaklaşım daha önce söz ettiğimiz gibi, demokrasinin insan için sınırını alabildiğine daral-

tırken, diğer taraftan mülkiyete ilişkin koruyucu işlevini bir o kadar genişletmektedir. Bu "demokrasinin" bir kavram olmanın ötesine geçip bu ilişkiler ortamında bir örgüt olma özelliğini kazanmasını da gösterir. Ve bu örgüt -ve bu şekliyle bu kavram- doğası gereği totaliterdir.

Çok bilinen bir yaklaşımdır: başkasının özgürlüğünün başladığı yerde benim özgürlüğümün biteceği..! İşte başkası ve benim adıma özgürlüğün bu şekilde sınırlanması ya da benim özgürlüğümün biteceği noktanın bir başkasınınkinin başlayacağı nokta olması ya da özgürlüklerin eşit olmaması andığımız totaliterliği algılanabilir olmaktan uzaklaştırmakta ve bu yaklaşımlarla bu kavramı insanlık için alabildiğine tehlikeli bir şekle büründürmektedir.

"Yeni" bir demokrasi tanımlamasının yapılması için onun, bireycilikten uzaklaşması gerekliliği öncelikli bir yaklaşım olarak kendisini göstermektedir. Toplum ve birey ilişkilerinin "yeniden" düzenlenmesi, demokrasi tanımının, insana dönüşüm sürecinin de başlangıcını oluşturacaktır. Bu süreçte temel belirleyici ise, eşitliğin, herhangi bir erk tarafından sınırlandırılmayan ve sınırlandırılamayacak olan mutlak eşitliğin varlığı olmalıdır. Böylece "örgüt" olma özelliği liberal demokrasiden alınarak doğrudan bir organizma olarak da tanımlayabileceğimiz topluma yeniden verilmiş olacaktır. Ekonomik eşitlik ve özgürlükle, siyasal eşitlik ve özgürlük birlikte tamamlanabilen, parçasız bir bütün olarak ele alınmalıdır. Marksizmin demokrasiye genel yaklaşımında ana eksen de bu şekilde ifade edilebilir. Ve bu bütünlük ilkesi yukarda saydığımız, seçim, lider, yönetim gibi yabancılaştırıcı olguları gereksiz kılıp yok edebilecek potansiyeli de içermektedir. Ancak bu potansiyel bir erk olarak sınıfı ortadan kaldıracak gücüde içermek zorundadır. Eski kavramlarla yeniden demokrasi tanımı yapılabilmesinin aracı bu güçtür. Çünkü "demokrasi" herhangi bir sınıf adına tanımlanamaz olmak zorundadır.

Marksizm'de demokrasi, tüm araçlarıyla birlikte "komünistler tarafından örgütlenmiş" halk içindir. Ancak, bir taraftan olageldi-

ği şekliyle diğer taraftan sonrasında görüldüğü gibi, demokrasinin birçok tanımında da kendisine yer bulan araçlar dar-geniş anlamlarıyla mülkiyetin korunmasına hizmet etmiş ve bu şekliyle de temel ilkeyi, eşitliği, zedelemiş ya da yok saymıştır. Dolayısıyla demokrasinin temel araçları onun "yeniden kazanılmış" tanımının önceki haline dönmesini sağlayacak kadar özgür olmamak zorundadır! Bu, literatüre "diktatörlüğün" yeni biçimiyle girmesine yol açar. Ve bu "diktatörlük" demokrasinin temel kavramlarına onun birçok argümanını yok sayarak sahip çıkar. Buna zorunludur çünkü örgütlenmiş demokrasi (=devlet?) , en başta ona ait tanımın bile insan karşısında kullanılmasının göstergesidir. Diğer taraftan Marksizm'de tanım, yeni, ancak kendisini yok etmek üzere örgütlenmiş bir devletin (=demokrasinin?) var olduğu sürece korunmaya alınmıştır. Demokrasiyi yeniden tanımlamak yerine onu içselleştirecek yapının oluşması esastır. Lenin'in tanımlamasıyla "demokrasi, azınlığın çoğunluğa boyun eğmesini kabul eden, tanıyan bir devlettir" ve onunla birlikte yok olmaya da mahkûmdur. Çünkü sınıfsal baskının aracı olan devlet -ve bir devlet çeşidi olarak tanımlanan demokrasi- bu bağlamda özgürlüğü içermez, özgürlük gündeme geldiğinde devletin -ya da demokrasinin- varlığı sona erecektir. Aynı durum "eşitlik" içinde söz konusudur ve gerçek bir eşitliğin var olması, sömürünün ve bu sömürünün göstergesi sınıfların ve bu sınıfların erk aracı devletin -ve bir devlet çeşidi olarak demokrasinin- yok olmasıyla olanaklı hale gelebilecektir.

Marksizm, demokrasiyi "özgürlük" ve "eşitlik" gibi iki "yeni" kavramla yeniden tanımlamaya çalışırken, onun bu temel iki kavramdan uzaklaşarak, devlet biçimi olması üzerinde durmuş ve "gerçek özgürlük" ile "gerçek eşitliğin" devletin yok olması ve dolayısıyla bir devlet biçimi olarak değerlendirdikleri demokrasinin de ortadan kalkmasıyla yeniden kazanılabileceğini tartışmıştır. Bu en azından tanımlama alanında bir kapının yeniden açılması anlamına da gelmektedir.

Demokrasi var olduğunda demokrasi kavramı ortadan kalkacaktır. Tıpkı insanları köleleştiren diğer birçok kavram gibi... O halde yeni tanımımız demokrasiyi tanımlamamıza gerek kalmaya-

cak ya da onu ortadan kaldıracak demokrasinin varlığı üzerine olmalıdır ve böylesine bir tanıma ulaşırken elimizdeki iki temel "yeni" kavram özgürlük ve eşitlik olmalıdır.

Özgürlük ve eşitlik; Kuşkusuz bu iki kavramı bir kez daha tanımlanmak zorundayız. (Ve ikisine birden sahip çıkmak zorundayız.)

Özgürlüğün sonsuza dek genişleyen sonsuz ölçekteki evren gibi olması gerektiğini düşünüyorum. Ancak bu genişliğin tüm insanları ve tüm insanlığı kapsamasının toplum için bireysel sorumluluk alanlarımızı belirlediği düşünülebilir. Bu şekliyle özgürlük, özgür bireylerden oluşan toplumun içindeki sınırsız hareket alanının da adı olabilir. Her ne kadar ütopya gibi gözükse de bir tür "sorumlulukların farkına varma" durumu olarak da tanımlanabilir. Bu şekilde özgürlük hiçbir mülkiyet ilişkisi tarafından herhangi bir yasayla ya da ne şekilde olursa olsun kısıtlanamaz özellikler içerir. Özgürlüğü belirleyen olmazsa olmaz koşullardan biri, erke dayalı ya da herhangi bir erk şekli tarafından konulmuş bir yasanın olmamasıdır. İnsana dayalı bir erkin yasasının olmayışı özgürlüğün ikinci koşulunun yerine gelmesinin yolunu açar ki bu, doğanın bir parçası olarak doğaya ait yasalara uymaktır. Bir erk aracı haline dönüşmediği sürece doğa ile mücadelede bu bağlamda özgürlük olarak değerlendirilebilir. Özgürlüğün üçüncü bir koşulu onun ancak kolektif var olabileceğidir. Yalnız insan özgür olamaz. Birey için özgürlük, bir diğeri tarafından -onun içinde aynı koşullar var olmak kaydıyla- ve toplum tarafından karşılıklı tanımlandığı şekliyle var olmak durumundadır. Daha öncede söz ettiğimiz gibi bu tanıma sınır içermez ve bir diğeri tarafından kısıtlanamaz, sınırlanamaz, kuşkusuz bu kısıtlanamazlığı kolektiflik sağlar, insan toplumun ortak çalışmasının bir ürünü olarak ancak özgür olabilecektir. Bir diğerinin özgürlüğü benim için bir sınır değil, özgürlüğümün koşuludur. Bu kanımca, özgürlüğün sonsuzluğunu tanımlar. Bu sonsuzluk için de insan kendisini "yasa"ile dışlayacak her erke karşı mücadele ederek özgürlük alanını da tanımsal olarak genişletme özgürlüğüne sahiptir. Ve bu argümanlarla tanımlanacağı-kavramlaştırılacağı şekliyle özgürlük toplumsallığın koşuludur.

Özgürlüğün var olabilmesinin koşulu herkesin ona ve var olan, yaratılan ve yaratılacak her şeye eşit olarak sahip olabilmesinde yatar. Salt bu anlamıyla bile eşitlik insanlığın mutlak-doğal yasası olmak zorundadır. Eşitlik "yeni" tanımlamamıza göre kolektifliğin özgürlüğe açtığı alanın ana eksenidir. Çünkü kolektif özgürlük, koşulsuz-sınırsız ortak iradenin varlığında genişlerken bireysel özgürlük ve bireysel iradede eşitliği sağlayarak kendisini var edebilecektir. Bu durum, eşitlik üzerine yanılsamalar yaratan demokrasi uygulamalarının başlıca nedeni olarak görülebilir. "Oy verme" eşitliği, vergilerde "eşit" oranlar, "adalet" önünde eşitlik vs. yaklaşımlar aslında eşitlik kavramının insandan uzaklaştırılmasına aracılık etmekten ve var olan ve her an derinleşen eşitsizliği gizlemekten öte hiç bir anlam taşımazlar. Erk adına yöneten varsa eşitlik yoktur, vergi mülkiyeti koruyorsa eşitlik yoktur, erk adına yasa koyuluyorsa eşitlik yoktur vs... Ya da doğrudan bir soru sorarak devam edelim: adı isterse demokrasi olsun, herhangi bir şekilde sömürünün olduğu yerde eşitlikten söz edilebilir mi? Kuşkusuz edilemez, ne var ki sınıfa dayalı demokrasi tanımları eşitsizlik üzerinden sömürünün devamını ussallaştırma ötesinde de bir işlev görmezler. Bu ussallaştırma, diğer taraftan, özgürlüğü yok etme sürecinin bir parçasını oluşturur. Eşit özgürlük ya da özgürlükte eşitlik gibi bir kavramsal dejenerasyon, eşitlik ve özgürlüğün yerini alarak köleliliği değişen şekillerde ve her defasında yeniden başlatır. Ve demokrasinin tanımlayıcıları eşit özgürlük gibi köleleştirici bir yaklaşımdan yola çıkarak "insanların eşit yaratılışta olmadıkları" gibi bir savla kendilerini savunmaya çalışırlar. Tam eşitlik ortamı sağlanmadan insanların eşit yaratılışta olup olmadıklarına karar vermek olanaklı mıdır? Yanıtımız en azından her insanın eşit değerde olduğunu kabul etmekle başlamalıdır. Kuşkusuz aynılıkla eşitlik aynı şeyler değildir. (Burada ayrıca üzerinde tartışılması gereken bir diğer kavram da akıl/zeka olmalıdır. Zeka ölçülebilir ya da sınıflanabilir bir olgu mudur? Sorusunun yanıtı öncelikle ve dikkatle verilmelidir. Zekanın ölçümlenmesi sınıflanması veya derecelendirilmesinin bir erk yaratıcı unsur olarak, eşitlik tartışmalarının daha en baştan egemenlerin sa-

hasında yapıldığı anlamına gelir ki bu da eşitlik kavramını hiçleştiren bir unsur olarak karşımıza çıkabilir. Bu nedenle zeka tartışmalarına görecelilik ve onun toplumsallığı/sosyalliği noktasında başlamak zorunludur.) Ve bizim bu bağlamda eşitlikten kast ettiğimiz ekonomik, toplumsal ve siyasal eşitlik olmalıdır, hiçbir kimsenin diğeri üstüne herhangi bir nedenle tahakküm kurmadığı kuramayacağı bir eşitlik.

Özetle en doğal haliyle eşitlik ve özgürlükten söz ediyoruz. Ve bu şekliyle bu kavramları "yeniden" ele alarak demokrasinin "yeniden" tanımlanması gerektiğini düşünüyorum. Örneğin sınırsız bir özgürlükle sınırsız ve koşulsuz bir eşitliğin var olduğu bir dünyanın -ya da bir kurgunun- adı "demokrasi" olabilir mi? Ya da böyle bir dünyada demokrasi ya da benzeri "şeylere" veya kavramlara gereksinim duyulacak mı?

***

Metin için dipnot:demokrasiyi tanımlamaya çalışan bir çok kitap, özellikle ders kitapları daha ilk satırlarda "demos" ve "kratos" sözcüklerini yan yana getirerek uzun uzadıya "halkın kumanda etme yetkisini" ele geçirme yollarını anlatmaya çalışırlar. Bu okumada, daha ilk satırdan itibaren aslında demokrasiye gereksinimimiz olmadığı ya da onun hemen ortadan kaldırılmasını düşünmemek için hiç bir geçerli nedene sahip olamayız. "Kumanda etmek" ya da "yönetmek" olgusunu daha baştan tanıma yerleştiren ve "olmazsa olmaz" tanımlar silsilesi böylece bir birini takip eder gider. Bu silsilede belirleyici olan erk kavramının bölümleştirilmesidir. Yönetenin elinde olan bu erkin yasama ve yürütme adına dengelenmesinin demokrasinin ölçülebilirliğini de ortaya çıkaracağı düşünülür. Bu tanım kısıtlayıcılığı içinde tartışılmaya başlanıldığı andan itibaren daha baştan kaybetmişliğimizi kabullenip onu onarmanın yollarını arıyor olacağımızı tescil etmiş olmuyor muyuz? Hele ki yürütme ve yasamanın dengelenmesinin ancak güçlü hükmedenler tarafından sağlanacağını ve hükmedenin güçlü olmasının koşulunun da halkın yaygın desteği olduğunu söylediğimiz anda hızla zaman tüneline girip Nazi Almanya'sına ya da Se-

zarlar Roma'sına dönmüş olmakla kalmayız aynı zamanda bu kabulleniş 21.yüzyılda köleliği kayıtsız şartsız kabul etmek anlamına da geleceği için insan'a bir kez daha ihanet etmiş oluruz. Kuşkusuz "güçlü hükmedeni" savunan tüm "demokrasiciler" liberalizmin potansiyel bağlaşığı faşizmi de onaylamış ve onu da tıpkı diğerleri gibi kabullenmiş oluyorlar. Sorun liberalizmin argümanları ile oyalanmak ya da sınıfsız ve erksiz-hükmedensiz bir toplum arasında tercih yapmaktan geçiyor. Kuşkusuz bu kadar basit. Tersi durumda demokrasinin örnek olsun "halkın seçimlerle sınırları belirlenen siyasi partiler tarafından yönetilmesi" olduğunu söyleyebiliriz. Böylesine bir tanımın her kelimesinin bir egemenlik kurumunu tanımladığını ve bu egemenliğin altyapı ilişkilerinden ya da "sınıf"tan bağımsız olmadığı-olamayacağı açıktır. Bu sularda gezinen en "aydınlanmacı" yazarlar bile insanlığın temel hedefi olan "eşitliği" demokrasi bağlamında tanımlarken onu, yasal eşitlik, toplumsal eşitlik, siyasi eşitlik vb. bölümlemeler veya indirgemelerle -dikkat edilirse, bir kez daha her bir alanın egemenlik ilişkisine dayandığı ve hükmedeni onayladığı görülür- bilerek ya da "bilmeyerek" eşitliği özünden uzaklaştırmışlardır. "Egemenliğin halka ait olması" ya da "halkın halk tarafından yönetilmesi" gibi tanımlamalarda da "halk" soyutlaması sınıfı köreltici sınıf mücadelesini törpüleyici olarak kullanılmaktadır. Böylece egemenliği kullanacak olan "halk" ya her şeyi tüm toplumsal katmanları, toplumu ve tüm bireyleri içermekte veya hiçbirisini içermeyebilmektedir. Bu iki nokta arasında nerede durulacağına ise "egemen" tarafından halk adına karar verilecektir! Bunun sonucunda demokrasi "katılımın niteliği ve niceliği" kavramlarıyla tanımlanmaya başlanır olmuştur. Sorun, "halkın" egemenliğin kullanımına "belirlenmiş" şekilde katılması ve bundan sonrasına katılımının şekline göre -örneğin bir dahaki seçime kadar- karışmamasıdır. (Kimin katılacağına da egemenler karar vermektedir!) Böylece yönetim meşrulaştırılmış olacak ve "yönetenlerin tarihi ya da esenliği için önemli bir sorun ortadan kalkmış olacaktır. Son günlerde, bizler için hiç nedensiz yere yönetenler ve bir kısım güdülenler için çok anlamlı olarak yeniden gündeme getirilen siyaset bilimci -her

ne demekse- Lipset demokrasiyi "hükümet eden görevlilerin değişimi için anayasal olanak sağlayan sistem" olarak tanımlarken kalıcılığı için uğraşılan bir özlemi tanımlıyordu. Hükümet taşeron, anayasa ise taşeronluk sözleşmesi olacak ve bu durum halk tarafından meşrulaştırılacaktır. Halk da -erk tarafından tanımlandığı şekliyle- tepkisi ya da tepkisizliği ölçüsünde sanki gökten yere inen bir takım ödüllerle ödüllendirilecektir. Onlar erkin bir lütfudur. Örneğin, demokrasi, halka düşünce özgürlüğünü verecektir, siyasal muhalefet yapma hakkını -eğer şartlar uygunsa ya da bu hak devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünü zedelemiyorsa- verecektir, vs... (Muhalefet sorumluluk ister!) Halk ise aldıklarına karşın temsilcilerine güven duymalı, demokratik bir oto kontrol geliştirmeli, bürokrasiyi ve lideri korumalıdır. (Schumpeter/bir başka siyaset bilimci!) Tanımı, yan kavramlarla geliştirme, onun yabancılaşmasını derinleştirmekten başka bir işe yaramaz ve bu yabancılaşma durumu derinleştikçe az önce söz ettiğimiz "ölçülebilirlik" olgusu işin içine girer. Örneğin kimi yazarlar için "ulusal birliğin gerçekleşmesi, toplumun kendi gücüne inancı olması" ya da -aynı ölçümde yer almak kaydıyla- "bağımsız yargı, yürütmenin denetlenmesi, kurumsallaşmış laiklik" demokrasi skalsının unsurları olabilmektedir. Bu ve benzeri "demokrasi ölçümlerinde" "mülkiyet hakkından rüşvetin olmamasına" "dış denetimden muhalefetin güçlülüğüne" dek minimalize ölçümlere yer vardır. Eşitsizlik ise ancak ekonomik alanda kabul edilebilir!(Gastill) Her geçen gün getirilen yeni ölçümlerle zaten oldukça güdük ve ancak egemenin olan demokrasi kavramının yerini "demokratikleşme süreci" kavramı almaktadır. Böylece, egemen tarafından tanımlandığı şekliyle bile demokrasi insanın uzağına itelenebilmekte ve ona ulaşmak için bir süreç tanımlar dünyasına sokulmaktadır. Öyle ki bu sürecin bileşenlerini belirleyen demokrasiyi tanımlayan egemen olmakta ve egemen bu süreci sonsuza değin uzatabilme hakkını yeni argümanlar yaratarak eline geçirmektedir. Ulaşılmazlık fetişizasyondur. Bunun sonucunda da demokrasi için mücadele imparatorluk arenasındaki köleler gibi aslanlarla dövüşmeye benzer. Asıl sorun demokrasiye gereksinimi-

miz olup olmadığı değil onu ve tıpkı onun olduğu gibi kavramların erk tarafından belirlendiği düzenlerin yıkılmasıdır. Unutulmamalıdır ki başkası tarafından anlamı belirlenmiş kavramlar için başkası tarafından sınırları çizilmiş alanlarda mücadele etmek en başından yenilgiyi kabullenmek anlamını taşır.

"ÜTOPİK" (OLMAYAN) BİR YÖNETİM(SİZLİK) MODELİ OLARAK KENT-KOMÜNLERİ/KOMÜNLER

(kısa tarih denemesi)

"İnsanoğlunun bütün aydın dostları önümüzdeki uğurlu sürece, politik hükümetin çözülüşüne, sevinçle bakmalıdır. Çünkü bu vahşi makine insanoğlunun şimdiye kadarki bütün fesatlıklarının tek daimi sebebi olmuştur, bu çalışmanın birçok aşamasında gördüğümüz gibi, özünde kötülüğün değişik türlerini barındırır ve kesin imhasından başka çözüm yoktur"

William Godwin

I- Yönetme ve Yönetilme

Yabancılaşma, insanla ona ait olanların uzaklaşması olarak da tanımlanabilir. Bir erk eylemi olarak "yabancılaştırma" ise, aynı yaklaşımla devam edersek, bu uzaklaşma eyleminin iktidar tarafından organizasyonu olarak tanımlanır. Niteliği ya da niceliği her ne olursa olsun -isterse potansiyel bir iktidar olma durumundan bahsedilsin- insansal değerlerin hiçe sayılması anlamında iktidarın varlığı yabancılaşmanın en net görüntüsünü ortaya çıkarır. Bu, neredeyse binlerce yıllık tarih kadar eski bir görüntüdür. Ancak onun "eskiliği" insanlık tarihi kadar da değildir kuşkusuz.

İktidar kurumlaşmış bir güç olarak devletle tanımlanabilir. Devletin varlığı ise onun varlığını tanıyan giderek onu mutlaklaştıran edilgen yığınların varlığına bağlıdır. Bu mutlak olma durumunun ise iktidar sahiplerince korunması gerekir. Bu aynı zamanda, ideolojiden zor'a dek uzanan bir evrenin tanımlanması demektir. Zor birçok şeyi açıklar bir şey hariç: insanların-insanlığın zor'a kayıtsız şartsız boyun eğmesini. Bu da ideolojinin gücü ile doğru

orantılıdır. İdeoloji edilgen yönetilenlerin zor'u tanıması oranında güçlüdür çünkü... Bu zor erk sahibine itaat talep etme hakkını verir. Onun belki de tek zorunluluğu budur! Ve bu "zorunluluk" gittikçe büyüyen bir şekilde hükmetme yetkisinin sınırlarının genişlemesine yol açar. Kuşkusuz hükmeden insanın-sınıfın psikolojisini anlamak kolaydır, artı-değerle birlikte şekillenen ve onu-sahip olduğunu korumaktan kaynaklanan bir arzudur bu. Arzu, güce dönüştüğünde bu "arzu ve güce" sahip olmayanların iktidara boyun eğmesi bir içgüdüye dönüşmüştür artık. Oysa böylesine bir içgüdü insana ait değildir ve bir ahlaki form olarak iktidar tarafından yaratılmıştır.

İktidar, üretim teknolojisi artık-ürün (ya da artık değer) biriktirebilecek kadar gelişmiş "ilkel" topluluklarda bu ürüne el koyacak bir egemenlik unsurunun herhangi bir şekilde oluşmasıyla ortaya çıkmıştır. Bu oluşma süreci, av'da başarılı olan şeflerin, büyüsel-sağaltıcı güçleri olan şamanların, tarımcılar üzerine baskı kuran göçer barbarların ya da bilemediğimiz birçok farklı unsur ya da olayın erk sahibi olduğuna karar verilmesiyle başlamıştır. İşte o andan itibaren *"insanlık tarihinin basit bir hesap hatası -ancak bir o kadar kanlı ve gaddar, ayrıca uzun süreli olan devlet"* ilkel bir şekilde oluşmaya başlamıştır.[1] Devlet, mutlak olarak yönetim hiyerarşisine bağlı ve bu bağlılığından ötürüde organik bir varlıktır. Hiç kuşkusuz onun organikliği, insan üzerinde egemenlik kurması ile de koşut gelişen bir organikliktir.

Ve insanın-insanlığın çöküşünün de ifadesidir.

Devlet ile yönetim olgusunun zorunlu birlikteliği ancak bir diğer unsurla "yönetilenle" olanaklıdır. İktidar, insanı ve insan topluluklarını kontrolünü ele geçirdiği yabancılaşma sürecinde yönetilmeye hazırlar. Hazırlık bir erkin varlığının tartışmasız kabulü ve bu erkin bir yönetici grup ve bu grubu belirleyen-tanımlayan sınıfın onanması ile tamamlanır. Yönetimin niteliği bu sınıfın yapısına bağlı olarak görece değişse bile "yönetim", ister ilkel bir kabilede olsun isterse bir feodalin derebeyliğinde ya da "yeni dünya düzenlerinde" ancak zor'la tanımlanabilecek bir erkin argümanı olacaktır.

Çağımızın "ilkellerinde" olduğu gibi tarih öncesinde de yönetim olgusunun şu anki kadar sorun oluşturmadığını gözlemlemek olanaklıdır. Bu, topluluğun yürütmeye verdiği güçle doğru orantılı olan bir iyilik halidir. Günümüz toplumları kendilerinin artık iyi yönetilmediğini düşündükleri ya da ürünün kıt olmasından sorumlu tuttukları için şeflerini öldüren Fiji ya da Madagaskar'da 20. yüzyıl başlarında yaşamış kabileler kadar şanslı değildir.[2] Ya da 20. yüzyılda tarih çok kısa aralıklarda insanlara, tümüyle bir yönetim şekli olmasına rağmen, insanlığa,19.yüzyıl İrakua'larında olduğu gibi soy veya fratrilerinin,* konfederasyon ya da site yönetimlerinde doğrudan söz sahibi olabilme şansını vermiştir.[3] Diğer taraftan soy-kabile ilişkilerine bağlı olarak gelişen yönetimde söz sahibi olma olgusunun, artı-ürün birikimine bağlı olarak, bazı soyları diğerlerinden daha fazla söz sahibi olmasına da neden olduğunu ve Roma İmparatorluğu'nun bu ilişkiler ağı temelinde yükseldiğini de biliyoruz.[4]

II- Ortaçağ Kentleri

Artı-ürüne el koyan ideolojinin Babil Kulesi dışında bir "mimarisi" olamaz ve bir yönetim modeli olarak bu yapı Roma'dan çok şey öğrenerek günümüze dek ulaşmasını bilmiştir. Burada sorun bu kulenin temelini oluşturanların kulenin temel yapısı hakkında bilgi sahibi olamayacak kadar ya da sırtlarında taşıdıkları bu kuleyi göremeyecek kadar körleştirilmiş olmalarındadır. (Burada bir kez daha anımsanması gereken olgu, bir iktidarın ya da iktidar kurumunun en önemli korunma argümanlarından birini onun fetişizasyonunun oluşturduğudur. Eski çağlarda bu fetişleştirmenin en önemli araçlarından birini mimari oluşturuyordu.)

Bugün gelinen nokta, "insan" açısından, örneğin ilk ya da ortaçağa göre çok daha geridedir. En azından geleneklerle (bunu hukuk olarak da okuyabiliriz) artı-değere el koyan zor arasındaki kesişim çok daha az alanı tanımlar. En azından adalet henüz tümüyle mülkiyetin temeli olma durumuna indirgenememiştir. Eski çağ-

* ***Fratri:*** klanla aşiret arası toplum örgütlenmesi

larda özellikle köy ölçeklerindeki eşit paylaşım ve paylaşım ölçüsündeki yönetim olgusu da adaletini oluşturmak üzere olan zor tarafından gasbedilmemişti.[5] Zor, ortaçağa şatosu ve kilisesi ile geldiğinde bu köy komünlerininde sonu geldi.

Kent olgusu bir yönetim modeli olarak birçok ortaçağ tarihçisi tarafından köy komünlerinin işleri bir modeli olarak ele alınır. Kentin, *"tüm kent halkının katılımıyla oluşan bir genel meclisi, ana belediyesi, seçilmiş yargıçları ve bütün gildiya* ve sokakların sancaklarını çevresinde toplayan ana sancağı vardı. Her kent, öbür kentlerle, onlarla tam eşit birim olarak, ulusal ya da uluslararası birlik anlaşmaları imzalayabilirdi... ticari ilişkiler kent oluşumundan bağımsızdı"*[6] Kentlerin konumunu bu şekilde özetleyen Kropotkin *"insanlık hiçbir zaman ortaçağ kentlerinde olduğu gibi esenlik, gönenç içinde olmadı"* diyerek görüşlerini devam ettirir.[7] Gerçekten de gün geçtikçe daha iyi örgütlenen bir takım oluşumları saymazsak tarih bilgilerimiz, ortaçağ kentlerinin özgürlükler ve yönetsel açıdan günümüzden daha iyi olduğu sonucunu verir. Kropotkin'e göre uygarlığımız *"ortaçağ özgür kentlerinin yarattığı o üstün uygarlığın rahminde yetişmiş bir bebektir"*[8]

Ancak unutulmaması gereken bu özgür kentin ciddi bir potansiyel risk ortamının ürünü olduğu ve içinde doğduğu potansiyel riskleri katlayarak çoğaltan bir dinamiğe sahip olduğu. Kentler bu haliyle feodal parçalanmışlıklardan bütüncül ve doğal olarak çok daha güçlü devlete dönüşümün ara durağı konumundaydılar. Çünkü kent yönetimlerinin görece bağımsızlıkları yönetim erkini elimine edecek unsurları içermekten uzaktı. Bu unsurların başında kilise aracılığıyla kent yönetimine müdahale eden din ile fiefler**in** ticari zoru şövalyelerin silah zoru ile kente sızmayı başaran senyör gelir. Ve bu iki unsur bile ortaçağ özgürlükleri altında, merkezi devlet örgütlenmesin destekleyecek birliklere gitmeleri doğal bir arayıştır ancak benzer arayışın kendi örgütlenmeleri içinde senyör hiyerarşisinin de sorunu olduğu anımsanmalıdır. Değişmez veya model oluşturacak bir yönetim olgusunun idealizasyonu, bu

* ***Gildiya:*** Bir tür esnaf derneği örgütlenmesi
** ***Fief:*** Vassalın çalıştığı derebeyi toprağı

çoklu unsur ortamında kolay değildir. Çağın yönetim unsurlarını bu bağlamda Braudel'le özetledikten sonra devam edelim:

"Kentlerin, modernliğin prototipleri olduğu; ve modern devlet ile ulusal ekonomi doğduğunda da, bunların onların modelleri olduğu; diğer toplumların aleyhine olmak üzere, birikimin ve zenginliğin en mükemmelinden alanları oldukları bilinmektedir... Bu söylendikten sonra, her toplum veya alt-toplum, veya aileden başlamak üzere her toplumsal grup kendi öz hiyerarşisine bağlıdır; merkezi devlet gibi kilise de; yurttaşlar zümresiyle tüccar kent gibi, aslında bir hiyerarşiden ibaret olan feodal toplum da; bir yanda senyör diğer yanda köylüyle senyörlük rejimi gibi. Tutarlı bir bütünsel toplum, diğerlerini zorunlu olarak tahrip etmeden, kendini bütüne dayatmayı başarmış bir hiyerarşi değil midir?"[9]

Aslında ortaçağ kentlerini görece "özgür" yapanda bu çok sayıda toplumsal yapılanmanın -kimileri körelmeye ya da yok olmaya yüz tutsa da- bir arada olmalarıdır. Ancak onları bir model kabul edecek kadarda hoşgörülü olmamamızı gerektiren birçok neden olduğunu tekrar hatırlatmamız gerekir. (Hoşgörümüz, bu toplumların ya da yönetim kurgusunun sınıflardan arındığı ya da onun sınıfsız bir toplum modeli olduğu şeklinde yorumlanmamalıdır. Ortaçağ kent komünlerine ait okumalar yapıldığında, onların, sınıflı toplum oldukları ancak üretime katılan birçok grubun -sınıfın değil- yönetimde eşit derecede söz sahibi oldukları görülecektir.) Ve tekrarlarsak eğer devlet ancak bir erk ile birlikte tanımlanabilir. Güçlenen senyör veya kral bir kiliseye rahip ataması -kilise aynı zamanda toprakların yönetiminde söz sahibiydi- erkin

yoğunlaşmasını gösterirken diğer taraftan din kurumunun tabi olma sürecini de ifade etmektedir. Güçlenen otorite yeni oluşan burjuvalardan-tüccarlardan ibaret kentleri de yönetsel baskısı altında tutmak isteyecektir. Kentlerin ya da kentlerdeki burjuva malının güvenliği güçlü yönetimi zorunlu kılarken, kentlerin görece bağımsız yönetimini zayıflatmaktaydı.[10] Güçlü senyörler ya da kralların öncelikli olarak tüm toprakların yönetimini ellerinde tutması sıçramalı olarak "bağımsız" mülkiyetin denetlenmesinde pay

istenmesi sonucunu doğurdu. Tümüyle ticari bir bağımsızlık ve ticaret alanında yönetim özgürlüğü üzerinden gelişen kentler zamanla bağımsız cemaatlere dönüşüp eğitim, sağlık ve en önemlisi ekonomik düzenlemeleri kent örgütlenmesi içinde bağımsız geliştirmişlerse de, dinsel vakıflar kurmak, kiliseyi-dini korumak ve halkını dış düşmanlara karşı korumak ve iç barışı ve adaleti sağlamak gibi yönetsel ve yargısal temel fiili yükümlülükleri olan kral, kent ölçeğinde daha çok asker gücü ile somutlaşabiliyordu.

"Demek ki devlet yöneticisinin görevi her şeyden önce, istilacıları veya kötüleri yok etmektir. Bu durumda kral veya prens yönetmekten çok savaşmakta, cezalandırmakta, bastırmakta ve sindirmektedir. Böylece anlaşılan yönetim görevi bile yeterince ağırdır."[11] İktidar ancak silah gücü ile doğru orantılı gelişen bir erk oluşturur. Ve bu şekilde iktidarın güçlenmesi -ki bu doğal olarak hukuksal ve siyasal güçlenmeyi de içerir-, korunma dışında bir beklentisi olmayan kent bağımsızlığına müdahale edecek bir potansiyelin oluşmasıyla sonuçlanacaktır. Bunda kentlerin siyasal güç oluşturma yönündeki zayıflıkları da kuşkusuz etkili olmuştur. Katılımcı bir yönetim anlayışının gelişmesine yol açan etkenlerin doğal olarak bir süre sonra "krize" yol açtıkları görülebilir. Kuşkusuz tüm eşit katılım çabalarına rağmen sınıf ve statü farklılıklarının zamanla uyuşmaz artışı, bu siyasi gücün oluşmasının durakla masına ve giderek zayıflayarak ortadan kalkmasına yol açtığı düşünülebilir. Ve yerlerini, sınıf ve statü farklılıklarını etkin -ve zorunlu- bir şekilde koruyan ve varlığı bu farklılıkların korunmasına bağlı siyasi güçler-krallıklar alacaktır.

Diğer taraftan ortaçağ kenti, kendi örgütlenmesi içinde de yeni çatışmaları ortaya çıkaracak dinamikleri barındırmaktadır. Bunun en önemli kısmını krallarla uzlaşmanın kendi yararlarına olduğuna karar veren kent burjuvazisinin bu yaklaşımı oluşturur. Bu başlangıçta hiyerarşinin yatay gözükmesinin de kanımca en önemli nedenidir. Böylece kent yönetimine kilise eksenli eşit katılım ilkesinin yerini niteliksel katılımın almasının da hukuki yolu açılmış olmaktadır.[12] Kral ve papa bu katılımın denetleyicisi oldukları andan itibaren bağımsızlık ya da kişisel özgürlük ortamı-

nın yara almaması kaçınılmazdır. Kuşkusuz buna en çok sevinenler ise, birçok yerel ayaklanmayla kurulmuş köy komünlerinin birleşmesiyle oluşan kent komünlerini denetleme yolunda güç kazanan kilise olmaktadır.[13] *"Kente göç eden köylü orada öncelikle özgürlüğü bulur: ya kente gelip yerleştiği için otomatik olarak özgür olur, çünkü kent toprağı üzerinde bağımlılık yoktur, ya da çevredeki kırsal kesime hükmeden kent kölelerin özgürlüklerine kavuşmasını hızlandırır."*[14] Bireysel bağlılık yemini ile kendisini korumaya çalışan bir sistem için bu yeniliğin büyük bir darbe olacağı kesindir ve bunun yeniden denetlenmesi yeni toplum organizasyonlarının oluşumuna yol açacaktır. Ve tüm bu egemen ilişkiler ağı *"kentlerde toprak mülkiyetini, zenginliği, ekonomik yaşamda egemenliği, belediyenin sağladığı erk yoluyla siyasal yaşamın denetimini elinde bulunduran ve ezilen yeni kitleyi karşısına alan"* yeni seçkinler sınıfının oluşmasına ve kent komünlerindeki görece "bağımsız ve özgür" insanların yeniden köleleşmesine yol açmıştır.[15]

Yeniden Kropotkin'e dönersek, onun, ortaçağ kentlerindeki özgür havayı abartmasını pek de haksız bulamayız. Çünkü ortaçağ kentleri, ilkel topluluklar ve onları izleyen köy komünleri ile kalkışmacı komünlerden sonra, küçük bir coğrafi ölçekte insanın yönetime katılımının önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Ancak bu dönem birçok belirsizlikle dolu olmanın yanında, çok kısa bir zaman aralığını gösterir. Unutulmaması gereken ise çağın "karanlık çağ" olmadığıdır. Tüm sınıflı toplumlarda olduğu gibi, iktidarı ve onun aracı olan yönetimi ele geçirmek için büyük bir mücadele vardır. Bu ortamda kent örgütlenmesi insan için belki de bir anlık soluklanmayı ifade eder. Yeni sınıfların güçlenmesi ise bu soluklanmanın sonudur. Ve Kropotkin'in deyimiyle *"Komünal olmaktan çıkıp kişisel'e dönüşen ticaret sonunda özgür kenti yok etmiştir... insanların düşünce biçimlerinin, dünyayı kavrayışlarının değişmiş olması nedeniyle de kentler yok olmaya yargılıydı."*[16] Söz edilen kişisel ticaret, çeşitli zanaatçıların bağımsız örgütlendiği ve ticari ilişkileri diğer zanaatçı gruplar ya da kentlerle bu örgütlenme kapsamında yürüttüğü ortamın kişiselliğe dönüşmesini ya da ortaklaşa ticaretten doğan zenginliğin bireyin elinde toplanmasını

tanımlarken, düşünce biçiminin değişmesi ise bu zenginleşmeye karşılık gelen yoksullun kontrol altında tutulması için ideolojik otoriteye gereksinim duyulması tanımlar. Özgür girişim, özgür uzlaşma ve gönüllü birlik Kropotkin'e göre ortaçağ federalist kentinin temelini oluşturur[17] ve bunlar kuşkusuz eşitsiz gelişme ile ortadan kalkmaya mahkum toplumsal olgulardır.

"Kentlerin bağımsızlıklarını yok etmek, zengin ticaret ve zanaatçı birliklerini soyup soğana çevirmek; kentlerin yürüttüğü bütün dış ticareti önce elinde toplamak, sonra da bunu yok etmek; zanaatçı birliklerin yönetimine el atmak, iç ticareti ve bütün zanaatçı üretimini en küçük ayrıntılarına dek memur sürüsünün eline bırakmak ve böylece hem sanayiyi, hem de sanatı yok etmek;yerel yönetimleri boğmak; gönüllü milis güçlerini yok etmek; güçsüzleri, güçlülerin yararına olarak vergi yüküyle ezmek ve ülkeyi savaşlarla çöle çevirmek..." [18]

Devlet yeniden egemenlik alanını genişletmeye başlamıştır ve güçlenen sınıfları barındıran ancak örgütlenmesi merkezi devlet olgusuyla uyuşmayan, bu nedenle de bir zaman sonra "güçlenen sınıfların" var olma durumu ile çelişen bağımsız kent yapısı bu egemenlik alanıyla çakışır ve kazanan sınıflarında yardımıyla merkezi devlettir. Kentler devletin bağımlı birimi olurken egemenlik, bugün bir belediye diye de tanımlayacağımız köy komünlerinin-komünlerin yönetimine dek uzanır, komünlerden kalan yalnızca isimleri ya da şekilleridir. Kolektivizmle beslenen eşitlik ve özgürlüğün kırıntılarıyla bile dirilen "komün" artık yoktur.

III- Gerçek ve Ütopya

"İlkellerin" eşitlikçi ve özgür yaşamlarından sonra, ortaçağın küçük ölçekli komün uygulamalarıyla beraber işlevsel kent-komünleri, daha sonraki yüzyıllarda insanlığın eşit ve özgür yaşamasını düşleyen ve bu "düşü" gerçekleşebilir kılan birçok düşün ve eylem adamı tarafından ele alınmışlar kimi zamanlarda da önerilen modellerin neredeyse birebir öncüsü olmuşlardır. Thomas More'un 16.yüzyılda kaleme aldığı Ütopya'da tasarlanan toplum,

eşitlikçi bir yönetim anlayışını dile getirmekle birlikte eşitlik yalnızca yönetim erkine sahip olan aileler üst kurulunu oluşturanlar arasında olduğu, üstelik sınıfsal farklılaşmayı reddetmediği, savaşları ve savaşlar sonucunda köleliği devam ettirdiği için 19.yüzyılda ismi dışında hemen hemen tüm cazibesini yitirmiş olmalı.[19] Çünkü istenilen birçok şeyin insanlar tarafından yeniden elde edilmesine rağmen (!) ortaya çıkan toplumsal tablo, önceki yüzyılları aratır şekilde, sefalet ve yoksulluk, savaş ve kıyımdan başka bir şey içermiyordu. İnsanlık bu koşullar altında yeni devrimlere hazırlanırken ütopya bir kez daha yoğun ve güçlü bir şekilde ortaya çıkıyordu.

"Fransa'da yaklaşan devrim için zihinleri donatmış olan büyük adamların kendileri de son derece devrimciydiler. Herhangi bir dış otorite tanımıyorlardı. Din, doğa anlayışı, toplum, politik kurumlar- her şey en amansız eleştiriden geçirildi: her şey sağduyu mahkemesi önünde varlığını haklı çıkarmak ya da varolmaktan vazgeçmek zorundaydı. Sağduyu her şeyin biricik ölçüsü oldu. Hegel'in, önce insan kafasının ve onun düşüncesiyle varılan ilkelerin, bütün insan eyleminin ve topluluğunun temeli olmayı ileri sürdüğü anlamda; ama biraz sonra da daha geniş anlamda, bu ilkelerle çelişki halinde bulunan gerçekliğin, geçekte, tepe taklak edildiği anlamında dünya baş üstü duruyordu, dediği tam o zamandı. O zamanki bütün toplum ve yönetim biçimleri, bütün eski geleneksel kavramlar, usa aykırı bulunup hurdalığa atıldı; dünya o zamana kadar, yalnız önyargılarla yönetilmişti; geçmişteki her şey, ancak acınmaya ve hor görülmeye yaraşırdı. Artık, ilk olarak, gün, sağduyunun egemenliği, doğmuştu; bundan böyle boş inanın, haksızlığın, ayrıcalığın, baskının yerini, sonsuz gerçek, doğaya ve insanın elinden alınamaz haklarına dayanan kalımlı hak ve eşitlik alıyordu."[20]

Ancak söz edilen hak ve eşitliğin, bir sınıfın iktidarı eline geçirmesi için bir araç olduğu anlaşıldığında yeni "ütopyalar" için kavga verilmeye başlandı. Burjuvazi bu kavgada bir taraf olarak emekçilerin karşısında yer alırken, erki devraldığı aristokrasiyle uyum göstermekte bir sakınca görmüyor, monarşiden diktatörlüğe

dek tüm yönetim biçimleri altında mülkiyetin-mülkiyetinin korunmasını temel erek olarak görüyordu. Bu duruma karşı çıkan "ütopyacılar" ise *"yeni ve daha yetkin bir toplumsal düzen sistemi bulmak ve onu topluma dışarıdan, propaganda ve olabildiği her yerde, örnek alınacak deneylerle kabul ettirmeye"*[21] girişti̇ler. Yeni toplum düşleri, kimi zaman eskiden miras kalan üstüne inşa edilirken kimi zamanda var olan yapının yoksullar lehine maniple edilmesinde öte bir anlam taşımıyordu.

Düşünsel önderliği burjuvada olduğu ve politik yapılanmanın belirleyicisinin ekonomi olduğu bir toplumda müdahaleci bir kurguyla yola çıkan Saint-Simon, toplumun kişiler ve kişilerin oluşturduğu sınıflar arasındaki ilişkilerin uyumlu olmasını sağlayacak bir düzeneğin kurulmasının yeni toplum düzeni için öncelikli koşul olarak görüyordu. Çalışmayı ve çalışma-iş eksenli ilişkileri temel alan Saint-Simon herkesin topluma yaptığı katkı oranında toplum örgütlenmesinden pay alması gerektiği gibi bir teze ulaşıyordu. İş eksenli toplumsal kurgusuyla "siyasetin üretim bilimi" olduğu yaklaşımını benimsiyordu. Siyasi yetkiler geçici olarak tek bir elde toplanmalı, kişileri yönetmenin yerini nesneleri yönetmek almalıydı. Bu da toplumu yönetecek sanayi meclislerinin kendiliğinden yönetimi ile olanaklıydı. Bu şekliyle onun yönetim modelinin ortaçağ kent-komünlerinin işlevsel yönetim modeline yakın olduğunu söyleyebiliriz. Emekçiler bu kurguda önemli bir yer almakla beraber, yönetim olgusunda özne olarak yerleri yoktu. Ölümünden sonra onun yönetim idealleri "havarilerince" yaşatılmaya çalışıldıysa da başarılı olunamadı.[22]

Saint-Simon'un bu kaba toplumcu anlayışı Charles Fourier tarafından da çeşitli şekillerde dile getiriliyordu. Burjuvazinin maddesel ve moral dünyasını ve bu dünyanın tüm yapılarını eleştiren Fourier burjuva toplumun kendi iç çelişkileri ile uygarlığı yeniden barbarlığa çevireceğini savunuyordu. (Bu öngörünün bugün tümüyle doğrulandığını görüyoruz. Burada tartışılması gereken "uygarlık" kavramıyla kapitalizm arasındaki ilişki ve bu ilişkinin getirdiği yıkımdır. Dolayısıyla "uygarlık" bu bağlamda, insanlık için vazgeçilebilir bir olguya dönüşmüştür.) Çok önceden bu süreci

fark eden Fourier'e göre bu olumsuz dönüşümün kırılması, kadın ve erkek bireylerden oluşan ve adına "falanster" denilen emek ve hayat derneklerinin oluşumu ile olanaklıydı. Dernekler herkesin uzmanlığına ya da yeteneğine göre katılacağı ortak çalışma işlikleri olarak düzenlenecek ve derneklerin tüm üyeleri aynı haklara sahip olduklarından ve kolektif üretime ve bu üretimin planlamasına doğrudan katıldıklarından yönetimde doğrudan söz hakları olacaktı bu durumun gerçekleşmesi ise özgürlüğü ve adaleti kendiliğinden gerçekleştirecekti. Üretim birimlerinin doğrudan doğruya emekçiler tarafından yönetilmesinin ideal olduğunu söyleyen Fourier sınıfları yadsımamakta ve böylesine özyönetimin olduğu toplumsal kurgularda refahında eşit paylaşılacağını dile getirmekteydi.[23] Ancak onun falanster denemeleri de kağıt üzerinde kalacak ve dolayısıyla başarısızlığa uğrayacaktır.

Robert Owen ütopik sosyalistler diye de adlandırılan bu grup içinde ayrı bir yere sahiptir. Kısmen de olsa "ütopyalarını" uygulama olanağını ele geçirmiş ve oldukça başarılı sonuçlara ulaşmıştır. Eğitimden başlamak üzere eşitlik, kolektif mülkiyet ve emek onun ütopyasının ana paydasını oluşturur. Bu yaklaşım, Fransız devriminin hümanizminin ütopik sosyalizme bir müdahalesi olarak da değerlendirilebilir. Geleceğin toplumu ona göre sınıfsızdır ve sayıları değişmekle birlikte kendi kendini yöneten özgür federasyonlar birliğinden oluşacaktır. Bu federasyonların kendi kendine yeterliliği diğer federasyonların eksikliğinin giderilmesiyle sağlanacak ve yönetim kurgusu bu ilişkiden bağımsız olacaktır. Öneri ortaçağ kentlerinin lonca örgütlenmesini anımsatır. Ne var ki böylesine bir topluma dönüşüm için burjuva hükümetlerinin yeteceği düşüncesinde olması ütopyasının bugün için anlaşılır olmasını zorlaştırır. Önce kendi fabrikasında ve çevrede onun önerileri doğrultusunda bir düzen kurulur ancak erk ile olan çatışması sonucunda, Amerika'da "New Harmony" (Yeni Uyum) deneyine girişir. Büyük bir komün kurar, bu komünü oluşturan toplumun üyeleri "büyük bir ailenin eşit hak ve görevlerine sahip üyeleridir." Topluluk üyelerinin her kademede yönetime katılması sağlanır. Bu aynı zamanda eşit eğitimin hem kendisini hem de sonucunu

oluşturan bir olgudur. Ancak bu komünün ömrü birkaç sene sürecek ve ardından Owen'ın İngiltere'de yeni arayışları başlayacaktır.[24,25]

Ütopyacılar yalnızca bu üç isimle sınırlandırılamaz. Toplumsal çatışmalar birçok arayış için iteleyici unsur olurken, bu arayışların bir kısmında din ve gelenekler belirleyici ekseni oluşturur. Özellikle yeni kıtada yapılan deneylerde bu olgu daha açık bir şekilde görülür. Tarikat'leşen birçok akım kendi komünlerini kurarak özerk ancak din bağımlı yönetim modellerini geliştirmeye çalışırlar. Örneğin binsekizyüzlerin ikinci yarısında, kurucusu Metz'in "aldığı bir vahiy" sonucu kurulan ve katılımcı sayısı 1500 kişiye ulaşan ve önceleri kolektif mülkiyeti benimseyen ancak daha sonra kapitalizme direnebilmek için anonim şirkete dönüşen Amana Komünü* buna örnek olarak verilebilir. Yedi köyden oluşan komün her yıl doğrudan katılımla seçilen 13 kişiden oluşan yönetim organı tarafından yönetilmekte ve bu organ devlet işlerinin yanı sıra din işlerini de bakmaktaydı. Ortak mülkiyet eşit paylaşımı getirse de köylerde seçilen "ihtiyar heyetlerinin" belirli ailelerden seçilir olması yönetimde farklılaşmayı getirdi. Komünün bugün hâlâ varlığını sürdürdüğü biliniyor.[26] Metz'in Amana Komünü, dine dönüş ile ütopyaya ulaşma kurgusu yaparken, William Morris ise feodal köy örgütlenmesinden yola çıkarak kapitalizmin neden olduğu olumsuzlukları yok etmeyi düşünüyordu. İnsanların devrimini öneren Morris'in "düş ülkesi" "özgürlüğe aşık bireylerin birleşerek kurdukları bir sistemdi." Kapitalist pazarı ve metalaşmayı, yönetim erkinin baskısını arttırmasının nedeni ve sonucu olarak gören Morris, gereksindiği kadar üretimin, bu sorunun aşılması için ön koşul olarak görür. Bu da doğrudan demokrasi ile sağlanacaktır. Gruplar ya da siyasal partilerin-görüşlerin yerini sorunu doğrudan tartışan ve bu tartışmalar sonucunda da çözüme ulaşan bireyler almaktadır.[27]

19.yüzyıl "ütopyaları" arasında Etiene Cabet'in ayrı bir yeri vardır. Cabet, toplumsal eşitsizliğin organizasyon eksikliğinden kaynaklandığını düşünür. Eşitlik toplumsal bir olgu olarak birey-

* ***Amana:*** Eski Ahit'de adı geçen bir yerleşim birimi.

lerin üstünde yer alır ve bu eşitliğin sağlanabilmesi için de -gerekirse- devlet örgütlenmesine gidilebilir. Cabet, görüşlerini İkarya'ya Yolculuk adlı romanında tartışır.

İkarya'da eşitliğin sağlanmasının yolu toplumsal mülkiyettir. Yasalar bu eşitliğin korunması için zorunludur ve herkes toplum için çalışmakla yükümlüdür. Çalışma devlet yönetimi olgusunu da kapsar ve bu görev tüm yöneticilerin rotasyonla değişmesi koşuluyla tüm vatandaşları ilgilendirir. Yargı-yasama ve yürütme aynı koşullarda birbirinden ayrılmıştır. Cabet ütopyası için Amerika'ya gider ve 420 kişilik bir komün kurarak işe başlar. Maddi yetersizliklerinde yanında, daha sonradan anarşik komünistlerinde eleştireceği gibi devlet eksenli otorite sorunları komünün sonunu getirecektir.[28] Bu otorite o kadar başattır ki kişilerin günlük yaşamlarını en ince ayrıntılarına kadar belirler. Bu müdahale "iktidar ve iktidar etiği sorununu" gündeme getirmektedir. Ve kuşkusuz önemli birer sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Devlet iktidarına karşı onu model alan küçük iktidar odaklarının oluşturulması ve bu küçük iktidarların tıpkı mücadele ettikleri devlet iktidarı gibi eleştirilmez-aşılmaz-yıkılmaz oluşu ya da mutlaklığı devrimci komünistlerin çözmeleri gereken etik bir sorun olarak karşımıza -ne yazık ki- çıkmaktadır ve günün yaşam pratikleri bu çözümü acil olarak zorlamaktadır. Doğal olarak komünist örgütlenmede kolektif yönetimin esas olası beklenir. Sadece bu kolektifliğin birer sözcüsü konumunda olan ancak bu "sözcülük" durumu nedeniyle yüceltilmeyen-fetişe edilmeyen ya da lider olmayan liderler vardır. Ancak birçok örgütlenmede bu "doğallık" aşılmış, yıpratılmış ve yozlaştırılarak şeflik kurgularına, ulu önder modellerine dönülmüştür. Kolektifliği bittiği nokta komünist etiğin devletçi etiğe (!) dönüşünün de göstergesidir. Yeniden Etiene Cabet'nin komününe dönüş söz konusudur: *"Elbette komün insanların dilediği gibi davranma özgürlüğünü kısıtlayacak; çünkü onun temel görevi varlık ve mutluluk sağlamaktır"* diyen Cabet bu şartları içeren toplumsal yapının yönetimi için de alabildiğine geniş düşünmektedir: *"komünizm cumhurbaşkanı ile olabileceği gibi bir monarkla da olabilir."*[29]

Ütopyalar daha mutlu bir dünya gereksiniminden yola çıkarken insanlık tarihinin en önemli dönüm noktalarından birinde doğrudan yönetimi ele geçirdiği bir gerçekle yüz yüze gelecektir: 1871 Paris Komünü.

1871 yılının 18 Martında on binlerce işçi silaha sarılarak Paris kentinde komünü ilan etti ve yetmiş iki gün sürece direnişi de başlatmış oldu. Bu bin yıllardır ezilen sınıfların "işçi" adı altında, iktidarı yok etmek için iktidara doğrudan el konulması anlamına da geliyordu. Bütün yurttaşların yönetime doğrudan ve eşit katıldığı, bireylerin kendi adlarına özgürce kararlar verebildiği, adaletin eşit ve parasız hale getirildiği ve adalet uygulanmasının otoriteden bağımsızlaştırıldığı, polis gücünün imha edilerek ve ordunun her türlü hiyerarşik baskıdan arındırılarak halk ordusuna dönüştürüldüğü, din adamlarının ve kilisenin mülklerine el konularak kiliselerin toplumsal forum alanlarına dönüştürüldüğü, özgür okulların açıldığı, tüm konularda yerel denetim ağının geliştirildiği, üretime kendi adlarına doğrudan el koyan emekçilerin üretimi düzenleyecek kooperatifleri kurduğu, fabrikaların çalışanlara devredildiği ve kolektif mülkiyetin oluşturulması için adımların atıldığı yetmiş iki gün.

Böylece çok kısa bir zaman aralığı içinde insanlar yönetim olgusuna el konulabileceğini ve onda devrimci dönüşümleri oluşturabileceğini de öğrenmiş oluyordu. Marx ve Bakunin'e göre Komün yeni bir toplumun prototipiydi. *"Hem merkezi,hem federalist, hem otoriter hem özgürlükçü eğilimleri yansıtmaktadır... kökleri lokal düşüncelere uzanır; yönelimi ağırlıkla adem-i merkeziyetçi ve özgürlükçü doğrultudadır... emekçilere göre ideal toplum hâlâ konseylerin, kulüplerin ve komünlerin doğrudan demokrasisi, işçilerin, zanaatkârların ve köylülerin barış ve sükun içinde yaşayacakları, katıksız bir ekonomik ve politik özgürlüğün tabandan örgütleneceği anti otoriter bir topluluktu."* [30] Dış bir baskı olmadığı taktirde tüm kaotik ortama rağmen Paris kenti çok kısa bir sürede tümüyle kendine yeterli bir hale gelmişti. Ve bunlar sınıfsız bir topluma doğru atılan ilk adımda ortaya çıkan başarılardı.

Komünün kısa dönemdeki parlak başarısına ve gücüne rağmen başarısızlığa uğramasının nedeni Marx ve Engels'e göre devrimci bir işçi partisinin olmayışıydı. Bu nedenle proletarya yıktığı devletin yerine kendisi tarafından yaratılan kendi devlet aygıtını koyamamış bu da yenilgiyi hazırlamıştı.[31] Böylece kuramcılar arasında önderlik-otorite ve özerklik kavramları üzerinden giden bir tartışmada başladı. Otorite *"belli bir bağımlılığın, tüm toplumsal örgütlenmeden bağımsız olarak, maddi koşulların, içinde üretim yaptığımız ve ürünleri dolaşıma soktuğumuz bu maddi koşulların bize kabul ettirdikleri şeyler"* olarak tanımlandığında kapsamı genişlemekle birlikte devletten soyutlanıyordu.[32] Anarşik komünistler bunu bir dayatma olarak görürken, devrimin bir otoriteye karşı olduğu için, otoriteye ve bunu kullanan bir yönetim erkine gereksinimi olduğunu ancak bu otoritenin diğerlerinin aksine çoğunluk otoritesi olacağını söylüyorlardı:

"...devrim halkın bir bölümünün kendi iradesini, halkın öteki bölümlerine, top, tüfek, süngüyle, otoriter araç olarak ne varsa hepsiyle, zorla kabul ettirdiği bir eylemdir; ve zafer kazanan yan, boş yere savaşmış olmak istemiyorsa, iktidarını, silahlarının gericilere saldığı korku ile elde tutmalıdır. Paris Komünü burjuvalar karşısında, silahlı halkın bu otoritesinden yararlanmasaydı, bir tek gün dayanabilir miydi? Tam tersine, Komün, bu otoriteyi yeterince kullanmadığı için kınanmaz mı?"[33]

Buna yanıt olarak devletin politik gücünü ele geçirmek için örgütlenme yerine devletin tasfiyesi için örgütlenme gerektiği ve bununda komünde esas alındığı şeklinde verilirken, komünün yenilgisi dış koşullara bağlanıyordu. *"Parisli sosyalistler, devrimin ancak kitlelerin, halk gruplarının ve halk birliklerinin kendiliğinden ve sürekli eylemiyle yapılabileceğini ve sonuna kadar geliştirilebileceğini"* düşünüyorlardı.[34] Toplumsal devrim zor yoluyla örgütlenmemeliydi ve bu kural, yönetimin, yönetim gerektirmeyen bir düzen oluşturulması için emekçilere devredilmesinde ana kuralı oluşturmalıydı.[35](Ancak burada az önce söz ettiğimiz önemli sorun tekrar karşımıza çıkmaktadır: Devrimin zor yoluyla örgütlenmesi örgütte mutlak hiyerarşiyi zorunlu kılmakta mıdır? Yanıt tekrar tekrar aranmalıdır.)

Paris'i çok sayıda benzeri izledi. Lyon ve Marsilya onu izleyen ve sonları da benzer olan örnekler olarak anılabilir.

Lyon Komünü gücünü yitiren devletin idare ve yönetim aygıtının ortadan kalktığını ilan ederek ortaya çıkar. Eski devlet aygıtının adalet, vergi sistemi iptal edilir. Belediye komiteye dönüştürülür ve ülkenin her yerinde oluşturulan komitelerin katılımıyla devrimci meclisin kurulması öngörülür. Komün hareketi, 19.yüzyılın sonlarında ve yirminci yüzyılın ilk yarısında Almanya'dan İtalya'ya dek tüm Avrupa'yı saracak ve hepside bir iç savaş sonucunda ortadan kalkacaktır. 1968 Paris'i ve 1967 Şanghay Komünü, yeni bir yönetim modeliyle yola çıkan son örnekler olarak sayılabilir.[36]

Ancak, Paris Komünü ile birlikte bir yönetim modeli oluşturması açısından ele alınması gereken ikinci bir örneği İspanya oluşturur. Coğrafi konumu nedeniyle Avrupa'dan kültürel yalıtılmışlığı ve farklı gelenekleri İspanya'daki benzer girişimlerin kendine özgü olmasına neden olmuştur. 1800'lü yılların ikinci yarısından itibaren "yönetim" konusunda istikrarsızlık yaşayan İspanya'da komünist ve liberter* müdahale sık gündeme gelmiş bunun sonucunda da özellikle eğitim alanında olmak üzere yirminci yüzyıl başlarında özerk yapılanmalar ortaya çıkmıştır. Din eksenli "eskiye dönüş" özlemi yerini kimi zamanlarda da ilkel komünist arayışlara bırakabilmiştir. 1930'lu yıllar, bir sivil savaş ortamında yönetime el koymanın farklı şekillerine de sahne olmuştur. Fabrikalara işçilerin el koyması ve köylüler tarafından toprağın kolektifleştirilmesi iki temel müdahale şeklini oluşturur. Toprağa el koyan köylüler üretimi de kolektifleştirirken köy komünlerini oluşturmuşlar ve köy sendikaları çevresinde gelişen ve "köy demokrasisi" olarak adlandırılan yönetim birimlerinde tam bağımsızlıklarını sağlamışlardır. Köy sendikaları her köylünün katılımıyla halk meclisine dönüşecektir. Köyler tüm köylerin katılımıyla belirlenen idari komite tarafından geçici bir süre yönetilecektir. Her köy

* ***Liberter:*** Özgürlükçü... İspanya İç Savaşında anarşistler kendilerini "liberter" olarak tanımlıyordu.

komünü diğer köy komünü ile eşitlik ilkesinden yola çıkarak ilişki kurmaktadır. Barselona ve Aragon'u da içeren Katalonya bölgesinde kısa sürede 1600 köy komünü kurulmuş olup milyonlarca kişi bu kolektiflere dahil olmuştur. Benzer olgu fabrikalarda da gerçekleştirilmiştir. Merkezi hükümetin-otoritenin zayıflatılmasıyla birlikte dile getirilen "örgütlü disiplinsizliğin" bu türlü bir yönetim anlayışında (!) temel belirleyici olduğu düşünülmelidir. İlginç olan merkezi otorite ya da bu otoritenin birer aracı olan "deneyimli personel" olmadan köy-fabrika ya da kent yönetimlerinin bu süreçte sorunsuz sağlanmasıdır. Şehir ve kasabalardaki tüm kamu hizmetlerinin kolektifleştirilmiş bir şekilde, herhangi bir otorite olmadan da sorunsuz yürüyebileceği İspanya'da bir kez daha görülmüştür. Durruti'yi anlatan bir kitaptan yapacağım aşağıdaki uzun alıntı İspanya'yı resmetmesi açısından oldukça çarpıcı örnekleri içermektedir:

"Durruti meydanı geçti, öğle vaktiydi ve gelip geçen kimse yoktu, yalnızca birkaç kadın ellerinde erzak torbalarıyla kiliseden geliyorlardı. Durruti onlara komitenin yerini ve niçin kiliseye gittiklerini sordu. Hayır hayır orada rahip falan yoktu. Rahip tarladaydı ve diğer köylülerle birlikte toprakta çalışıyordu... Kiliseler kutsal olan her şeyle birlikte yakılmıştı. Tanrı kovulmuştu ve artık tanrı yoktu, toplantıda artık "adios" yerine "salud" denmesine karar verilmişti. Kilisede yiyecek kooperatifi kurmuşlardı ve herkesin kooperatife dahil olduğu bütünsel bir kolektifleştirmeye gidilmişti... Komite seçimine köyün bütün sakinleri katılmıştı. Komite bütün köyü temsil ediyordu, bu yüzden komite herkesin fikrini almalıydı... Problemler kolektifti ve onlar kolektif olarak çözülmeliydi. Siyaset bölerdi ve köy bütünüyle kolektifleştirmeyi yaşamak istiyordu... Kolektif ekilmeyen toprakları alırdı, çünkü toprağı ekmemek topluluğa karşı bir suçtu... Fabrikalara, atölyelere ve hizmetlere gelince, her şey kolektifleştirilmişti ve alt kademedeki işçi meclisleri taban otoritesi olarak sorumlu pozisyonda bulunuyor ve kontrol faaliyetini yerine getiriyorlardı... Endüstri işçilerin elindeydi ve bütün üretim merkezlerinde dalgalanan kızıl-kara

bayraklar, duyurulan talimatlar gerçek bir kolektifleştirmenin varlığına işaret ediyordu. Ve bankaları yağmalayan halk paraları ceplerine atmayı düşünmeden merkezde yakıyordu. Çünkü onlar paranın olmadığı bir dünya için savaşıyordu."[37]

Paris'ten daha uzun ömürlü olan komünlerin sonu da ne yazık ki benzerdir.[38]

Kuşkusuz komün hareketleri tarihi için verdiğimiz özet son derece kısa ve yetersizdir. Bir kez daha söylemek gerekirse yalnızca olabilirliliği anımsatmak için yeterli olacaktır. 1960 sonrasında birçok yerel komün kurulmuş ancak bunlar yerel otorite ile mücadele etmekten çok farklı ve göreli bir özerklik içinde kültürel hareket olarak kalmışlardır. Bu süreçteki komünler için İsrail'deki Kibutz'lar ya da Çin'deki halk komünleri örnek olarak verilebilir. Sayıları çok fazladır ve örneğin ABD için bu sayı birkaç bin olarak verilmektedir. Sayılarının çokluğunun yanında yeryüzündeki yaygınlıkları da dikkat çekicidir. Ancak bunların tümü ekonomik ilişkiler çerçevesinde örgütlenen ve temelde kendi kendine yeterliliği esas alan otonomlar şeklinde gelişmekte ve anarşist fikirlerden esin bulmaktadır. Hâlâ devam edenleri varsa da yerellilikleri ve kendine yetme dürtüsünün getirdiği dışa kapalılık nedeniyle haklarında fazlaca bilgiye ulaşmak zordur. (Girit'te Sarakiniko, İtalya'da Utopiaggia örnek olarak verilen ve hâlâ varlığını sürdüren komünlerdir.)[39]

Ancak bu komünleri, kent komünleri olarak tanımlamak da zorlama olacaktır. Çünkü otonomluklarının kısıtlanmış ilişkiler ağı içersinde sağlandığı görülmektedir. Diğer taraftan bu şekliyle bir etik modeli tanımlarlar ki, insanlık durumu açısından üst bir düzeye ulaşılmasının adı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Grup kendi başına ekonomik, politik ve manevi bir birlik oluşturur. İş, ortak mülkiyetin yeniden üretilmesi ilkesine göre gelişen bir eylem aynı zamanda bir kavramdır. Oy birliği kararların alınmasında kesin ilke olup bu hiyerarşinin tümüyle ortadan kalkmasının bir sonucu olarak da değerlendirilebilir. Hiç bir "ŞEY" hiyerarşiye ya da yetke kullanmaya araç olmamaktadır. Önemli olan toplumsal-

lığın toplumsal bir şekilde sürekli kendini çoğaltarak gelişmesinin sağlanmasıdır. Statü farkının da doğal olarak olmadığı gruplarda birey, bu toplumsallık içinde en değerli unsur olarak tanımlanmaktadır. Grup büyüdükçe bir diğerinden hiçbir konuda farklı olmayan gruplara ayrılır. Bir bütünlük içinde tüm grupların katılımı uygulamalar için esas sayılır. Bir grubun herhangi bir üretiminin değeri diğer grubunki ile eşit değerlendirilir. Değişim değeri farklı bir terminolojiyle ele alınır. Böyle bir değerlendirme para ve meta gibi kavramların da dışlanmasını gerektirir. Bu otoriteyi de dışlayan bir başka süreci tanımlar. Kuşkusuz bu deneyimlerin ufak ölçeklerde gerçekleşiyor olması üzerinden gelişen tartışmalar vardır. Çoğu, bilinen idari yapılara göre köy -kimi zaman küçük köy- ya da çok küçük oranda olmak üzere kasaba ölçeğindedir. Ancak bunu da önemli gören yazar komünlerin işlevi hakkında olumludur:

"...Adım adım başka bir hayat tarzı geliştiriyorlar. Karalı duruşlarında ve hayatta kaldıkları süre içinde (birçok komün on yıllarca sürmüştür, sürmektedir) o kadar çok deneyim gerçekleşir ki, bu deneyimler derine nüfuz eden bir toplumsal değişimin zemini olabilir." [40]

Bu toplumsal değişim kuşkusuz bir devrimdir. Ancak küçük ve bir kısmı hobi olarak ele alınabilecek bu komünal yapıların toplumsal dönüşüme uğraması ve bir devrime dönüşmesi ise olanaksızdır.

IV- Yirmi Birinci Yüzyıla Miras Kalanlar

Son olarak, bu yapılanmaları değerlendiren ideologların yirmi birinci yüzyıla miras bıraktıkları düşüncelere birkaç satırla değinip önerilen modellerin ana görünüşlerini çizmeye çalışacağız.

Önce bir soru soralım? 21.yüzyılda büyüyen ölçeklerde böyle bir örgütlenme modeli geliştirmek olanaklı mıdır? Örneğin hiçbir zaman sona ermeyecek bir Paris Komünü yaratılabilir mi? Ya da yeryüzünün herhangi bir yerinde insanlığın yeniden bu gücü ele geçirme şansı var mı?

Bu sorulara "evet" yanıtı vermek ütopik olarak görülebilir ancak ben bu yanıtın hiç de ütopik olmadığını düşünüyorum. Öncelikle insanın-insanlığın bir kavram olarak dahi inebileceği en alt düzeyde olduğu gibi bir saptamadan yola çıkılması gerektiğini düşünüyorum. İnsan var olduğu sürece insanlığa yeniden bir sıçramanın olanaklı olduğunu söyleyebiliriz. Üstelik buna "karşı taraftan" gelen önemlice bir destekte var. Küreselleştiği söylenen bir dünyada (!) bir yıllık silahlanma harcamasının onlarca yıllık refaha karşılık geldiğini biliyoruz. İşte bu silahlanma insanın-insanlığın yapacağı sıçramaya karşıdır. İnsanlık kendi gücünün farkında olmasa dahi, anti-insanın güçlenme verileri aslında onun potansiyelini en güzel tanımlayan, ortaya çıkaran verilerden birini oluşturmaktadır.

Sorun, böyle bir sıçramanın devrime dönüşmesinin argümanlarına sahip olmaktır. Konumuz bağlamında bu argümanların önemli bir kısmının bize on dokuz ve yirminci yüzyıllardan miras kaldığını söyleyebiliriz. Kuşkusuz yeni dünyanın şartlarıyla geliştirilecek unsurlar ancak etik ekseni kesinlikle sağlam!

Birçok düşünce adamı bunun çıkış noktasını etik öz yönetim olarak tanımlar. Bu zorunlu bir yönetimi olmayan düzenli bir toplumun olmazsa olmaz koşullarından birini oluşturur. Buradaki özyönetim; insan doğasında potansiyel olarak var olan ancak erk altında bastırılmış uyumun otoritesiz otonomideki konumunun tanımlanmasıdır. Herhangi bir baskı aracıyla ortadan kaldırılan bu olgu, komünal toplumun oluşmasının başlıca güvencelerinden biri sayılır. Konumuz bağlamında sorun, herhangi bir kişinin ya da erkin diğer insanlara hükümet etmesinin engellenmesidir. Bu insana yeniden özgürlük yolunun açılmasının başlıca aşamalarından birini oluşturur. Ve bu yaklaşımla "özgürlük", devletin ortadan kalkma süreciyle paralel gelişen ancak birincisi sonuçlanmadan kesinlikle elde edilemeyen bir olgudur. Böylece özgürleşen birey, herhangi bir şekilde yönetilmeye gereksinim duymaksızın, herhangi bir otoriteye gereksinim duymaksızın varlığını toplumu içinde ve toplumu ile birlikte geliştirme olanağı bulacaktır. Proudhon *"Bir toplumdaki insanın insan üzerindeki otoritesi, o toplu-*

mun düşünsel gelişmede ulaştığı aşamayla ters orantılıdır"[41] derken özgürlüğün ulaşacağı en son ve dolayısıyla en doğal duruma da işaret eder; bu düşünsel gelişmedir ve düşünsel gelişme ancak özgürlükle tanımlanabilmektedir. Ve bunun herhangi bir otorite tarafından sınırlandırılması, otorite olmadığı için doğal olarak olanaksızdır. Bakunin ise, özgürlük ve otorite tanımına, "toplumun varlığı" olgusunu ekler. Böylece özgürlük ancak paylaşıldığında var olan bir konuma yükseltilir, bu ele aldığımız bağlamda yönetim olgusunun bir kez daha tanımlanması için de gerekli bir müdahaledir. Devletle (hükümetle) birlikte devleti oluşturan unsurun -bu unsur, kapitalizmde sermayedir- ortadan kaldırılması gerektiğini ileri süren Bakunin'in düşüncesi bir kent-komünü ekseninde değerlendirildiğinde, artı-değerin yönetim olgusunun oluşmasındaki tehlikeli yerini de bir kez daha görürüz. Komün otonomisi artı-değerin oluşumunu hiçleyecek önlemleri almadığı sürece dağılmaya mahkumdur. Artı-değerle ortaya çıkan eşitsizlik zorunlu olarak bir hükümetin-devletin yeniden ortaya çıkışının da habercisi olmaktadır. Hükümet bu artı-değerin sahiplerince korunması ve sahiplerinin korunması için her seferde yeniden oluşmaya zorunludur. Ve bu zorunluluk az önce söz ettiğimiz etik özyönetimi ortadan kaldıracak müdahalelerle birlikte varlık alanı bulacaktır.(Din unsuru bu müdahalelerin konumuz bağlamında da en önemli örneklerinden birini oluşturur.) Ve oluşan hükümet "doğru" bile olsa ahlaksal bir sapmanın sonucu ve bu yolda gidişin ateşleyicisidir.

Böyle bir toplum nasıl oluşur? Ward bunu "kendiliğinden düzen" olarak tanımlar ve Comerford'dan bir alıntı ile özetler:

"Bir toplum uygun koşullarda kendisini olduğu gibi ifade edeceği biçimde kendi haline bırakılırsa, kendi kurtuluşunu bulur ve dayatılan bir liderlikle karşılaştırılamayacak biçimde eylemlerinde uyumu sağlar."[42]

Ancak bu uyumun oluşumunu engelleyecek ögelere de dikkat çeker, bunlar -Chomsky'den alıntıyla- yönetim ve kontrol tekniklerini destekleyen modern teknolojinin sunduğu baskı yöntemleridir. (Belki de çağdaş komünlerin "kırda" gelişmesinin başlıca ne-

deni de budur!) Önemli olan yönetim ve kontrolün topluluğun tüm bireylerince paylaşımı, ona herkesin herkes kadar sahip olmasıdır. (Burada yeniden eşitlik konusuna dönmek gerekir.) Kontrol ve onun yönetiminin ise otoriteden ayrılması gerekir. Homans, özyönetimi anımsatır bir şekilde *"eğer normlara uymayı düşünüyorsak, uyumu sağlayan sürece toplumsal kontrol diyoruz, eğer emirlere uymayı düşünüyorsak ona otorite diyoruz"* diyerek farkı tanımlar.[43]

Toplumsal kontrolün uyumu ise, otonomlardan kent komünlerine veya sık kullanılan bir tanımlamayla federasyona, değişen ölçeklerde ancak özgür sözleşmelerle sağlanır. Sözleşme, tüm hükmetmeye yönelik baskı argümanlarının ortadan kaldırılmasını içerir. Proudhon bunu demokrasi olarak tanımlar:

"demokrasi uhrevi ve dünyevi bütün tahakkümlerin, yasama, yürütme ve yargı tahakkümlerinin ve mülkiyetin tahakkümünün ortadan kaldırılmasıdır."[44]

Ona göre düzen ya da yönetim olgusu ya otoriter ya da özgürlükçü olacaktır. Yönetim unsurunu ortadan kaldırmak üzere yol alan özgürlükçü yönetim ise bir politik sözleşmenin sonunda hayata geçer. Buradan ulaşılan yer ise 1-ekonomi alanında tarımsal-endüstriyel federasyon olmak üzere 2-politik federasyonla-desantralizasyondur.[45] Birincisi mülkiyetin olmadığı bir toplumla yaşama geçirilebilecek bir sözleşme eksenlidir. Tüm etik alanı mülkiyetsizlik belirler. Günlük düzenlemeler bu etik üzerinden gelişir. İkincisi ise bir tartışma sürecinin sonucudur. Yaşamın her alanına politikanın tüm bireyler için eşit şekilde girmesini ya da dağıtılmasını tanımlar. Desantralizasyon ise bu süreçte merkezileşme eğilimi olan otoriteyi hiçleyen bir önlem ve sonuç olarak ele alınabilir. Bu haliyle yönetim örgütlenmesi yerelden başlayarak ve doğrudan grubun üyelerince -tüm üyelerince- denetlenebilir bir şekilde gelişmelidir. Otonom birliklerden oluşan ve gittikçe büyüyen birlikler her birimin özgür katılımıyla kendisini ifade edebilmelidir. (Tabii ki bu birlikleri-birlikteliği tanımlayan işlevselliktir.)

***

Tümüyle ele alındığında büyüme potansiyeli taşıyan devingen ve devrimci bir süreç kendisini göstermektedir. Ve doğal olarak "süreç nasıl başlayacak" diye sorulabilir. Soru, "devrim" diye yanıtlanabilir ve kuşkusuz bu sıçrama kolay değildir. *"İnsanların belli bir miktar acı çekmeleri, kabul edilmelidir ki kaçınılmazdır...' Bakunin 'devrim savaş demektir, ve bu da insanların ve şeylerin yok olması anlamına gelir' der. Kropotkin'e göre savaş kurban ister fakat yeniden düzenleme için insanlara yönelik şiddet en az gereklilik düzeyinde tutulmalıdır. Şüphesiz önceki baskıcılar ve sömürücüler insanların intikamına katlanmak zorundadır ama bu, yalnızca 'doğal bir gerçek'tir, ahlaksal olarak arzulanabilir ya da ayıplanabilir bir gerçek değildir."*[46]

***

"Dilediğiniz gibi yapın düsturunu ilan ediyoruz ve bununla programımızı neredeyse özetliyoruz. Çünkü uyumlu bir toplumda, hükümetin ve mülkiyetin olmadığı bir toplumda, herkesin yapması gerekeni isteyeceğini savunuyoruz."

Errico Malatesta

-Metin İçin Son Not-

Bu kısa çalışmada kent-komünlerinin tanımı ve tarihi, sadece yönetim olgusu üzerinden ele alınmıştır. Ancak bu çalışmada "yönetim" ile tanımlanan çoklukla yürütme'dir. Dolayısıyla bir komünün bu bağlamda, nasıl yönetildiği ve bu süreçte ortaya çıkan sorunların nedenleri tarihsel perspektifler dikkate alınarak özetlenmiştir. Kuşkusuz böyle bir konunun birkaç sayfa ile sınırlanması bile, konuya bakışta yazan açısından önyargılı olma suçlamasını haklı kılacak bir unsurdur. Çünkü özetleme, metinler üzerinde bir erk kullanmadır ve yazanın böyle bir yetkisinin olup olmadığı mutlaka tartışılmalıdır. Hele ki bu "yetki"; erk, otorite, yetki konularının her açıdan ama öncelikli olarak etik açıdan tartışıldığı bir düşünce dünyasının alanında yapılmaktadır. Ve bu nedenle bir özür sununun doğal parçasıdır ve okur tarafından kabul edilmeyi umar.

KAYNAKÇA

1. Uwe Timm: *Özelleştirme Üzerine Liberter Perspektifler / Anarşizmin Bugünü* Der:Hans-Jürgen Degen, Çev:Neşe Ozan, Ayrıntı Yy., 1.Baskı, 1999, s. 54
2 James G. Frazer: *Altın Dal-Dinin Ve Folklorun Kökleri*, Cilt I, Çev:Mehmet H. Doğan, Payel Yy., 1.baskı, s.47,214.
3 Lewis Henry Morgan: *Eski Toplum,* Çev:Ünsal Oskay, Payel Yy., 1.baskı, 1986, s.173-291
4 Friedrich Engels: *Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni*, Çev. Kenan Somer, Sol Yy., 7.baskı, 1979, s.187-188
5 P.A. Kropotkin: *Çağdaş Bilim ve Anarşi,* Çev:Mazlum Beyhan, Öteki Yy., 1.baskı, 1999, s..230-234
6 Kropotkin, *age*, s.241
7 Kropotkin, *age*, s.243
8 Kropotkin, *age*, s.247
9 Fernand Braudel: *Maddi Uygarlık Ekonomi ve Kapitalizm XV-XVII Yüzyıllar,* Çev:Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yy., 1.baskı, 1993, s..414
10 Marc Bloch: *Feodal Toplum,* Çev: Mehmet Ali Kılıçbay, Savaş Yy., 1.baskı, 1983, s.439-445
11 Bloch, *age*, s.508
12 Jacques Le Goff: *Ortaçağ Batı Uygarlığı,* Çev:Hanife Güven-Uğur Güven, Dokuz Eylül Yy., 1.baskı, 1999, s.225
13 Le Goff, *age*, s.234
14 Le Goff, *age*, s.237
15 Goff, *age*, s.242
16 Kropotkin, *age*, s.254
17 Kropotkin, *age*, s.255
18 Kropotkin, *age*, s.264
19 Thomas More: *Utopia*, Çev:Sabahattin Eyüboğlu, Cem Yy., 1.baskı, 1981, s.56-100
20 Friedrich Engels: *Ütopik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm,* Çev:Öner Ünalan, Sol Yy., 5.baskı, 1978, s.64-65
21 Engels, *age*, s.71
22 Saint-Simon. *Seçmeler* -Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Çev:Atilla Tokatlı, May Yy., 4.cilt, 1979, s.1881-1884
23 Henri Denis: *Charles Fourier Üzerine* -Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Çev:Atilla Tokatlı, May Yy., 2.cilt, s.898-890
24 M Rosenthal: *Robert Owen Üzerine* -Sosyalist Kültür Ansiklopedisi, Çev:Aziz Çalışlar, May Yy., 4.cilt, s.1718-1719

25 Sadık Usta: *Robert Owen ve New Harmony Komünü*, Bilim ve Ütopya Dergisi, Ekim 1994, Sayı:4, s.20-21

26 Sadık Usta: *Amana Komünü*, Bilim ve Ütopya Dergisi, Ağustos 1994, Sayı:2, s.27

27 Sadık Usta: *William Morris'in "Düşülkesi"*, Bilim ve Ütopya Dergisi, Mart 1995, Sayı:9, s.24

28 Sadık Usta: *Cabet ve İkarya Yolcuları*, Bilim ve Ütopya Dergisi, Ocak 1995, Sayı:7, s.19

29 Kropotkin, *age*, s.101

30 Paul Avrich: *Anarşist Portreler II*, Çev: Osman Akınhay, Sarmal Yy., 1.baskı, 1992, s.140

31 SBKP-MK Bilimler Akademisi Kolektifi: *Friedrich Engels-Biyografi*, Çev: Oğuz Özüğül, Sorun Yy., 1.baskı, 1997, s.201-203

32 Friedrich Engels: *Otorite Üzerine* / Marx, Engels, Lenin: *Anarşizm ve Anarko Sendikalizm*, Çev: Sevim Belli, Sol Yy., 1.baskı, 1979, s.125

33 Engels: *Otorite...*, s.126

34 Michael Bakunin: *Tanrı ve Devlet*, Çev:Remzi Çaybaşı, Belge Yy., 1.baskı, 1998, s.206

35 Tolga Ersoy: *Ulu Önder, Lider, Şef, Kral-Bir Fetişin Kökenleri*, Özgür Üniversite Defterleri 2, Maki Yy., 1.baskı, 2000

36 Avrich: *age*, s.146-147

37 Abel Paz: *Durruti ve İspanya Anarşist Devrimi-Halk Silahlanınca*, Çev:Gün Zileli, Kaos Yy., 1996, çeşitli sayfalardan

38 George Woodcock: *Anarşizm-Bir Düşünce ve Hareketin Tarihi*, Çev:Alev Türker, Kaos Yy., 3.baskı, 1998, s.371-414

39 Gunar Seitz: *Anarşi ve Komün, Anaşizmin Bugünü*, Der.Hans-Jürgen Degen, Çev:Neşe Ozan, Ayrıntı Yy., 1.baskı, 1999, s.84-85

40 Seitz, *age*, s.98

41 George Crowder: *Klasik Anarşizm*, Çev:Sinan Altıparmak, -Proudhon'dan aktarım- Öteki Yy., 1.baskı, 1999, s.129

42 Colin Ward: *Eylemde Anarşi*, Çev:Deniz Güneri, Kaos Yy., 1.baskı, 2000, s.38

43 Ward, *age*, s.155

44 Proudhon: *Makaleler*, Çev:M.Tüzel, Birey Yy., 1.baskı, 1992, s.35

45 Proudhon, *age*, s.45-47

46 Crowder: *age*, s.188

"KOMÜNSÜZ KOMÜNARLAR" İÇİN SÖZLÜK OLUŞTURMA ÇABASI

Adalet: Mülkiyetin ya da daha doğrudan mülkün korunmasına yönelik yaptırımlar bütünü olarak ele alınabilir. Çok bilmiş atalarımızın dediği gibi; "adalet mülkün temelidir" sözündeki mülk kelimesine, değerinin çok üzerinde anlamlar yükleyip onu metafizik alanında derinleştirmek, "adalet"in gerçek anlamının gizlenmesinden başka bir işe yaramaz. Mülkiyetin olmadığı bir kurguda onun sahipleri lehine korunması için herhangi bir kurguya da gereksinim olmayacağı için adalet kelimesi de sözlüklerden düşecek ve belki de antikalaşacaktır.

Aile: Mülkiyetin ve devletin korunması için oluşturulmuş en alt birim. Okul öncesi devlet formasyonunun alınması ve bu formasyonun kutsanması için şekillendirilmiş insanlığın en ikiyüzlü kurumlarından biri. Bu amaçla insanlık tarihi boyunca geliştirilmiş akrabalık kurumunu mülkiyet bağlamında anımsamak ve değerlendirmek sanırım yeterli olacaktır.

Aydın: Bilgisini bir erk aracı olarak kullanan onu gerektiğinde emekçiye gerektiğinde sermaye ve onun devletine satan bilgi mülkiyetçisi.

Azgelişmişlik: Çok gelişmişliğin nedeni.

Banka: Sömürü aracı kurumları. Hırsızlığın hukukileşerek üstünün örtülmesini sağlayan şirketlerin genel adı.

Barış: Haksız savaşları, iç savaşları, "düşük yoğunluklu savaşları", sınıf mücadelelerini çıkaran ve sürdüren, hegemonların dilindeki 'savaş olmama hali'; insanın ve insanlığın sosyal kurtuluşuna 'perde' görevi gören yanılsamalı bir ütopya.

Bilim: İnsanlığın doğal değeri olması gerekirken bir egemenlik kurumuna ve devletin bir baskı aracına dönüşmüş, sürekli gelişmeye zorunlu bilgiler toplamı.

"Birlik": Kapitalizmden büyük zarar gören, işçi, emekçi ve ezilen-sömürülen halkların, eşitlikçi ve özgürlükçü bir dünya ya-

ratmak için stratejik amacı bir bütün devrimci güçlerin ortak projesi olması gerekirken, Sol'da en çok kullanılan ve henüz "birlik" telaffuz edenlerin en büyük birlik düşmanı olmaktan öte bir işe yaramayan iki ucu keskin bir kılıç. Ya da sosyal pratikte programları doğrulanmayan aşınmış örgütlerin sakız misali sömürdüğü kavram.

Bürokrasi: devlet kurgusunun işlemesini sağlayan, her zaman "öyle yapıyormuş" gibi görünen kurumlar bütünü.

Coğrafya: nereyi nasıl sömürürüz diye düşünülürken geliştirilmiş yeryüzüne ait bir bilim dalı. İnsanları çeşitli sınıflamalar üzerinden parçalarken daha da çok gelişen bilim (!).

Çevrecilik: kapitalist ideolojilerin varyasyonlarından biri. Korkakların hobi eylemi...

Demokrasi: Eşitlik, özgürlük. Ancak bu kapsamla devletin sönümlenmesini, her türlü erkin-otoritenin ortadan kalkmasını sağlayabilecek ara dönemlerin ideal bir yönetim modeli.

Devlet: Egemenlerin baskı aracı -bu şekliyle en büyük organize suç örgütü de sayılabilir- ya da insanlık tarihinin basit bir hesap hatası!

Din: Kültürel bir unsur olabilecekken devletin en önemli ideolojik argümanlarından birisi haline dönüşmüş kurusıkı olduğu anlaşılamayan silah ve bu haliyle afyondan da öte ve kuşkusuz çok daha tehlikeli bir konumda...

Ekonomi: Mülk sahibi olmanın ve onu korumanın bilimi.

Eşitlik: 'Beş parmağın beşi de bir değil' buyuranlara serçe parmak ile orta parmak arasındaki farkın 10 kilometre olmadığını anlatır.

Etik: İnsanın-insanların nasıl davranmaları ya da nasıl davranmamalarını belirleyen fiili ve "göreceli", zamana -konjonktüre bağlı yazılı olmayan, ancak devletin ve egemenlerin gizlice müdahale ettikleri yasalar bütünü. Bugün, etik oluşturma amacıyla doğal durum tartışılmadan yabancılaştırıcı müdahaleyle bir egemenlik alanı haline getirilmiş ve devletin var olan kurgusunun korunması amacıyla etik kurullar oluşturulabilmiştir! Dolayısıyla ger-

çek bir etik durumu ancak insana dönüş ve ondan hiç söz edilmemesiyle olanaklıdır. Alanın göreceliliği devrimciye de önemli bir mevzi sağlayabilir; devrimin başarısını sağlayan her şey etiktir.

"F Tipi": Avantalar ve yağmalar düzeninde sistemin köklü değişim ve dönüşümü yolunda, meşreplerince "legal" ve "illegal" çalışan "Komünsüz Komünarların" tutsak edilerek "ıslahını" öngören, devrimcilerin şahsında toplumu sindirmeyi amaçlayan ve düşünen insanın ruh ve beden sağlığının faşist yöntemlerle test edildiği kamp mekânı.

Fiyat: Emekçi tarafından üretilen bir malın kapitalist tarafından belirlenen ve birtakım sayılarla tanımlanan değeri.

"Globalleşme Çağı": Emperyalizmin sınıra dayandığı, 21. yüzyılın hegomonlarca takılan adı; uluslarötesi sermaye ittifakının ideolojik pasaportu, çağdaş faşizmin son durağı. "Yeni dünya düzeni" yutturmacası.

Hukuk: Egemen gerici sınıfların uygulayageldiği baskı, sömürü ve terörü şirin göstermeye yarayan önemli bir araç; insan aklını, bilincini ve eylemini cetvelle ölçen mantıksızlıklar düzeneği.

İlk Toplum Biçimi: Kimileri, "ilkel" diyerek ilk 'komünist' toplumu, o birlikte üreten, temiz, paylaşımcı, dürüst ilişkileri karalamak istese de, 21. yüzyıldaki "çağdaş" kapitalizm dedikleri anarşiden, iki yüzlü, sömürgeci ve ahlâksız sistemlerden daha daha doğal ve temiz olan insanlar topluluğu.

İşkenceci: Gözü pek, atak, fanatik, kalleş, korkak, kışkırtılmış, sinsi, insana kıymaktan zevk alan, komünist düşmanı, ırkçı, faşist, milliyetçi geçinen, sadist, pasif homoseksüel, cop sokarken orgazma eren, eroinman, vb. bütün melanetleri üzerinde toplayan ve sömürücülerin kullandığı, "işi" bitince harcanan, insan kılıklı, beyinsiz, yüreksiz, adî bir yaratık.

Kâr: Açlığının, yoksulluğunun nedeni. Cazip isimli ahlaki düşkünlük argümanı.

Kent: Devletlerin insanları kontrol altında tutmasını sağlayan yoğun yaşam alanları. Bu yoğunluğun devletin her an aleyhine dönebilecek bir olgu olduğunu da unutmayalım.

Komün: 'Herkesin yeteneğinden ihtiyacına göre' ilkesinin hayata geçmesi ve kolektif aklı, bilinci ve eylemi örgütleme niyet ve becerisi için çaba gösteren Komünistlerin ortaklığı ve yaşama biçimi.

Komünar: Komün'den yana olanlar.

Kurum-Kurumsallaşma-Kolektif: Devrimci ve Marksist Sol Kadroların işlevsel ve kalıcı olması için henüz yeterince özümleyerek kavrayamadığı, hayata sahiplenerek müdahale edemediği ve arkası doldurulamayan 'kelimeler'.

Legalite-İllegelite: Sol'da, kimilerinin zorunlu, kimilerinin ise duruma göre gerektiği gibi kullanamayıp fetiş haline getirdiği açık ve kapalı alan çalışması. Günümüzde legaliteyi küçümsemek ve bu alanı eloğluna teslim etmek veya illegaliteyi yüceltmek devrimci iş yapmaktan kaçış anlamına gelir.

Medya: Kapitalist anarşinin kitleleri daha fazla aptallaştırıp yabancılaştırmak için kullandığı, nişangahını beyinlere kilitlediği geri tepmesiz bir silah.

Mülkiyet hırsızlıktır (Proudhon). Eğer paylaşım varsa mülkiyetten söz edilmez. Burada paylaşım tanımlamasıyla söz edilen ekmeğin, peynirin ya da simitin değil, tüm maddi dünyanın eşit koşulsuz ve erksiz bölüşülmesidir. Olmadığı zaman, artı-değerin kişiler elinde yoğunlaşmasıyla -ki bu diğerlerin üretimine doğrudan ve zorla el koymadır- açık bir hırsızlıktan söz edilebilir. Böylesine bir hırsızlık olgusunun kurgusu için: *Kapital*:Karl Marx.

Okul: Henüz körelmemiş ancak körelmiş bir aile ortamında büyüdüğü için buna hazır hale gelmiş beyinleri ilkel-despotik devlet modeli ile tanıştırmak ve ona bu kurgu içinde edilgen bir rol biçmek üzere oluşturulmuş, öğretmeye ya da eğitmeye değil öğrenmemenin sağlanması için zora başvurmaya şartlanmış her türlü kurgunun adıdır.

Oy: "Demokrasi" oyununda kullanılan birim sayılardan biri...

Örgüt: Örerek gitmek-yürümek diye Teşkilât'ın öztürkçeleştirilmiş şekli; egemen gerici sınıfların başarıyla kullanageldiği, Sol'un ise, modern kurumlar yerine ikâme ettiği, etkili olmayan kümelenmeler.

Özgürlük: Egemen gerici sınıfların tadını çıkardığı, insanın ve insanlığın henüz erişemediği 'komünist cennet' ütopyası.

Parti: Siyasî teşkilâtlanmanın en anlamlı ifadesi; burjuvazinin işçi sınıfı ve emekçileri tuzağına çekmek için kullanageldiği bir 'ökse'; Sol'un ise, *Devrimci Hareketi* buluşturup bütünleştiremediği, merkezî bir otoriteye kavuşturamadığı bir araç; Küçükburjuva "sol"ların kendiliğinden kurduğu ve emperyalizmin dişine uygun küçük küçük lokmalar demek olan örgütleri ile parti çağrışımı yaptıkları özsüz-köksüz-geleneksiz araçlar...

"Postmodern sol": Emperyalist "Globalleşme Çağı"nın kitlelerin sosyal uyanışı ve bilinçlenmesinin önündeki 'sis perdesi' görevini yerine getiren ve marksizmi sulandırmayı amaçlayan bir elma şekeri.

Psikoloji: Devletlerin kendisine karşı çıkanlara karşı kullandığı özel savaş aygıtı.

Rekabet: Köleleştirici ve yabancılaştırıcı bir unsur olarak her türlü hiyerarşinin kullandığı bir argüman. Katılanların değil düzenleyenin kazandığı özel bir yarış türü!

Seçim: Demokrasinin yegane katılım aracı olarak, hangi egemen çevrelerin ya da sermayenin hangi -maskeli- temsilcisinin yönetiyormuş gibi görünmesini sağlayacak ritüeller toplamı.

Şirket: Ailenin kan bağı olmayan bir diğer kurgusu. Sermaye aktarımı ve mülkiyet oluşturma amacıyla bir araya gelmiş insanlar topluluğu. Ve bu haliyle kapitalizmin temel birimlerinden birisi.

'Sivil Toplum': Siyasî partilerin birbirine benzeştiği, "yeni dünya düzeni"nin bütün dünyaya hükmettiği, toplumun politikasızlaştırıldığı, işçi sınıfının politika dışında tutulmak istendiği ve sağlı "sol"lu burjuva akımlarının sistemin-rejimin-düzenin ayakta kalması için keşfettiği, devletin uzantısında kitlelerin biçimlendirilmek istendiği örgütlenme biçimi.

"Sosyaldemokrasi": Egemen gerici sınıfların yedek "istepnesi" olarak kullanmaya aday ve ne sosyal ne de demokrat olan siyasî bir akım.

Suç: Bir hırsızlık olan mülkiyeti ve onun sağlaması devleti sorgulayan, devleti tarafından mülkiyet birikimine müdahale olarak görülen her türlü düşünce ve eylem biçiminin adıdır. Bu şekliyle göreceliliğe mahkûm bir tanımdır!

Tarih: Bir "bilim" olarak tarih, egemenler arası kahramanlık mücadelesinin anlatısı olduğu sürece verimli bir ideolojik manipülasyon aracı olabiliyor. Ve kazananlar açısından haklılığın kanıtlanmasının adına da çoğu zaman "tarih bilimi" denilebiliyor.

Terör ve terörist: Çoğu zaman suç eyleminin ve onun sahiplerinin genel tanımlaması.

Tüketim: Sermayenin kendisini yeniden üretebilmesi için gerekli eylem türlerinden biri. Sorun, "gereksinim" ve bu "gereksinimlerin saptanmasında" yatıyor...

Ulus: Halkların yeni afyonu...

Sorun Yayınları

"Çağdaş" insanı mutsuz kılan nedir? Sürekli çalışmak ya da bir başkası için üretirken yoksullaşmak mı? Yoksa yaşamının her alanına doğrudan müdahale eden bir sistem içinde her geçen gün insandan ve ona ait değerlerden uzaklaşması mı? Ya da ortaklaşa ve eşitlikçi bir toplumsal kurgu içinde özgürlüğünü yaşama umudunu kaybetmiş olması mı? Düşlerini yitirmesi mi?

Onların "uygarlık" dediği kapitalizm -ve onunla ilgili herşey- midir yoksa bu mutsuzluğun nedeni. Kapaktaki fotoğrafa bir kez daha bakın. Orada kolektif bir üretimden gelen "uygarların" "ilkel" dediği insanı göreceksiniz. Topluluğuna gerektiği kadar üreten, yaşamı üzerinde hiçbir erke izin vermeyen, eşit ve özgür yaşayan ve sanat gibi, dans gibi, felsefe gibi boş zamana özgü değerlere alabildiğine önem veren insanı...

"ilkel" insana ve onun "arkaik" sistemine bir övgü değil bu çalışma, yalnızca insana özgü değerlerin yeniden anımsanması için kısa bir not. Kavramlarımıza sahip çıkarak, onları umudumuzdaki ve düşlerimizdeki dünya için yeniden tanımlamak için bir ön çaba yalnızca...

Çok yönlü kapitalist kuşatma ve yabancılaştırmaya karşı yaratıcı insan, kolektif aklı, bilinci ve eylemi örgülemeye aday ve yükümlüdür. Elimizdeki kitabın içerdiği konular bazı kavramları bilimsel-sınıfsal aidiyetleri ile yerli yerine oturtarak henüz yeterli donanıma kavuşamamış komünarlarımızın yeni nitelik kazanarak kurumsallaşmasına katkı getireceğine inanıyoruz.

Kapak Kolaj: Ayşe Sibel

ISBN 975-431-119-6

9 789754 311198